

Petja Savoila

VENÄJÄN IDEA TSHETSHENIAN KIIRASTULESSA

Tshetshenian konfliktia koskevan kirjoittelun luonteesta venäläisissä sanomalehdissä
vuosina 1991–1994

Pro Gradu -tutkielma
Yleinen historia
Syksy 2004
Historian ja etnologian laitos
Jyväskylän yliopisto

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta

Humanistinen

Laitos

Historia ja etnologia

Työn nimi

VENÄJÄN IDEA TSHETSHENIAN KIIRASTULESSA. Tshetshenian konfliktia koskevan kirjoittelun luonteesta venäläisissä sanomalehdissä vuosina 1991–1994

Oppiaine

Yleinen historia

Työn laji

Pro Gradu

Aika

Lokakuu 2004

Sivumäärä

105

Tiivistelmä - Abstract

Neuvostoliiton ja eurooppalaisen kommunismin romahdus 1990-luvun alussa on yksi nykyyhistorian merkittävimpiä tapahtumia. Tuohon ajanjaksoon liittyy monia mullistuksia, joista yksi oli Tshetshenian tasavallan julistautuminen itsenäiseksi elokuussa 1991. Tästä alkoi Tshetshenian ja sen johtajan, presidentti Dzhohar Dudajevin sekä Moskovan välinen poliittinen ja sotilaallinen mittelo, joka päättyi lopulta Venäjän federaation sotilaalliseen interventioon, joulukuussa 1994.

Tshetshenian konflikti oli hyvin monisyinen kehitysprosessi. Presidentti Dudajev nautti aluksi suurta kannatusta, mutta tasavallan talouden ja elinolosuhteiden ajautuessa yhä syvempään kriisiin, alkoi presidentin hallinnon kannatus laskea jyrkästi. Tämä johti lopulta umpikujaan, jonka lopputuloksena Dudajev autoritäärisin ottein lakkautti maan parlamentin, kesällä 1993. Tämän jälkeen hallitus ja maan oppositiovoimat alkoivat olla yhä selkeämmin törmäyskurssilla keskenään. Venäjä ryhtyi vuoden 1994 kuluessa tukemaan Nadterekin alueen oppositiohallintoa, ns. Väliaikaisneuvostoa, joka johti yhteenottojen sarjaan ja lopulta sota, syksyllä 1994.

Mitä venäläiset itse ajattelivat konfliktin kehittymisestä Kaukasuksella? Tässä tutkimuksessa tähän pyritään vastaamaan venäläisten lehtien, uutisviikkolehti *Novoje Vremjan* sekä kommunistisen puolueen äänenkannattajan, päivälehti *Pravdan* kirjoittelun perusteella. Sanomalehti kertoo paitsi aikalaistapahtumista, myös aikalaismielipiteistä.

Mitä venäläinen lehdistö ja julkinen mielipide ajattelivat tästä ensimmäisestä Neuvostoliiton hajoamisen jälkeisestä sotilaallisesta konfliktista itse Venäjän maaperällä? Mitä keinoja suositettiin tilanteen ratkaisemiseksi ja mitä haluttiin ehdottomasti välttää? Oliko julkinen mielipide Jeltsinin hallinnon ja sotilaallisen intervention kannalla vai oltiinko rauhanomaisempien ratkaisujen kannalla? Mitä tämä kertoi venäläisestä identiteetistä, joka oli tuuliajolla kommunismin romahdettua? Oliko uusi Venäjä matkalla kohti demokratiaa vai nostiko Kaukasuksen kriisi esiin imperialistisia, voimankäyttöön luottavia tunteita? Näihin kysymyksiin vastataan tässä tutkimuksessa.

Asiasanat

Venäjä, Tshetshenia, Kaukasus, Neuvostoliitto, Boris Jeltsin, Dzhohar Dudajev, Ruslan Hasbulatov, Umar Avturhanov, *Novoje Vremja*, lehdistöntutkimus, mentaliteettihistoria, islam, kommunismi, konflikti, 1990-luku, Tshetshenian sota

Säilytyspaikka

Historian ja etnologian laitos

SISÄLLYS

I JOHDANTO

- 1. 1. Venäjä on iso maa ja aivan rajan takana 1
- 1. 2. Aiempi tutkimus, alkuperäislähteet sekä kysymysten asettelu 2

II VENÄJÄN YHTEIS-KUNNALLISESTA KEHITYKSESTÄ

- 2.1. Pysähtyneisyydestä kaaokseen 10
- 2.2. Sosialistisesta todellisuudesta länsimaiseen tiedonvälitykseen 12
- 2.3. Kaukasus kulttuurien törmäyspisteessä 16

III TSHETSHENIAN KUNNIAKAS KURJUUS

- 3.1. Mullistusten syksy 21
- 3.2. Poikkeustila, tilanteen kärjistyminen ja vahingosta viisastuminen 27
- 3.3. Vallankumouksen jälkeinen krapula 31
- 3.4. Islam levottomuuksien katalysaattorina 36
- 3.5. Tyyntä ennen myrskyä 51
- 3.6. Tshetsheeniopposition nousu 62
- 3.7. Venäjä luisuu sotaan 82

IV VENÄLÄINEN IMPERIUMI VAI MODERNI DEMOKRATIA?

- 4.1. Rauhaa rajalle 95
- 4.2. Venäläisen identiteetin metsästys 99

- LÄHTEET 102

I JOHDANTO

1. 1. Venäjä on iso maa ja aivan rajan takana

Puolalainen journalisti-kirjailija Ryszard Kapuscinski pohti kirjassaan *Imperiumi*, miksi Kaukasia oli yhtäkkiä alkanut kiehua:

"[1990-luvun alussa] siellä sattui kohtaamaan kaksi asiaa, jotka yhdessä muodostivat räjähdysherkän ja arvaamattoman sekoituksen. Ensi kerran alueella syntyi intressin käsite ja ensi kerran markkinoilla oli aseita helposti saatavilla. Neuvostoliiton kaltaisessa maassa oli olemassa vain yksi intressi: totaalisen valtion intressi. [-] Yhtäkkiä ja peruuttamattomasti tämä monopolivaltio sitten romahtikin. Heti paikalla sadat ja tuhannet kaikenlaiset suuremmat ja pienemmät intressit, niin yksityiset, kollektiiviset kuin kansallisetkin nostivat päätään [-] Demokraattisessa valtiossa on tietenkin niin ikään suunnaton määrä intressejä, mutta niiden ratkaisemista ja lieventämistä varten on olemassa erilaisia kokeneita ja koeteltuja julkisia ja valtiollisia instituutioita. Täällä sellaisia rakenteita ei ole [-] Miten siis ratkaista erilaisten intressien yhteentörmäyksiä, kun piiskan ja väestönsiirtojen menetelmäkään ei enää ole käytettävissä?"

Siinäpä kysymys. Miten toimia, kun uutta ei vielä ole luotu ja vanhaan ei voi palata? Miten pitää koossa valtiojättiläinen, joka on ratkeamassa joka saumasta? Miten muodostaa identiteettiä maalle, jonka väestö koostuu 130 erilaisesta etnisestä ryhmästä?¹ Venäjää kansallisvaltiona ei ole ollut olemassa sitten 1500-luvun, Moskovan ruhtinaskunnan laajuttua historiallisen Rusin rajojen ulkopuolelle. Sittemmin Venäjä on ollut alati kasvava jättiläinen, jonka hegemonisessa asemassa ovat olleet etniset venäläiset, mutta joka on koostunut lukuisista etnisistä ja kielellisistä ryhmistä, jopa kokonaisista ei-venäläisistä kansakunnista.²

Tsaarien valloitukset peri kommunistinen diktatuuri eli Sosialististen Neuvostotasavaltojen Liitto, sittemmin yksinkertaisesti Neuvostoliitto. Vuonna 1991 tuo supervalta oli tullut tiensä

---

¹ McCormack, 188.

² Riasanovsky, 109-113, 192-195. Riasanovskyn vaatimattomasti nimetty *A History of Russia* voisi kantaa etuartikkelin "a" sijasta artikkelia "the". Tämä massiivinen Venäjän totaalihistoria kattaa kuudennessa korjatussa painoksessaan valtaosan Jeltsininkin hallintokautta. Mainio aloitus Venäjän kulttuuriin perehtymiseen.

päähän ja uusi voimatekijä nimeltä Venäjä ponnisti kommunisti-imperiumin raunioista. Tai pikemminkin, antoi hoippuroivalle neuvostovaltiolle tappavan iskun, tyhjensi sen taskut ja rynnisti eteenpäin.³

Kun Neuvostoliitto vuonna 1991 sortui, syntyikö tilalle kansallisvaltioiden joukko, joista yksi on Venäjän kansallisvaltio? Vastaus on ei. Venäjän Federaatio on etnisesti hyvin monenkirjava ja sen edelleen valtava maa-alue täynnään separatistisia pyrkimyksiä. Lisäksi on syntynyt aivan uusiakin ongelmia, kuten ulkovenäläisten asema.⁴ Näkyvimpänä ilmentymänä Venäjän kansallisidentiteetin problematiikasta on Kaukasuksen ruutitynnyri ja sen piskuinen kapinallistasavalta, Tshetshenia.

Toinen seuraus neuvostojärjestelmän romahduksesta oli kommunistidiktatuurin jälkeensä jättämä ideologinen tyhjiö. Mikä tulisi olemaan Venäjän ja muiden itsenäistyneiden valtioiden poliittinen järjestelmä ja minkälaisia periaatteita ne pyrkisivät noudattamaan? Huolestuneimmat tarkkailijat vetivät jo yhtäläisyyksiä Venäjän ja Weimarin Saksan välille. Menetetty suurvalta-asema, vakavat taloudelliset vaikeudet sekä heikko ja tehoton keskusvalta olivat omiaan lisäämään pelkoa oikeistonationalismin noususta Venäjällä, näkyvimpänä hahmonaan Liberaalidemokraattisen puolueen johtaja Vladimir Zhirinovski.⁵

Neuvostoliiton romahtaminen on ollut merkittävä tapahtuma millä tahansa historian mittapuulla. Mutta se ei ole ainoa syy tutkia Venäjää. Suomelle itänaapurin tapahtumilla on aina erityistä merkitystä. Ei liene liioiteltua sanoa, että Venäjän ymmärtäminen ja tunteminen on suomalaisille elintärkeää.

1. 2. Aiempi tutkimus, alkuperäislähteet sekä kysymysten asettelu

Ehkä juuri merkittävyytensä vuoksi uuden venäläisen yhteiskunnan muovautumisesta on kirjoitettu paljon, vaikka neuvostoaajoista ei ole kulunut kuin reilu kymmenkunta vuotta.

---

³ NL lakkautettiin 31.12.1991. Saman vuoden elokuussa tapahtuneen vallankaappausyrityksen katsotaan vaikuttaneen tähän kehitykseen ratkaisevasti. Kaappaus oli yksinkertaistettuna taantumuksellisen kommunistieliitin ja Venäjän uudistusmielisten yhteenotto. Ks. aiheesta esim. Jeltsinin värikäs, vaikkakin subjektiivinen selonteko.

⁴ 'Lähiulkomailla' eli Venäjän Federaatiota ympäröivillä NL:n alueilla asui vuoden 1989 väestönlaskennan mukaan 25 miljoonaa etnistä venäläistä, Dawisha & Parrott, 63. Ks. myös sama, 331-341. Esim. Kazakstanin väestöstä 38 % on venäläisiä, vastaava luku Ukrainan osalta on 22 %, virossa venäläisiä on 30 %, Tshetshenia-Ingushiassakin 22 %.

⁵ Saikal & Maley, 1; Trimble, 48. Zhirinovskin ajattelusta ja psykologiasta Hosking & Service 179-197.

Toisaalta tutkimusta on tehty enimmäkseen muiden kuin historiantutkijoiden toimesta. Tähän on eittämättä vaikuttanut juuri tapahtumien ajallinen läheisyys. Karen Dawisha ja Bruce Parrott ovat toimittaneet erittäin kattavan teoksen 1990-luvun alkupuolen kehityksestä entisen Neuvostoliiton alueella. Suomalaisvoimin tehtyä hyvää yleistutkimusta Venäjän myllerryksestä edustaa Anne Sailaksen (et al.) *Venäjä – jättiläinen tuuliajolla*. Myös venäläinen nationalismi on saanut paljon tutkijoiden ja journalistien huomiota.⁶ Siirtymä komentotaloudesta kapitalismiin on luonnollisesti herättänyt taloustieteilijöiden ja –historioitsijoiden huomion. Pääsääntöisesti kirjallisuus on keskittynyt 1990-luvun alkupuolelle, jonne tämäkin tutkimus sijoittuu ajallisesti. Tampereen yliopiston tiedotusopin laitos on julkaissut muutamia erinomaisia tutkimuksia Neuvostoliiton ja Venäjän joukkotiedotusvälineiden kehityksestä. Esimerkiksi Jukka Pietiläisen lehdistöteoreettinen katsaus *Leninistä liberalismiin* antaa varsin kattavan kuvan itänaapurin tiedonvälityksen teoreettisesta ja käytännön kehityksestä, pysähtyneisyyden ajasta aina Jeltsinin aikakaudelle.

Nationalismi ja zhirinovskilaisuus pois sulkien, uuden Venäjän aate- ja mentaliteettihistoria on jäänyt vähemmälle huomiolle. Svante E. Cornell on tutkinut ensimmäisen Tshetshenia sodan⁷ aiheuttamia reaktioita kansainvälisessä yhteisössä, mutta vastaavaan analyysiin venäläisestä mielipiteenmuodostuksesta en ole törmännyt. Olga Malinkina ja Douglas McLeod väittävät tutkimuksessaan, että tähän päivään mennessä (kevät 2000) ei ole tehty tutkimusta Tshetshenian konfliktin uutisoinnin luonteesta.⁸ Tshetshenian konfliktin eräänlainen perusteos on John B. Dunlopin *Russia Confronts Chechnya*, joka on kronologinen esitys esihistorialliselta ajalta aina ensimmäisen Tshetshenian sodan syttymiseen vuonna 1994. Dunlopin teosta on kritisoitu sisällöllisestä ohuudesta, mutta toisaalta keskittyessään tiukasti juuri poliittisiin tapahtumiin *Russia Confronts Chechnya* on erinomainen apuväline kokonaiskuvan selkiyttämässä. Etenkin sanomalehtitutkimuksessa kuva tapahtumista on kovin sirpaleinen, jolloin systemaattinen, taustoittava tutkimuskirjallisuus nousee arvoon arvaamattomaan.

Käyn tutkimuksessani aluksi läpi tapahtumia syksystä 1991 loppuvuoteen 1994 eli ajanjaksolta Tshetshenian itsenäiseksi julistautumisesta ensimmäisen Tshetshenian sodan puhkeamiseen. Käsitelen konfliktin kehittymistä kahden venäläisen painojulkaisun, viikkolehti *Novoje Vremjan* ja sanomalehti *Pravdan* juttumateriaaliin nojautuen.

---

⁶ Esim. Hosking & Maley.

⁷ Joulukuusta 1994 elokuuhun 1996. Cornell, 86.

⁸ Malinkina & McLeod, 37-49.

Novoe Vremja on vuodesta 1943 ilmestynyt uutisviikkolehti, jota voisi verrata esimerkiksi *Time Magazineen* tai vaikkapa *Suomen Kuvalehteen*. *Novoe Vremjakin* on joutunut markkinatalouden myötä tarkistamaan toimintaansa, mutta kaikkiaan lehti lienee selviytynyt prosessista kohtuullisen hyvin. Lehti ilmestyy vieläkin varsin modernin näköisenä ja sitä tilataan mm. Jyväskylän yliopiston kirjastoon. *Novoe Vremjan* selviytymisstrategiana on mitä ilmeisimmin ollut mainosrahoitteisuus. Vuoden 1991 toukokuun numerossa ei palstatilaa vie kuin muutama puolen sivun ilmoitus, mutta vuotta myöhemmin lehden 64 sivusta neljännes on kokosivun ilmoituksia. Tästä voisi päätellä lehden kyenneen säilyttäneen toimituksellisen itsenäisyyden.

Runsaasta ilmoittelusta huolimatta lehden levikki on kärsinyt: vuonna 1992 se on vielä 105 000, vuoden 1994 lopussa enää 25 000. *Novoe Vremja* on ajankohtaisiin ilmiöihin ja uutisiin keskittyvä lehti. Sivulla 2 ja 3 julkaistaan lukijoiden postia. Sivulta 4 alkaa osio Venäjällä ja vieressä (*V Rossii i rjedom*), jossa ruoditaan Venäjän ja entisen Neuvostoliiton alueen tapahtumia. Tyypillisimpiä aiheita ovat lähiulkomaiden kehitys ja levottomuudet, hallituksen politiikka ja pääkaupungin poliittinen peli sekä talous. Toinen osio (*Mir*) käsittelee maailmanpolitiikkaa ja muita ulkomaiden ilmiöitä. Kolmas osio on yksinkertaisesti nimetty 'Kolmanneksi karsinaksi' (*Tretja korzina*). Tässä osiossa käsitellään kulttuuria, historiaa ja elämäntyyliä. Tapana on myös muistella jotakuta edesmennyttä merkittävää venäläistä parin sivun biografialla. Palstalla Kasvot (*Litsa*) on lyhyitä juttuja venäläisistä ja ulkomaisista julkisuuden henkilöistä.

Sanomalehti *Pravda* on perustettu 5. toukokuuta vuonna 1912 Leninin aloitteesta seuraajaksi *Iskra*-nimiselle lehdelle. *Pravda* ankkuroitiin helmikuun 1917 jälkeen tiukasti bolshevikkien puolueeseen. Neuvostokaudella *Pravda* toimi nimenomaan puolueen äänitorvena 1917 perustetun *Izvestijan* aisaparina. Jälkimmäinen välitti puolestaan hallituksen näkemyksiä, mutta yksipuoluejärjestelmässä erojen tekeminen näiden kahden välillä oli työlästä. *Pravdan* ensisijainen tehtävä oli agitaatio ja kommunismin saavutusten ylistäminen. Uutisointi länsimaisessa mielessä katosi lehtien sivuilta kutakuinkin 70 vuodeksi.⁹ Pohdintaa aiheuttaa lähinnä se, että kuinka suuressa määrin kommunistinen aate vaikutti lehden jokapäiväiseen toimitustyöhön ja sen välittämiin näkemyksiin glasnostin jälkeen tultaessa 1990-luvulle.

---

⁹ Kelly & Shepherd, 196-197.

Voidaan sanoa ainakin sen verran, että vaikka *Pravda* oli edelleen selkeästi puolueen äänenkannattaja, saattoi sen sivujen kautta seurata maailman ja ennen kaikkea entisen NL:n alueen tapahtumia suhteellisen tasapainoisesti.

Pravda ilmestyi kuutena päivänä viikossa sunnuntait pois lukien. Lehti koostui yleensä 4–8 sivusta. Etusivulla olevat pääuutiset käsittelivät lähes yksinomaan Venäjän/Neuvostoliiton asioita. Etusivulta löytyivät myös lähiulkomaita ja Venäjän asioita käsittelevät pikku-uutiset otsikon Päivän pulssi (*Puls dnja*) alta. Samantyyllisiä pikku-uutiskokonaisuuksia olivat myös Ulkomailta (*Za rubezhom*) ja Kriisipesäkkeistä (*Iz goriatshih totshek*). Kakkosivulla jatkettiin yleensä päivittäisten kotimaisten aiheiden parissa (Päivän pulssi). Kolmannella sivulla oli ulkomaan aiheita (*Mir i politika*), yhteiskunnallisia aiheita sekä ns. human interest – juttuja (*obshestvo*). Neljäs sivu tai ylipäättään viimeinen sivu lehden pituudesta riippuen oli omistettu keveämmille aiheille otsikon Toimittajien klubi (*Klub reportera*). Sivulta löytyi urheilutuloksia, televisio- ja radio-ohjelmien lähetysaikoja ja juttuja ihmisistä ja ilmiöistä.

Pravdassa oli myös joitakin mainoksia, mutta ei ilmeisestikään riittävästi, sillä lehti lakkautettiin vuonna 1998 taloudellisesti kannattamattomana. Tähän vaikutti varmasti myös taloudellisen tuen väheneminen, ellei peräti lakkaaminen Neuvostoliiton hajottua. *Pravdassa* julkaistiin paljon kirjeitä lukijoilta. Tämän voikin sanoa olevan käytännön esimerkki neuvostoliittolaisen lehdistöteorian demokraattisuus ja avoimuus –kohdasta. Lehden lukijakunta osallistuu itse viestintäprosessiin ja asioiden kriittiseen arviointiin. Mielenkiintoinen yhteensattuma on myös se seikka, että *Pravdan* perustaviin voimiin kuulunut Vladimir Lenin oli myös *glasnost*-ajatuksen takana, jonka yhtenä perusajatuksena on juuri avoin ja kriittinen yhteiskuntakeskustelu, olkoonkin että tämän tyyppinen osallistuva kansalaisjournalismi ei suinkaan ollut *Pravdan* yksinoikeus.

Päiviö Tommilan mukaan lehtimateriaalin syntyprosessin selvittämisessä on otettava selville lehtien mielipide- ja puoluesidonnaisuus, toimitustyön osuus, uutisvälitys sekä tekniset edellytykset. Sanomalehti on sidoksissa sen takana olevaan omistaja- ja vaikuttajaryhmään. He voivat vaikuttaa voimakkaastikin lehden sisältöön ja pyrkimyksiin. Taustavoimien kartoittamisen lisäksi on selvitettävä mahdollisen mielipidesidonnaisuuden lujuus, muodot ja esiintyminen. Vaikeampi on selvittää toimituksen osuus kunkin lehden syntymiseen. Julkaistu lehti on tietysti viime kädessä toimituksen aikaansaannosta, mutta kirjoittajien henkilöllisyyden selvittäminen saattaa olla paikoin mahdotonta, johtuen sanomalehden

luonteelle tyypillisestä kollektiivisuudesta ja anonymiteetistä. Uutisvälitys tarkoittaa uutisten välityskeinojen, kuten lennättimen, liikenneyhteyksien ja kirjeenvaihtajien sekä uutisten tuoreuden osuutta uutisoinnissa. Tämä on olennaisempaa vanhemman lehdistön kohdalla, mutta 1990-luvulle tultaessa välityksen osuus lienee vähentynyt kysymyksenasettelussa. Viimeisenä kohtana, lehtimateriaalin lähdeluonteeseen ovat vaikuttaneet aikakauden kirjapaino- ja muut tekniset edellytykset. Tämäkään ei ole olennaista 1900-luvun lopun lehdistöntutkimuksessa, mutta Venäläisen lehdistön teknisissä toimintaedellytyksissä on muutamia erityispiirteitä, joita on selvitetty tuonnempana.¹⁰

Tutkimuksen aikarajaus on ilmeinen. Ennen Dzhoar Dudajevin valintaa presidentiksi ja maan irrottautumista Venäjän neuvostotasavallasta alueelta olisi ollut kovin vähän raportoitavaa. Toisaalta, vuoden 1994 joulukuusta alkaen konfliktissa siirryttiin uuteen vaiheeseen Venäjän armeijan aloitettua aseellisen hyökkäyksen Tshetsheniassa.¹¹ Kovin kattava selvitys ei tämän työn puitteissa olisi ylipäätään edes mahdollista vaan tapahtumia on kuvattava valikoiden, pitäytyen lehtijuttujen kautta esille nousseissa teemoissa. Tähän on vaikuttanut myös lähdeaineiston puutteellisuus. Sekä *Novoje Vremjan*, että *Pravdan* numeroita on kadonnut¹² ja yksittäisiä lehtiä on vaikea korvata. Onneksi itse tutkimuskysymysten kannalta lähteistön systemaattinen läpikäynti ei ole välttämätöntä eikä edes tarkoituksenmukaista, vaikka kattavuudessakin omat meriittinsä on. Tämän työn tarkoitus ei ole luoda Tshetshenian konfliktin kronikkaa, sillä sellaisia on jo olemassa. Tavoitteena on pikemminkin täydentää konfliktista jo tehtyä poliittista tutkimusta. Aihe on suhteellisen tuore ja siinä mielessä tutkimus on vielä hyvin pintapuolista keskittyen etupäässä juuri tapahtumien kronologiaan. Ensisijainen tehtävä on kartoittaa uutisoinnin ja sitä kautta Venäläisen identiteetin muokkaamisen luonnetta, jonka teoreettisista lähtökohdista puhun tuonnempana. Tämä aineistolähtöinen lähestymistapa korostaa sitä mitä aikalaiset, tässä tapauksessa lehtien toimitukset sekä lukijat, pitivät tärkeänä. Päinvastaisena näkökulmana voisi pitää sitä, että mikä jälkikäteen tapahtumien kulussa osoittautui tärkeäksi.

¹⁰ Lehdistötutkimuksen kysymyksenasettelusta laajemmin Tommila & Keränen, 7-18.

¹¹ 'Taistelu Groznyista' alkoi 11.12.1994 Venäjän armeijan kolmesta suunnasta suoritettulla offensiivilla. Venäläisjoukkojen onnistui vallata Tshetshenian pääkaupunki vasta helmikuussa 1995 massiivisten pommitusten jälkeen. ETYJ:n tutkimusryhmä vertasi tuhojen laajuutta II MS:n aikaiseen Stalingradiin. Cornell, 85, 88.

¹² Tässä tutkimuksessa tarkastelussa olivat *Novoje Vremjan* numerot 16; 18–22; 41; 48–50 vuodelta 1992, 19–21; 44–46; 51 vuodelta 1993 ja 22; 35–36; 39–49 vuodelta 1994. *Pravdalta* puuttuivat numerot 26.11. – 30.11.1991 ja 30.12 – 31.12.1991; 1.1. - 15.9.1992; 1.10-31.10.1993.

Toiseksi, tarkoituksena on verrata *Novoje Vremjan* ja *Pravdan* juttumateriaalia toisiinsa. Poikkeavatko näkemykset ja toimituksellinen linja toisistaan? Minkälainen kuva Tshetsheniasta ja kehittyvästä konfliktista annetaan ja mitä keinoja lehdet tilanteen ratkaisemiseksi suosittavat? Tämän perusteella on mahdollista vetää johtopäätöksiä siitä, mikä on näiden kahden lehden käsitys Venäjän asemasta Neuvostoimperiumin perillisenä? Toisin sanoen, millaista kansallisidentiteettiä lehdet pyrkivät rakentamaan? Tässä tutkimus leikkautuu yhteen mentaliteetti- ja aatehistorian kanssa.

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen selvittämistä voidaan pitää yksinkertaisesti tapahtumien narratiivisena kuvauksena. Sanomalehdellä on erityinen lähdeluonne, se nimittäin myös kommentoi tapahtumatodellisuutta. Lehti on osa aikansa tiedotusprosessia. Lehden sisältämä materiaali jaetaan yleensä uutismateriaaliin sekä näitä kommentoihin kannanottoihin. Raja ei kuitenkaan ole aivan selkeä näiden kahden välillä. Uutisiinkin saattaa sisältyä kommentoivaa ainesta, mikä tekee sanomalehdestä ennen kaikkea mielipidelähteen¹³. Päiviö Tommila esittää, että koska sanomalehti on oman aikansa tapahtumisen peili, tulee tutkimuksen selvittää miten se tätä todellisuutta heijastaa, millaisen kuvan se siitä antaa ja miksi se antaa tämän kuvan juuri antamassaan muodossa?¹⁴ Tästä seuraa lehden taustavoimien ja syntyprosessin selvittäminen, jotka pyrin selvittämään luvussa 3.2.

Lehtihistoriallisen tutkimuksen kysymyksenasetteluun kuuluu teknisten edellytysten, taustavoimien sekä sisällön selvittämisen lisäksi myös lehden vaikutus. Vaikutusmahdollisuuksien tutkiminen on valitettavasti erittäin vaikeaa ja vielä hankalampaa on todeta lehdellä olleen suoraa vaikutusta lukijaansa. Tämän vuoksi tutkimus on keskittynyt etupäässä sanoman laatijoiden ja välineen tarkasteluun. Kysymys siitä, onko jokin lehti vaikuttanut lukijaansa, on jätetty otaksunnan varaan. On kuitenkin syytä pitää mielessä, että toimitus ottaa työssään huomioon lukijoiden mielipiteet sellaisina kuin se uskoo niiden ilmenevän.¹⁵

Toinen kysymys on vertailevaa tutkimusta, kahden tiedotusvälineen tuottamien juttujen erojen selvittämistä. Kolmannen kysymyksen tavoitteena on analysoida löydöksiä ja liittää ne laajempaan historiallis-ideologiseen kontekstiin ja kysyä: rakensivatko *Novoje Vremja* ja

¹³ Venäläisen lehtikirjoittelun kohdalla tämä väite pitää erityisen hyvin kutinsa. Tarkemmin tästä ks. luku 4.1.

¹⁴ Tommila & Keränen, 12.

¹⁵ Sama, 10-11.

Pravda venäläistä imperialistista identiteettiä vai uudentyyppistä demokraattista identiteettiä? Tiedotusvälineiden suhde kansaan tai julkiseen mielipiteeseen (*public opinion*) on perinteisesti nähty dialektisenä ja kaksisuuntaisena. Joukkotiedotusvälineet ovat ilmaisun kanavia ja siten vaikuttavat suoraan julkisen mielipiteen muodostumiseen. Toisaalta taas julkinen mielipide vaikuttaa suoraan lehdistön sekä radion ja TV:n toimintaan. Lukijakirjeiden pohjalta kirjoitetut jutut ja kolumnit sekä vielä selvemmin lukijoiden julkaistut mielipidekirjoitukset ovat yleisen mielipiteen suoria ilmentymiä. Tämä edesauttaa tiedotusvälineiden arvostusta ja samalla antaa kuvan aktiivisesta ja vireästä kansalaisyhteiskunnasta. V. A. Mansurov väitti tämän olevan jo täysi realiteetti glasnostin vapauttamassa neuvostoyhteiskunnassa.¹⁶

Julkisella mielipiteellä on ilmaisullinen tehtävä todellisuutta koskevien asioiden arvioinnissa sekä kannan muodostuksessa suhteessa näihin. Julkisella mielipiteellä voi olla myös konsultoiva tai neuvoa-antava tehtävä. Julkinen mielipide on jotakin mieltä asioista ja ehdottaa mieleistään ratkaisukeinoja ongelmatilanteissa. Sosiaalisten instituutioiden ja joukkotiedotusvälineiden tulisi olla kiinnostuneita näistä neuvoista. Julkinen mielipide on kiinnostunut vain asioista, joista voidaan neuvotella, joita voidaan tarkastella ja arvioida eri näkökulmista. Tämän keskustelun ohjailussa medially on tärkeä rooli. Joukkoviestimet voivat esittää keskustelun kaikki näkökannat tasapuolisesti, ne voivat poimia yhden näkökannan ”oikeana” ja sivuuttaa muut näkemykset tai ne voivat argumenttiensa nojalla hylätä kaikki jo tarjotut mielipiteet ja esittää tilalla omansa, joka edustaisi uutta julkista mielipidettä. Joukkotiedotusvälineillä on sekä informatiivinen, että inspiroiva luonne. Ne stimuloivat mielipiteiden vaihtoa ja uusien ideoiden syntyä, ne myös vahvistavat jo olemassa olevia mielipiteitä. Ne toisin sanoen toimivat katalyyttinä henkilökohtaisten näkemysten muovautumisessa julkiseksi mielipiteeksi.¹⁷

Henkilökohtaiset näkemykset jalostuvat yleiseksi mielipiteeksi julkisen tiedonvälityksen piirissä, mutta prosessi ei pääty tähän. M. Lauristin ja P. Vihalemm hahmottelevat julkisen mielipiteen kehittymistä yhteiskuntaa muovaavaksi aatteeksi. *Glasnost* mahdollisti laajan keskustelun kaikenlaisista sosiaalisista ja poliittisista ongelmista. Keskustelu toi julkisuuteen jo olemassa olevat näkemykset ja niiden väliset ristiriidat, mutta mahdollisti näiden pohjalta

¹⁶ Mass media and Public Opinion, 7, 60-61. Tarkemmin *glasnostista* ja NL:n tiedonvälityksen tilasta, ks. luku 2.2.

¹⁷ Mass Media and Public Opinion, 61-63.

myös kokonaan uusien ryhmien synnyn, joilla on yhteiset näkemykset ja tavoitteet. Julkinen keskustelu mahdollisti myös oman kannan tietoisin valinnan vertaamalla erilaisia julkisia mielipiteitä keskenään. Uusia mielipiteitä edustavat ryhmät voivat pikkuhiljaa muovautua kollektiivisiksi toimijoiksi, jotka antavat panoksensa alkaneisiin uudistuksiin.¹⁸ Tältä pohjalta ajateltuna on analysoitava, että mitä julkisia mielipiteitä lähdejulkaisut edustavat? Miten kehittyvää konfliktia arvioitiin ja mitä ratkaisuja sille esitettiin? Tätä voi ekstrapoloida pohdintaan kyseisten julkisten mielipiteiden suosituksista politiikan valinnassa koskien konfliktien ratkaisua laajemminkin. Tämä puolestaan kertoo jotain siitä, mitä arvoja uuden Venäjän tulisi heijastaa ja mihin ne sijoittuvat idän ja lännen, uuden ja vanhan leikkauspisteessä.

¹⁸ Sama, 65-67.

II VENÄJÄN YHTEISKUNNALLISESTA KEHITYKSESTÄ

2.1. Pysähtyneisyydestä kaaokseen

1990-luvun alun Venäjän ymmärtämiseksi on tärkeää katsoa hieman taaemmaksi historiassa. Brezneviläinen pysähtyneisyyden aika (*zastoi*) jatkui vielä NL:n kommunistisen puolueen (NKP) lyhytaikaisten pääsihteerien Juri Andropovin (pääsihteerinä 1982–84) ja Konstantin Tshernenkon (1984–85) johdolla, mutta 11. maaliskuuta 1985 NKP:n pääsihteeriksi valittiin energinen ja karismaattinen Mihail Gorbatshov. 55-vuotias Gorbatshov oli politbyroon nuorin jäsen eikä hänen valintansa ollut suinkaan yksimielinen päätös. Gorbatshovin oli käytettävä ensimmäiset pääsihteerivuotensa vahvan opposition kukistamiseen, joka oli tähän asti tehokkaasti estänyt NL:n yhteiskunnallisen uudistamisen.¹⁹

Suurin osa ihmisistä tuntee varmasti kaksi venäjänkielistä termiä: *perestroika* (uudelleenrakentaminen l. rakennemuutos) ja *glasnost* (julkisuus l. hallinnon läpinäkyvyys). Sanotaan, että Neuvostoliitto lähti tuuliajolle perestroikan myötä, mutta ilman sitä se olisi uponnut pohjamutiin. Gorbatshoville perestroika oli puolueen ja puoluevallan uudistamista ensin puolueen piirissä ja sitten NKP:n demokratisoitua osallistumisen laajentamista talouselämässä ja yhteiskunnassa. Ensi alkuun tämä tarkoitti pienimuotoisen osuustoiminnan ja perheyrittysten perustamisen. Uutta olivat myös kommunistisen nuorisoliiton (*komsomol*) yhteyteen perustetut ”nuorten tiedekeskukset”, jotka toimivat liikeyrittysten tapaan tehden bisnestä jopa ulkomaalaisten kanssa. Merkittävä osa uuden Venäjän talouselämän silmäätekeivistä on juuri neuvostoajan *komsomoleja*, nuorisoliittolaisia, jotka pääsivät bisneksissään alkuun puolueen ja valtion rahoilla.²⁰

Glasnost tarkoitti päätöksenteon läpinäkyväksi tekemistä länsimaiseen malliin, ts. salaisuuden verhon repäisemistä Kremlin ja julkisuuden (tiedonvälityksen) välistä. Gorbatshovin kuningasajatushan oli, että avoimuus johtaisi älymystön eli intelligentsijan ja kansan ryhmittymistä NKP:n tueksi ja sen uudistamiseksi. Vaikutus oli kuitenkin päinvastainen. Illusioiden karistua Kremlin muurien sisäpuolelta paljastuikin jähmettynyt valtakoneisto, josta aika oli ajanut ohi. Perestroika kohtasi samantyyppisiä ongelmia: sen sijaan, että rakenneuudistus olisi tehostanut NL:n valtaviin luonnonvarojen hyödyntämistä,

¹⁹ Sailas et al, 51-55, 87-89.

²⁰ Sama, 89-90.

se aloitti valtion varojen kähveltämisen. NKP:n vanhat johtajat huomasivat vallan luisuvan otteestaan ja alkoivat kanavoida puolueen suunnatonta omaisuutta omiin taskuihinsa.²¹

Reino Paasilinna jakaa *glasnostin* kahteen vaiheeseen. Ensimmäinen, eli saneerausvaihe ajoittuu vuosiin 1985–87, johon liittyi kritiikin ja avoimuuden lisääntyminen sekä joukkotiedotuksen sisällön nykyaikaistuminen. Toinen eli koettelemusten vaihe kesti vuodesta 1987 vuoden 1988 puoluekonferenssiin. Tämän ajanjakson kuluessa alettiin vaatia yhä aidompaa kansalaisyhteiskuntajournalismia, mutta samalla puolue, Gorbatshov mukaan luettuna, alkoi kääntyä *glasnostia* ja sen tarkoittamattomia seurauksia vastaan. 1990 keskustelussa oli siirrytty uuteen vaiheeseen. Keskustelussa dominoivan roolin olivatkin ottaneet kansalaiset johtajien sijaan. Vanhat neuvostoaikaiset rakenteet alkoivat selvästi olla hajoamassa.²²

Halutessaan uudistaa neuvostojärjestelmää Gorbatshov olikin tietämättään kylvänyt vallankumouksen siemenet. Vuoden 1989 maaliskuussa järjestettiin kansanedustajien kongressin vaalit, Neuvostoliiton ensimmäiset (ja samalla viimeiset) todella demokraattiset vaalit. Osa kongressin 2250 ehdokkaasta valittiin yhden hengen t. ehdokkaan vaalipiireistä, mutta joissakin vaalipiireissä saattoi olla jopa 24 ehdokasta. Aiemminhan kutakin vaalipaikkaa kohden oli ollut vain yksi ehdokas, eikä ainoan ehdokkaan läpimenosta tällöin ole epäilystä. Vapaat vaalit olivat kuitenkin Neuvostoliitolle todellista lopun alkua. NL:n perustuslain 6. pykälä takasi NKP:lle valtamonopolin. Uuden kongressin uudistusmieliset yrittivät 6. pykälän hävittämistä heti kättelyssä, mutta se poistettiin vasta maaliskuussa 1990 jättimäisten mielenosoitusten jälkeen. Gorbatshov luopui puoluejohtajan tehtävistä ja valittiin itsensä ensimmäiseksi NL:n presidentiksi.²³

Vallankumouksen tuulien puhaltaessa kohti vääjäämätöntä, Venäjän demokraattinen liike otti Boris Jeltsinin keulakuvakseen. Jeltsin taas käytti myöhemmin demokraatteja hyväkseen taistellessaan Gorbatshovia ja kommunistinomenklatuuria vastaan. Jeltsin oli valittu NL:n kansankongressiin Moskovan vaalipiiristä 90 % ääniosuudella. Vuonna 1990 tapahtui jotain

---

²¹ Sailas et al, 89-92.

²² Paasilinna, 2, 97. Pietiläinen, 33.

²³ Sama, 96-99. NL:n romahduksen syistä on luonnollisesti esitetty lukuisia näkemyksiä. Sailaksen (et al) kirjassa pääsyynä esitetään alhaalta ylöspäin noussut vallankumous, joka kanavoitui rauhanomaisesti vuoden 1989 vaaleissa, mutta David Kotz ja Fred Weir esittävät mielenkiintoisen tulkinnan, jonka mukaan NL olisi ajettu tietoisesti alas NKP:n eliitin toimesta. Motiiviksi esitetään henkilökohtaista vallan ja vaurauden tavoittelua. Kotz & Weir, 109–130

odottamatonta: Venäjä julistautui suvereeniksi ja sen presidentiksi valittiin Boris Jeltsin. Vuoden 1991 elokuussa koettiin vanhan neuvostojärjestelmän palauttamiseen tähtäävä vallankaappausyritys, joka oli suunnattu Gorbatshovia vastaan. Realiteetit sivuuttanut kaappariryhmä, jonka aivoina toimi KGB:n johtaja Vladimir Krjutshkov, ei ymmärtänyt, että NL:n kohtalo oli nyt Venäjän ja sen demokraattisen johdon käsissä. Koko maailman tiedotusvälineiden seurattessa Jeltsin nousi Valkoisen talon piiritykseen osallistuneen tankin kannelle lukemaan demokraattisen julistuksen Venäjän kansalle. Vallankaappaus oli tuomittu epäonnistumaan. Saman vuoden joulukuussa Venäjän, Valko-Venäjän ja Ukrainan johtajat kokoontuivat päättämään tulevaisuudesta: valtiot erosivat Neuvostoliitosta (johon heillä perustuslain mukaan oli täysi oikeus) ja perustivat Itsenäisten Valtioiden Yhteisön. Keski-Aasian tasavallat seurasivat pian esimerkkiä. Joulupäivänä Kremlissä laskettiin NL:n punalippu ja tilalle nostettiin Venäjän trikolori. Tiedotusvälineet kertoivat supervallan kuolemasta: maailmanhistorian suurin ja verisin siirtomaavalta oli historiaa. Jäljelle jäi Venäjän federaatio, joka on nyt maailman suurin siirtomaavalta.²⁴

Oleennaista tässä myllerryksessä on se yhteiskunnallinen kehityslinja, joka sai alkunsa Gorbatshovin uudistuksista 1980-luvun puolivälissä. Venäläinen yhteiskunta ei muuttunut avoimuuden ja sananvapauden periaatteita noudattavaksi järjestelmäksi yhtäkkiä, Neuvostoliiton lakatessa olemasta vuoden 1991 viimeisenä päivänä. Siitäkin keskustellaan, että salliiko Venäjä vielääkään vapaata tiedonvälitystä. Venäläisen kansalaisyhteiskunnan synty eli rivikansalaisten epämuodollinen aktivoituminen politiikan ja talouden alalla alkoi jo ennen kommunistisen diktatuurin sortumista. Tämä on syytä pitää mielessä, kun tulkitaan venäläisten ajatusmaailmaa ja tapoja hahmottaa identiteettiään.

2.2. Sosialistisesta todellisuudesta länsimaiseen tiedonvälitykseen

Neuvostoajalla julkisen tiedonvälityksen tehtävänä oli toimia puoluekoneiston työkaluna, vallitsevan järjestelmän vahvistajana. Journalistit koulutettiin valtion yliopistoissa ja kun he vuorostaan siirtyivät työelämään, kiinteä suhde puolueeseen ja valtioon säilyi. Tärkeimmän sensuuriviranomaisen, Glavlitin työ oli lähinnä muodollista, sillä neuvostoajan journalistit kouluttiin harjoittamaan vahvaa itsesensuuria. Tärkeimmän osan neuvostoliittolaista

---

²⁴ Sailas et al, 96-112.

lehdistöteoriaa muodostivat lehdistön toimintaperiaatteet, joiden jaottelu on vaihdellut asian esittäjästä riippuen.

Jukka Pietiläinen nostaa esille kuuden kohdan jaottelun. Perustan muodosti puoluekantasuus ja sen taustalla oleva luokkakantasuus. Tämä tarkoitti toisin sanoen asioiden ymmärtämistä ”oikein” eli työväen luokan etujen ja marxilais-leninistisen opin mukaisesti. Työväen luokka edusti koko neuvostokansaa, jota taas edusti Kommunistinen puolue. Toimittajan työn kannalta se tarkoitti kaikkien asioiden ymmärtämistä, politiikasta kulttuuriin, puolueen näkökulmasta. Toimittajan tehtävä oli siis olla puolueen äänen kannattaja, puolueen agendan puolustaja ja edistäjä.²⁵

Toinen periaate oli totuudellisuus, joka vastasi käytännössä lähinnä ”asiallisuutta” eli ”puolueellista objektiivisuutta”, joka edellytti toimittajaa kirjoittamaan ”totuuden”. Kolmantena kohtana oli kansanomaisuus ja joukkoluonteisuus. Journalismin tehtävä oli toimia kansan etujen ilmaisijana, tarkastella asioita kansan näkökulmasta ja ennen kaikkea yksinkertaisella, helppotajuisella ja elävällä tavalla. Kehittyneessä sosialismissa kansa tarkoitti koko yhteiskuntaa, jota puolestaan edusti puolue. Joukkoluonteisuus tarkoitti läheisten suhteiden luomista tiedotusvälineiden ja kansan välille. Lukijakirjeiden ja työläiskirjeenvaihtajien käyttö toimitusmateriaalin kokoamisessa olivat joukkoluonteisuuden piirteitä. Neljäs kohta oli demokraattisuus ja avoimuus, joka oli keino välittömän demokratian toteuttamisessa. Kansa osallistui lehdistön välityksellä yhteisten asioiden hoitoon. Ironista kyllä, avoimuuden (*glasnost*) käsite on peräisin Leniniltä, mutta käytännössä sitä sovellettiin vasta Gorbatshovin uudistusten aikaan. Leninille avoimuus merkitsi hyvien asioiden julkaisemista, mutta myös epäkohtiin puuttumista.²⁶

Viidentenä toimintaperiaatteena on isänmaallisuus ja internationalismi, joista ensimmäinen merkitsi yhteiskuntien historiallisen merkityksen ymmärtämistä, mutta myös nationalismin vastustamista, joten ristiriitaa internationalismin kanssa ei päässyt syntymään. Viimeisenä kohtana mainitaan humanismi, joka marxilais-leninistisessä viitekehyksessä merkitsi ihmisen tunnustamista korkeimpana arvona. Se tarkoitti myös jokaisen yksilön materiaalisien

---

²⁵ Pietiläinen, 18-23.

²⁶ Pietiläinen, 23-26.

hyvinvoinnin ja henkisen kehityksen turvaamista. Neuvostojournalistin humanistisuuden tuli olla luonteeltaan aktiivista, joka merkitsi rauhan ja demokratian puolustamista.²⁷

On selvää, että ennen *glasnostia* ei voida puhua todellisesta lehdistön vapaudesta. Toimintaperiaatteet olivat muodoltaan sellaisia, että ne voitiin aina palauttaa puolueen ja valtaapitävän eliitin etuihin. Neuvostoliittolaisen lehdistöteorian mukaan journalisti saattoi kyllä paljastaa väärinkäytöksiä, mutta ainoastaan puolueen määrittelemien rajojen puitteissa. Lehdistö oli kontrollin ja valvonnan väline ja tämä johti väistämättä yleisön passivoitumiseen, kansa muuttui poliittisesta subjektista tahdottomaksi objektiksi. Neljännen toimintaperiaatteen mainostama demokraattisuus ja vuorovaikutus olivatkin todellisuudessa ylhäältä tulevan tiedon ja propagandan levittämistä kansalle.²⁸

Gorbatshovin *glasnost*-politiikan myötä yhteiskunnallisen keskustelun rajoitukset höltyivät ja joukkotiedotukselle yritettiin asettaa uusia tehtäviä. Puoluejohto tarvitsi avoimuutta aivan yhtä paljon kuin kansakin. Perinteinen lehdistöteoria oli passivoinut sekä tiedonvälityksen että kansalaiset horrosmaiseen tilaan. Hallitus ei enää tiennyt maan asioiden todellista laitaa, koska tiedotusvälineissä toistettiin vain sitä mitä johtajat halusivat kuulla. *Glasnostin* ideana valtaapitävien näkökulmasta oli, että lehdistö ja sähköinen media toimisivat edelleen mielipiteen muokkaajina sosialismin hyväksi, jonka toteuttamisessa tehokas tiedonkulku ja kriittinen journalismi olisivat apuna.²⁹

Ironisesti Gorbatshov itse ei kyennyt sopeutumaan aloittamiensa uudistusten muokkaamaan todellisuuteen: vuoden 1989 lopulla *Argumentyi I Faktyi* julkaisi artikkelissaan kyselyn, jonka mukaan Gorbatshov oli suosiossa vasta kolmantena Jeltsinin ja Saharovin³⁰ jälkeen. Turhautunut pääsihteeri vaati jutun kirjoittaneen toimittajan eroa, mutta turhaan. Uusi lainsäädäntö³¹ esti poliitikkojen puuttumisen henkilöstövalintoihin. Lehdistö sai osakseen samankaltaisia hyökkäyksiä vuosina 1989–90 mm. Tshernobylin onnettomuuden sekä Georgian ja Baltian levottomuuksien uutisoinnin vuoksi. *Glasnost* oli mitä ilmeisimmin valikoivaa eikä tiettyihin aiheisiin sopinut puuttua.³²

---

²⁷ Sama, 27.

²⁸ Sama, 57-59.

²⁹ Pietiläinen, 61-63.

³⁰ Andrei Saharov, vetypommin isä, akateemikko ja rauhannobelisti esiintyi uudistusmielisten puhemiehenä Venäjän tiedeakatemian edustajan ominaisuudessa kuolemaansa saakka, joulukuuhun 1989. Sailas et al, 98.

³¹ Neuvostoliiton laki lehdistöstä hyväksyttiin 12.6.1990. Ks. Pietiläinen, 37-43.

³² McCormack, 7-10.

Neuvostoliittolaisten tiedotustutkijoiden mukaan tärkein muutos 1980-luvun lehdistössä oli vapautuminen puolueen ja valtion holhouksesta. Julkisuus levisi ennen kielletyille alueille ja kansalaisyhteiskunta aktiivisine ja kriittisine toimijoinen alkoi orastaa. Ominaista oli myös lehtien voimakas politisoituminen.³³

Vuosikymmenen vaihde oli neuvostojournalismille sekä kovaa aikaa että kulta-aikaa. Yhteiskunnallinen myllerrys ja muun muassa tasavaltojen nouseva itsenäisyysaate takasivat sen, että uutisoitavaa riitti.³⁴ Kolikon käänöpuolella hämmöttivät ikävät taloudelliset realiteetit: NL:n sortuessa vahvasti valtion varoista tuetut lehtitalot olivat kovan paikan edessä. Tilanne ei kuitenkaan ollut niin synkkä kuin olisi voinut kuvitella. Ensinnäkin, media alkoi ’julistautua itsenäiseksi’ jo 1980-luvun loppupuolella katkaisten ideologiset siteensä valtioon. Ironista kyllä, lehdet saattoivat silti edelleen hakea ja saadakin valtion tukea. NL:n tullessa tiensä päähän monilla tasavalloilla ei ollut juuri muuta mahdollisuutta kuin jatkaa median tukemista: ala oli suuri työllistäjä ja toisaalta tuen poisvetäminen olisi pahimmillaan romahduttanut koko viestintäalan, josta vallanpitäjät olivat kuitenkin toimissaan riippuvaisia.³⁵

Toinen tapa oli hankkia mainostajia ja ilmoittajia niin kuin lännessä. Vuoden 1992 hintojen vapauttamisesta alkanut paperin, painon ja jakelun kustannusten tähtitieteellinen nousu aiheutti kuitenkin merkittäviä ongelmia useimpien lehtien budjetille. Levikit laskivat jyrkästi. EIM:n tekemän tutkimuksen mukaan, vuosina 1996–1999, ainoastaan kourallinen valtakunnallisia sanomalehtiä on onnistunut säilyttämään itsenäisen toimintalinjan mainosrahoituksen turvin. Yhtenä vaihtoehtona on ollut ns. sponsorien etsiminen politiikasta tai liike-elämästä, mutta tämä on merkinnyt kompromissia toimituksellisen materiaalin vapauden suhteen. Tämä piirre on korostunut varsinkin talousalan lehdissä, jotka ovat lähes täysin riippuvaisia yrittäjämaailman tukijoista.³⁶

---

³³ Pietiläinen, 63–65.

³⁴ Valtavan levikin keskuslehdet ryhmittivät kahteen leiriin kiivaillessaan sosialismin tuhon ja markkinoiden vapautumisen vaikutuksista. Uudistuksia puolustivat *Moskovskie Novosti*, *Ogonek*, *Komsomolskaja Pravda* ja *Literaturnaya Gazeta*, kun taas konservatiivien leiriin kuuluivat *Literaturnaja Rossija*, *Molodaja Gvardija* ja *Sovetskaja Rossija*. McCormack, 9.

³⁵ Sama, 10, 18.

³⁶ Sama, 19–20.

Venäjän federaation alueella toimii noin 300 valtion omistamaa ja noin 500 yksityistä televisiokanavaa (joista noin 150 arvioidaan täyttävän ammattimaiset kriteerit). Uutispalveluja ja –toimistoja on suunnilleen 100 ja painettuja julkaisuja noin 12 000, joista 2140 on valtion omistamia. Monet näistä tulevat kehnosti toimeen, varsinkin alueelliset yritykset, mutta samalla on myös huomattava mediakonsernien nousu. Lehtien levikit ovat kärsineet: aikakauslehtien tilausmäärät olivat vuonna 1998 12 % vuoden 1990 tasosta. On myös tavallista, että lehdet ilmoittavat levikkinsä yläkanttiin houkutellessaan lukijoita.³⁷

Moskovan lehdistöllä on edelleen erityinen asema venäläisessä mediakartassa. Heidän palkkalistoillaan on merkittäviä mielipidejohtajia ja vaikutusvaltaisia poliittisia kommentaattoreita. Pääkaupungin lehdet vaikuttavat toimituksellisilla valinnoillaan koko maan poliittisen keskustelun agendaan. Virallista lehdistöä edustavat *Rossiskaja Gazeta* ja *Rossiskie Vesti*, jotka antavat tärkeää tietoa federaation hallinnon politiikasta ja käytännöstä. Epäsuorasti valtaa käyttävät laajalevikkiset valtakunnalliset lehdet *Argumentyi I Faktyi*, *Izvestija*, *Trud*, *Komsomolskaja Pravda*, *Pravda*, *Moskovskii Komsomolets*, *Sovetskaja Rossija* ja muut. Suuren lukijakuntansa lisäksi viimeksi mainituilla julkaisuilla on hyvät kontaktit talouden ja politiikan voimatekijöihin.³⁸

2.3. Kaukasus kulttuurien törmäyspisteessä

Tshetsheenit tai *nahtshi* kuten he itse itseään kutsuvat, asuttavat Kaukasuksen pohjoisrinnettä. Vuonna 1993 presidentti Dzhohar Dudajev nimesi maan Itshkerian tshetsheenitasavallaksi, tasavallan vuoristoisen ytimen mukaan. Lännessä elävät inguushit, joka on itse asiassa tshetsheeniheimo tai tshetsheenien veljeskansa.³⁹ Yhdessä heistä käytetään nimitystä *vainah* tshetsheenien ja inguushien puhuman vainahin kielen mukaan.⁴⁰ Idästä Tshetsheniaa ympäröi Venäjän federaatioon kuuluva Dagestanin autonominen tasavalta ja etelästä Georgian itsenäinen valtio. Pohjoisessa on Venäjä (Stavropolin krai eli

³⁷ McCormack, 230-231.

³⁸ Sama, 231.

³⁹ Leitzinger, 5. Valt. kand. Antero Leitzingerin tekele tshetsheenien historiasta ja nykypäivästä ei tahdo täyttää tieteellisen tutkimuksen vaatimuksia ja olen siksi käyttänyt sitä sangen varovaisesti pitäytyen lähinnä muutamien faktatietojen poimimiseen. Leitzingerin ristiretki itsenäisen tshetsheenivaltion puolesta on kyllä sinänsä varsin humoristista luettavaa, mutta erittäin puutteellisten lähdetietojen sekä räikeän subjektiivisuutensa vuoksi teokseen ei kannata liiemmin tukeutua.

⁴⁰ Dunlop, 2.

alue). Stavropolin krain ja Ingushtetian väliin jää pieni kaistale rajaa Pohjois-Ossetian kanssa.⁴¹

Venäläiset määrittivät Tshetshenian kolmen joen, Sulakin, Sundzhan ja Terekin, sekä Dagestanin vastaisen vuoriston väliseksi alueeksi. Ennen venäläisten tuloa Kaukasuksen kansat olivat olleet etelän suunnalta leviävän islamilaisen kulttuurin vaikutuspiirissä. Arabit käänsivät tshetseenejä sunni-islamilaisuuteen seitsemänneltä vuosisadalta lähtien. Islamin "toinen aalto" seurasi 1200- ja 1300-luvuilla Kultaisen Ordan levittäytyessä länteen. Tshetsheenien ja venäläisten yhteentörmäystä edesauttoi ilmastollinen ilmiö nimeltä pikkujääkausi, joka alkoi myöhäisellä keskiajalla ja jatkui 1800-luvulle. Ilmaston kylmeneminen aiheutti elinolosuhteiden huomattavan heikkenemisen korkeammalla vuoristossa, jossa tshetsheenit olivat eläneet omavaraisina antiikin ajoista alkaen. Tshetsheenit muuttivat vuoristosta alemmas lämpimämmille seuduille, josta alkoi venäläisekspansion ja tshetsheenien välinen konflikti. Vuonna 1556 Kaukasuksen alue muuttui kertaheitolla geopoliittisesta periferiasta strategiseksi solmukohdaksi, kun Iivana Julma valloitti Kazanin ja Astrakhanin kaanikunnat siirtäen Moskovan suuriruhtinaskunnan vaikutusalueen Kaspianmerelle asti. Tämä aloitti vuosisataisen kamppailun Kaukasuksen herruudesta, jonka osapuolina kuudennellatoista vuosisadalla olivat Moskovan lisäksi Ottomaanien keisarikunta, Iran ja Krimin kaanikunta. Tämä sama asetelma tulisi toistamaan itseään aina 2000-luvulle asti.⁴²

1700-luvulla Pietari Suuri pyrki laajentamaan Venäjää muun muassa Mustalle merelle, Turkin vaikutuspiiriin. Vuonna 1722 käytiin ensimmäinen taistelu tshetsheenien ja venäläisen sotajoukon välillä. Pietari Suuren kuoltua Venäjä menetti otettaan Kaukasuksella. Tuolloin vaikutti siltä, että Venäjän luonnollinen raja Kaukasuksella saattaisi jäädä Terekjoelle. Vasta Katariina Suuren noustua valtaistuimelle Venäjä lujitti valtansa Kaukasuksella. 1783 Venäjä liitti Georgian tai Kartli-Kakhetin, kuten se tuolloin tunnettiin, protektoraatikseen. Samana vuonna Venäjä oli aneksoinut Krimin kaanikunnan ja näiden kahden tapauksen seurauksena Venäjän läsnäolo oli merkittävästi voimistunut Kaukasuksen alueella. Daryalin sola muutettiin sotilasväyläksi ja sitä turvatakseen venäläiset aloittivat Vladikavkazin linnoituksen rakentamisen.⁴³

---

⁴¹ Ks. liite 1.

⁴² Leitzinger, 5-9; Dunlop, 3-4.

⁴³ Leitzinger, 8-9; Dunlop, 5-7.

1787 puhkesi Venäjän ja Turkin välille sota. Samalla Kaukasuksella puhkesi kapina, jota johti sheikki Mansur. Näiden tapahtumien seurauksena Venäjä joutui jälleen kerran vetäytymään Georgiasta. Mansur Ushurma oli itsejulistautunut sheikki, joka alkoi vuonna 1785 kiertää Tshetsheniaa saarnaten askeesin puolesta. Hän halusi korvata perinnelait (*adat*) Islamin lailla (*sharia*). Venäläiset pitivät Mansuria kapinallisjohtajana, joka pyrki horjuttamaan slaavien läsnäoloa Kaukasuksella. Mansurin menestyksen myötä Pyhä Sota eli *gazavat* levisi Tshetsheniasta Dagestaniin ja Kabardaan. Ironista tässä oli se, että Mansur oli julistanut *gazavat*in alun perin *adatissa* pitäytyviä muslimeja vastaan, mutta tsaarin joukkojen hyökättyä sheikin kotikylään, kohteeksi joutui imperialistinen Venäjä. Syyskuussa 1785 Mansurin kärsittyä raskaan tappion kenraali Potemkinin joukoille alkoi *gazavat* hiipua. 1791 Mansur jäi venäläisjoukkojen vangiksi ja kuoli 1794.⁴⁴

Vuonna 1801 tapahtuneella Georgian anneksoinnilla olivat merkittävät geopoliittiset seuraukset. Venäjän tehtävänä oli tästedes turvata Georgian olemassaolo suojelemalla sitä Turkilta ja Persialta sekä heihin tukeutuvilta Kaukasuksen kansoilta. Tshetsheenit olivat vielä toistaiseksi säilyttäneet itsenäisyytensä⁴⁵, mutta vuonna 1816 tsaari Aleksanteri I lähetti kenraali Jermolovin valloittamaan Kaukasusta. Jermolov laski Groznyin linnoituksen peruskiven 10.6.1818, josta tuli sittemmin pääkaupunki ja Venäjän tukikohta Tshetsheniassa.⁴⁶ Jermolovin ajatuksena oli, että Kaukasuksesta oli tultava elimellinen osa Venäjää. Hänen mukaansa vuoristokansat kunnioittivat ainoastaan voimaa. Terrori ja julmuus oli ainoa keino pitää nämä "aasialaiset" kurissa. Nämä näkemykset olivat suoralla törmäyskurssilla tshetsheenien vapautteen perustuvien yhteisöjen kanssa. Niin hirvittävää oli Jermolovin terrori, että se muistettiin vielä vuosisataa myöhemminkin. Groznyissa sijaitseva kenraalin patsas yritettiin räjäyttää kahdesti Brezhnevin kaudella vuonna 1969.⁴⁷

Kaukasuksen sota ajoitetaan perinteisesti vuosiin 1817-1864, kenraali Jermolovin nimittämisestä Kaukasuksen käskynhaltijaksi Venäjän armeija voittoon tshetshesien Pohjois-Kaukasuksella. Kaukasuksen sodan ja Jermolovin terrorin seurauksena tshetsheenit

---

⁴⁴ Dunlop, 8-13.

⁴⁵ Tosin siitä milloin Tshetsheniasta tuli elimellinen osa Venäjää ei olla yhtä mieltä. Leitzinger sijoittaa alueen "valloituksen" 1800-luvulle ja Groznyin perustamiseen. Malinkina ja McLeod sanovat venäläisekspansion ehtineen Kaukasukselle 1785. Cornell sijoittaa Pohjois-Kaukasuksen alistamisen Pietari Suuren päivistä, vuodesta 1722, vuoteen 1859, jolloin tshetsheenikapinalliset murskattiin lopullisesti.

⁴⁶ Leitzinger, 11-13.

⁴⁷ Dunlop, 13-14.

muovautuivat animistis-islamilaista vuoristoheimoista ortodoksimuslimeiksi, joilla oli yhtenäinen kansallisidentiteetti. Heimoidentiteetti ja epämääräinen tunne kaukasuslaisuudesta vaihtui Jermolovin saartorenkkaan puristuksessa taisteluksi tshetsheenien kansan olemassaolosta. Vaikka tshetsheenit olivat tärkeässä roolissa Kaukasuksen sodassa, tulivat konfliktin uskonnolliset johtohahmot Dagestanista. Kolme imaamia, Gazi Mullah, Gamzat-Bek ja Shamil, kuten sheikki Mansur edellisellä vuosisadalla, pyrkivät "puhdistamaan" Kaukasuksen muslimien uskon, mutta ajautuivat kapinakenraaleiksi vastassaan Venäjän keisarikunnan armeija. Tshetsheenien mukaantulo Kaukasuksen sotaan ajoittuu talveen 1839-40, jolloin Venäjän armeija teki virheen yrittäessään riisua aseista siihen asti konfliktista syrjässä pysyttäytynyttä väestöä. Tshetsheenit pitivät tikareita ja musketteja esi-isiltä saatuina perintökalleuksina ja niiden riistämistä hirmuisena loukkauksena. Näin jo hiipumassa ollut Shamilin liike sai räjähdysmäisen kannatuksen. 19 vuoden ajan Shamil joukkoineen kykeni vastustamaan imperiumin mahtia, mutta lopulta suunnaton resurssien epäsuhta pakotti imaamin antautumaan 1859. Kaukasuksen sodan taukoamattomien taisteluiden seurauksena Tshetshenian talous oli raunioina ja lähes puolet sen väestöstä menehtynyt. Lisäksi tshetsheeniväestöä karkotettiin, ensin vuosina 1844-1850 Argun- ja Sunzha-jokien alueelta ja vuosina 1856-64, jolloin noin 600 000 Kaukasuksen muslimia aloitti joukkopaon Turkkiin, joista arviolta 100 000 oli tshetsheenejä. Erään lähteen mukaan noin kolmannes menehtyi matkalla nälkään ja tauteihin.⁴⁸

Vuoden 1917 vallankumoukset tempaisivat tshetsheenitkin mukaansa. Osa tshetsheeneistä ryhtyi kannattamaan kommunistien vallankumousta, osan taas ryhmittäessä valkoisten puolelle. Bolshevikkien vakiinnutettua asemansa koko Pohjois-Kaukasuksen alueesta muodostettiin yksi autonominen neuvostotasavalta, mutta pian aluetta ryhdyttiin pilkkomaan pienemmiksi osiksi. Vuoden 1922 lopulla, siis vajaa kaksi vuotta Pohjois-Kaukasuksen SNT:n muodostamisesta, Tshetshenia erotettiin omaksi autonomiseksi alueekseen. Vuonna 1934 Tshetshenia ja Ingushetia yhdistettiin ja vuonna 1936 hallintoalue korotettiin autonomiseksi tasavallaksi. Toisen maailmasodan myötä Tshetsheniassakin ryhdyttiin kapinoimaan, mutta sen vaikutukset jäivät kovin vähäisiksi. Merkittävämmäksi Tshetshenian kansan kannalta muodostui saksalaisten joukkojen eteneminen aina 70 kilometrin päähän Groznyista. Vuonna 1940 perustetun kapinallisen väliaikaishallituksen johtaja Hasan Israilov kehotti tshetsheenejä kohtelemaan saksalaisia aseveljinään, mutta kosketusta joukkojen

---

⁴⁸ Dunlop, 19-32.

välillä ei koskaan syntynyt. Pian saksalaiset joutuivatkin jo perääntymään. Tätä käytettiin kuitenkin syynä tshetsheenien ja muiden Kaukasuksen kansojen pakkosiirtämiseen itään.⁴⁹

Tshetshenian kansan suurimmaksi traumaksi Kaukasuksen sodan ohella noussut pakkosiirto käynnistyi 22.2.1944. Salainen poliisi marssitti noin 400 000 tshetsheeniä tavaravaunuihin vain tärkein irtain omaisuus mukanaan määränpäänä Kazakstan. Arvion mukaan noin neljännes kuoli jo viikkoja kestäneen matkan aikana kylmään, nälkään ja tauteihin. Saman verran väkeä menehtyi perillä Kazakstanissa, jossa heitä odotti joko vankileiri tai heitteillejätö. Pakkosiirron välttäneet jatkoivat vastarintaa Tshetsheniassa aina vuoteen 1951 asti. Myös vankileireillä syntyi kapinoita ja joukkopakoja. Vuonna 1956 tshetsheenit saivat luvan palata kotiseuduilleen, mutta virallista rehabilitaatiota ei koskaan tapahtunut. 1957 välillä jo lakkautetusta Tshetsheniasta tehtiin jälleen autonominen neuvostotasavalta, vaikkakin hieman toisella koostumuksella. Joidenkin menetettyjen vuoristoalueiden tilalle saatiin Terekin pohjoispuolista seutua. Vuonna 1959 tshetsheenien väkimäärä oli palautunut pakkosiirtoja edeltävälle tasolle ja Groznyin kaupunki oli vuonna 1960 kasvanut kooltaan kahdeksankertaiseksi vuosisadan alkuun verrattuna.⁵⁰

Viimeisin konfliktien sarja sai alkunsa 1990-luvun alun myllerryksessä. Neuvostoimperiumi oli romahtamassa ja Venäjän (johon Tshetshenian tasavalta kuuluu) valtioelinten valtasuhteet olivat vähintäänkin epäselvässä tilassa. 26.11.1990 tshetsheenien kansankokous julisti kansakunnan ”riippumattomaksi”, jonka Doku Zavgajevin johtama korkein neuvosto hyväksyi. Tshetshenian Kansan Yleiskansallisen kongressin johtajaksi valittu Dzhohar Dudajev käytti hyväkseen Neuvostoliiton elokuun 1991 epäonnistunutta vallankaappausta syrjäyttäen Tshetscheno-Ingushetian silloisen johdon, Korkeimman neuvoston puheenjohtajan, Doku Zavgajevin.

---

⁴⁹ Leitzinger, 80-89.

⁵⁰ Leitzinger, 89-90.

III TSHETSHENIAN KUNNIAKAS KURJUUS

3.1. Mullistusten syksy

Vuoden 1991 loppupuolisko oli käänntekevä ajanjakso Venäjän ja koko entisen Neuvostoliiton alueen tulevaisuutta ajatellen. Elokuun vallankaappausyritys ja sen epäonnistuminen merkitsivät lopullista päätöstä neuvostovallalle. Pitkin syksyä pohdittiin jatkoa Neuvostoliitolle tasavaltojen johtajien neuvotteluissa. Tästä käytettiin neuvottelupaikan mukaan nimeä Novo-Ogarevon prosessi. Tässä vaiheessa NL:n presidentti Gorbatshev oli vielä täysivaltainen neuvottelukumppani tasavaltojen johtajien rinnalla. Oikeustieteen tohtori V. Danilenko analysoi *Pravdassa* Novo-Ogarevon prosessia ja sitä miten uusi liittovaltio pitäisi muodostaa. Oli olemassa kaksi mahdollisuutta. Joko suvereenit tasavallat päättäisivät itse asioistaan tai valta keskitettäisiin uudestaan. Näennäisessä hajanaisuudessa oli Danilenkon mukaan kyse keskusvallan pelastusoperaatiosta: löysäämällä tasavaltojen kontrollia säilytettiin edellytykset liiton (*sojuz*) uudistamiselle. Tämä nähtiin positiivisena kehityksenä. Neuvostoliitto oli perustettava uudestaan vastaamaan ajan poliittisia ja taloudellisia realiteetteja.⁵¹

Danilenko perusti uskonsa keskuksen uudesta noususta Venäjän ja Ukrainan väliselle kiistalle, jossa Neuvostoliiton parlamentin edustajat olivat toimineet sovittelijoina. Tämä oli merkki vallan uudelleenkeskittymisestä, siitäkin huolimatta, että Neuvostoliitto ei ollut vielä löytänyt paikkaansa Novo-Ogarevon neuvotteluissa. Danilenkon tulkinta oli osittain virheellinen. Valta oli kyllä keskittymässä uudelleen, mutta ei Neuvostoliiton, vaan Venäjän ympärille. Tästä oli esimerkkinä muun muassa Boris Jeltsinin vahva rooli tulevaisuutta koskevien kaavailujen arkkitehtinä Mihail Gorbatshevin toimiessa lähinnä reaktiivisena jarrumiehenä. Tulevaisuus oli vielä hämärän peitossa sen osalta, että tulisiko uudesta yhteisöstä federaatio, konfедераatio vai yhteisö. Yksimielisiä oltiin ainoastaan siitä, että mitä ei haluta ja se oli hajoaminen. Tarvittiin jonkinlaista poliittis-hallinnollista ylärakennetta entisen Neuvostoliiton tasavalloille. Oli kysymyksiä, jotka olivat tarkoituksenmukaisesti ratkaistavissa ainoastaan liittotasolla: puolustus, avaruushankkeet, energiatalous, viestintä ja

---

⁵¹ Pravda 10.10.1992, 2.

ympäristö. Danilenko alleviivasi, että näitä aloja ohjaavien organisaatioiden tulisi olla voimakkaita ja toimivaltaisia, mutta toimialan tulisi pysyä hyvin kapeana.⁵²

Danilenko käsitteli myös suvereniteetin käsitettä. On olemassa tasavallan (*respublik*) suvereniteetti riippumattomana valtiona sekä kansallinen (*narodnii*) suvereniteetti jokaisen demokraattisesti muodostetun vallan peruseriaatteena. Uuden valtioliiton (*novyi Sojuz*) pitää perustua nimenomaan riippumattomien tasavaltojen suvereniteetille, mutta perustuslaillisen vallan tulee perustua kansan tahdolle, eli kansalliselle suvereniteetille.⁵³ Toisin sanoen, Danilenko ei näytä kannattavan ainakaan *de facto* federaatiota, koska tämä rajoittaisi tasavaltojen riippumattomuutta. Se mikä uuden poliittisen liiton nimeksi tulee, on tietenkin pelkkä retorinen kysymys. Ilmeisesti juuri kysymys tasavaltojen riippumattomuudesta on osoitus uuden liiton sopeutumisesta ”ajan poliittisiin realiteetteihin”. Danilenko aavisti, että omille teilleen lähteneitä tasavaltoja ei enää pystyisi palauttamaan Neuvostoliiton kaltaiseen karsinaan. Toinen osoitus poliittisten realiteettien ymmärtämisestä on suvereniteetin perusta. Uuden valtioliiton oli saatava kansojen hyväksyntä, kansojen oli kyettävä identifioitumaan legitiimiin poliittiseen kokonaisuuteen. Näin kävikin, ei tosin Danilenkon kaavailemalla tavalla, vaan entisen Neuvostoliiton kansat identifioituivat omiin tasavaltoihinsa tulevan valtioliiton, Itsenäisten valtioiden yhteisön jäädessä lähinnä poliittisten johtajien juttukerhoksi.

Vuoden 1991 syksy oli mullistusten aikaa myös Tshetsheniassa. Alkusyksystä Tshetsheno-Ingushetian tasavalta oli vielä Venäjän federaation lainkuuliainen osa. Syyskuun alussa Dudajev oli syrjäyttänyt tasavallan silloisen johdon ja uudet parlamentti- ja presidentinvaalit oli määrätty käytäväksi 27. lokakuuta. Venäjän federaation parlamentin (korkeimman neuvoston) puhemies Ruslan Hasbulatov oli matkustanut Tshetsheniaan selvittämään tilannetta, jonka seurauksena Tshetsheno-Ingushetian Kansallisen kongressin korkein neuvosto hajotettiin ja sen tilalle asetettiin väliaikainen korkein neuvosto.⁵⁴

Vaikka olot olivat vielä suhteellisen rauhalliset vuoden 1991 syksyllä niin provokaatiota sekä poliittista nokittelua harjoitettiin puolin ja toisin. Muuan venäläinen televisiokanava oli väittänyt ohjelmassaan, että Tshetshenian kansan yleiskansallinen kongressi (TKYK) olisi

---

⁵² Sama.

⁵³ Pravda, 10.10. 1992, 2.

⁵⁴ Pursiainen, 7.

yksipuolisesti langettanut kuolemantuomion Ruslan Hasbulatoville sekä Venäjän varapresidentti Aleksandr Rutskoille, jotka olivat olleet näkyvissä rooleissa Venäjän ja TKYK:n välisissä neuvotteluissa. Tämä oli herättänyt suurta närkästystä Tshetsheniassa, jonka seurauksena järjestettiin muun muassa Grozнын Vapauden aukiolla tuhansien ihmisten voimin mielenosoitus. TKYK:n toimeenpanevan komitean tiedotuskomitean edustaja Movladi Udukov piti venäläisen tv-kanavan provokaatiota yrityksenä estää Tshetshenian olojen vakiinnuttaminen. Vaikka neuvottelut olivat kohtuullisella mallilla Venäjän hallituksen neuvotteludelegaation ja TKYK:n välillä, jatkui suukopu silti toisaalla. Udukov ilmoitti toimeenpanevan komitean olevan valmis peruuttamaan 9. lokakuuta tehdyn päätöksensä tasavaltalaiskaartin yleisestä liikekannalle panosta, mikäli Venäjän⁵⁵ korkeimman neuvoston presidium peruusi päivää aiemmin annetun päätöslauselman ”Tshetshenian tasavallan poliittisesta tilanteesta”.⁵⁶

Udukov varoitti Venäjää sekaantumasta tasavallan asioihin. Hän ilmoitti TKYK:n kannaksi, että Venäjän valtiollisilla rakenteilla ei ollut oikeutta sekaantua 27. lokakuuta pidettävien parlamentti- ja presidentinvaalien kulkuun. Lisäksi, TKYK:n toimeenpaneva komitea oli valmis kompromisseihin, jos Venäjän johtajat lopettaisivat ”kolonialistisen sanelupolitiikkansa”. Tshetsheno-Ingushetian irrottautuminen Venäjältä ei sen sijaan ollut tällä hetkellä TKYK:n asialistalla. Itsenäisyyskysymys ratkaistaisiin vasta vaalien jälkeen kansanäänestyksellä.⁵⁷

Tshetshenian konfliktilla oli jo alusta alkaen oma erityisroolinsa venäläisessä ajattelussa. Siinä ei ollut mitään uutta, että Kaukasuksella oli levotonta, mutta tähän asti väkivaltaisuudet olivat rajoittuneet Venäjän alueen ulkopuolelle, muihin neuvostotasavaltoihin, kuten Azerbaidzaniin. Tshetshenian kohdalla oli kuitenkin kyse jo itse Venäjän alueellisesta eheydestä. Ajateltiin, että se kehityskulku, joka oli alkanut Neuvostoliiton hajoamisesta, päättyisi Venäjän hajoamiseen, jonka ensimmäisenä dominonappulana oli Tshetshenia.

Pravdassa esitettiin, että tapahtumassa oli mahdollinen valtiollisen paradigman muutos. Neuvostoliiton hajoamisprosessin seuraavana vaiheena olisi Venäjän federaation (*Rossiiskaja Federatsija*) pirstoutuminen ja paluu entisaikojen Venäjään (*Rossija*). Venäjän

⁵⁵ Venäjän sosialistinen federatiivinen neuvostotasavalta, VSFNT, tuleva Venäjän federaatio, VF.

⁵⁶ Pravda 14.10.1991, 1.

⁵⁷ Sama.

Federaatiosta muodostuisi käsitteenä sekä valtiollisena yksikkönä anakronismi.⁵⁸ Käsite "entisaikojen Venäjä" on varsin problemaattinen. Tarkoitetaanko sillä kenties tsaarinaikaista Venäjää? Tähän yhtälöön ei kuitenkaan sovi Tshetshenian irtautuminen, sillä Kaukasus kuului keisarikuntaan jo Pietari Suuren ajoista alkaen. Tarkoitetaanko kenties aluetta, jonka Venäjä käsitti ennen keisarikuntaa ja Romanoveja? Vai aluetta, jolla venäläiset ovat etnisenä enemmistönä ja joka ei näin ole altis samanlaisille irtautumispaineille kuin kansallisesti omaleimaisemmat ei-venäläiset alueet. Tällaiselle, etnisesti homogeeniselle alueelle ei kuitenkaan välttämättä ole historiassa vastinetta. Vaikka Iivanoiden aikainen vanha Venäjä on nähty kansallisesti ehkä venäläisimpänä ajanjaksona valtakunnan historiassa, perustui sekin lopulta valloitukselle sekä erilaisten etnisten ryhmien alistussuhteille.

Myös se herätti ihmetystä, että miten Tshetsheniassa tilanne oli kärjistynyt kuukaudessa? Syyskuussa kansallisten pyrkimysten esille tuonti ilmeni lähinnä tottelemattomuuskampanjana Tshetsheno-Ingushetian korkeinta neuvostoa kohtaan, mutta nyt näytti siltä, että konfrontaatio Venäjän johdon kanssa oli väistämätön ja kriisi ei ratkea ilma ikäviä seuraamuksia. Yksi syy tähän oli Venäjän johdon koventunut kielenkäyttö, jossa oli siirrytty pehmeästä suostuttelusta suoranaiseen uhkailuun. Näin menetteli ensin Rutskoi, sitten Hasbulatov. Ikään kuin haluttaisiin tarkoituksella ajaa TKYK:n toimeenpaneva komitea ja Dudajev umpikujaan. Myös Boris Jeltsin muutti suhtautumistaan kovempaan suuntaan. Kimmastunut presidentti palasi kesken kaiken lomalta ja antoi hätiköiden laaditun uhkavaatimuksen, jonka mukaan TKYK:n kansalliskaartin on luovuttava aseista ja vallatuista Venäjän hallituksen rakennuksista on poistuttava. *Pravda* piti talonvaltausten lopettamista kohtuullisena, mutta ei uskonut aseista luopumisen olevan realistinen vaihtoehto.⁵⁹

Äänen muuttuminen kellossa nostaa kysymyksen Venäjän johdon strategian muutoksesta. Oliko kyse reaktiosta tshetsheenien provokaatioon⁶⁰ vai tietoinen strategian muutos, jossa "haukat" voittivat "kyyhkyt" Venäjän poliittisessa johdossa? Vaikka varsinaiset sotatoimet olivat vielä vuosien päässä, eihän Tshetshenia ollut vielä julistautunut edes itsenäiseksi, niin oliko tämä esimerkki siitä, että tosipaikan tullen Venäjän johto, presidenttiä myöten, ei

---

⁵⁸ Pravda 24.10.1991, 2.

⁵⁹ Pravda 24.10. 1991, 2.

⁶⁰ Havaittavissa on jo syvenevän konfliktin tunnusomainen väkivallan ja provokaation kierre. Venäjän johto muuttaa suhtautumistaan tshetsheenien mobilisoitua kansalliskaartinsa, joka taas oli reaktio Venäjän presidiumin "Arvioon Tshetshenian tilanteesta".

ollut, kaikista vapautta ja demokratiaa koskevista puheista huolimatta, valmis ratkomaan alueellisia kysymyksiä neuvotteluteitse.

Oma lukunsa konfliktissa oli Ingushian asema. Inguushit olivat nimittäin ilmaisseet halunsa jäädä Venäjän (VSHNT) yhteyteen, mikäli tshetsheenit päättäisivät irrottautua omaksi valtiokseen. Taustalla oli tavoite saada Ingushialle vuoden 1944 rajat, nythän osa Ingushian alueesta sijaitsee Pohjois-Ossetian alueella. Neuvotteluissa oli myös jonkin verran edistytty ja alueiden palauttaminen näytti varsin mahdolliselta. Vielä keskusteltiin osasta Vladikavkazia.⁶¹ On syytä huomata, että neuvotteluja käytiin federaatiotasolla, joten taustalle lienee ollut myös halu näyttää kapinoiville tshetsheeneille, että Venäjä pystyy tarjoamaan kepin sijasta porkkanaakin.

Kaikista levottomuuksista ja VSHNT:n korkeimman neuvoston päätöksestä huolimatta 27. lokakuuta Tshetshenian äänestysalueet avautuivat aivan muutamaa lukuun ottamatta. Korkeimman neuvoston päätöksen mukaan Tshetshenian parlamentti- ja presidentinvaaleilla ei ollut oikeudellista perustaa eikä tuloksia näin voitu pitää lainvoimaisina. Pian saatujen ennakkotietojen mukaan kenraali Dzohar Dudajev oli valittu Tshetshenian tasavallan presidentiksi. Tämän jälkeen Dudajev piti lehdistötilaisuuden, jossa hän luonnehti vaalien tulosta uudeksi ajanjaksoksi Tshetshenian kansan historiassa sekä loogiseksi päätökseksi raskaaksi käyneellä tiellä kohti itsenäisyyttä.⁶²

Dudajevin luonnehdinnoista huolimatta tie kohti itsenäisyyttä ei suinkaan ollut onnellisessa päätepisteessään, vaan konflikti oli syvenemässä. Pravdan erikoiskirjeenvaihtaja V. Harlamov oli suorastaan hämmentyneen tyrmistynyt tapahtumien saamasta käänteestä. Syyskuun "samettivallankumouksen" aikaan ihmiset kokoontuivat mielenosoituksiin ja tottelemattomuuskampanjoihin kaupungin keskusaukiolle kuin kansanjuhlaan konsanaan. Nyt tilalla olivat tasavaltalaiskaartilaiset, automaattiasheet tanassa, julistamassa Pyhää Sotaa (*gazavat*).⁶³ Harlamovin sanavalinta on hyvin mielenkiintoinen. Tasavaltalaiskaartilaiset eivät julista sotaa tai itsenäisyyttä, vaan Pyhää Sotaa, joka liittyy konfliktin Islamin uskoon..

---

⁶¹ Pravda 24.10.1991, 2.

⁶² Pravda 28.10.1991,1; 29.10.1991, 1.

⁶³ Pravda 4.11. 1991, 3.

Syyskuun kansalaistottelemattomuus vaihtui nopeasti lokakuun suoraan toimintaan. Aseelliset joukot valtasivat Grozysssa KGB:n rakennuksen, yrittivät rynnäkköä sisäministeriön rakennukseen ja eräällä tutkintahuoneella sattui mellakkavälikohtaus, joka päättyi veren vuodatukseen. Harlamov selitti konfliktin muuttumista väkivaltaiseksi historian kautta. Hän nosti esille muun muassa Stalinin kauden sortotoimet, jolloin kansannoususta partisaaniliikkeeksi muotoutunut, kirjailija Hassan Israilovin ja juristi Maibrek Sheripovin johtama, kapina murskattiin armotta. Tshetshenian kansalliseksi traumaksi on muodostunut Stalinin 23.2.1944 aloittama väestön pakkosiirto Kaukasukselta Kazakstaniin. Joka kolmas 600 000 siirretystä menehtyi matkan varrella.⁶⁴ Tämän varjolla Harlamov selitti kansalliskaartin toiminnan äärimmäisenä puolustusreaktiona Moskovan uhkailun edessä. Muun muassa Aleksandr Ruskoin näkemys konfliktista oli, että kyse "ei [ollut] vallankumouksesta, vaan rosvoilusta"⁶⁵. Myös Venäjän korkeimman neuvoston leppymätön asenne oli kylvänyt eripuraa. Kun syyskuun ilakointi keskusaukiolla oli vielä tunnusmaisesti spontaania kansalaistoimintaa, vaikuttaa tasavaltalaiskaartin toiminta jo paljon suunnitelmallisemmalta ja Venäjän voimakoneiston kohteisiin (KGB ja MVD⁶⁶) suunnattuna jopa sotilaalliselta. Esimerkiksi Cornell uskoo myös kansallisen trauman olevan hyvinkin vaikuttava syy venäläisvihan ja poliittisesti epäloogisen sodan selittäjänä.⁶⁷ Tätä käsitystä haastaa kuitenkin se, että Tshetshenian konfliktista ei muodostunut etnisiin rajanvetoihin perustuvaa sisällissotaa, kuten esimerkiksi entisen Jugoslavian alueella, vaan konflikti on pysynyt hyvin poliittisena, tshetsheenikapinaliikkeen ja Venäjän armeijan välisenä taisteluna. Kyse lieneekin ennen kaikkea epäluulosta keskusvaltaa, Kremlää kohtaan, ei niinkään etnisiin venäläisiin kohdistuvasta veljesvihasta.

Konfliktin kaikki tshetsheeniosapuolet olivat yhtä mieltä yhdestä asiasta: ongelmat halutaan ratkaista ilman Moskovan sekaantumista. Jopa Venäjän presidentin edustaja Ahmed Arsanov totesi, että kansallisissa kysymyksissä tshetsheenit haluavat tehdä valinnat itse. Mutta tähän yksimielisyys tyssäsikin. Venäjän johto oli onnistunut päätavoitteessaan luoda oppositio TKYK:n toimeenpanevaan komiteaan. Toistaiseksi aseellinen valta oli pysynyt Dudajevin käsissä, mutta tasavallan korkein neuvosto sekä Venäjän presidentin edustaja Arsanov olivat myös muodostaneet aseellisia nostoväkijoukkoja (*vooruzhennoe opoltshenie*). Sen lisäksi,

---

⁶⁴ Tosin tshets heenejä tästä luvusta oli "vain" 387 000, inguusheja 91 000, loput balkaareja ja karatsekkeja. Cornell 85-86.

⁶⁵ "banditizm", Pravda 4.11.1991, 3.

⁶⁶ *Ministerstvo Vnutrennih Del* eli Venäjän sisäministeriö.

⁶⁷ Cornell, 86.

että Dudajev oli ryhtynyt jo aseellisiin toimiin Venäjän läsnäolon vähentämiseksi tasavallassa, hän oli pyrkinyt keräämään liittolaisia naapurialueilta Abhasiasta sekä Dagestanin ja Kabardino-Balkarian tasavalloista, jotka Dudajev laski jo kannattajikseen. Lisäksi mainitaan "Tshetshenian suuri ystävä", Georgian presidentti Zviad Gamsahurdia.⁶⁸

Pravda oli aiemmin raportoinut TASS:n kirjeenvaihtajan Tshetshenian keskusvaalilautakunnan komissiosta saamia tietoja, joiden mukaan Dudajev oli saanut 85 % eli 490 000 ääntä presidentin vaaleissa. Tämän samaisen komission tietojen mukaan jopa äänioikeutetuista jopa 90 % kävi uurnilla. Harlamov kritisoi tätä lukua. Hänen mielestään he, jotka äänestämään tulivat, äänestivät, kyllä pääsääntöisesti Dudajevia, mutta että äänestämään saapuneiden lukumäärä oli luultavammin alle puolet äänivaltaisten luettelosta. Hän ei perustele väitettään sen tarkemmin, epämääräisiä viittauksia Tshetshenian vaikeakulkuiseen maastoon lukuun ottamatta.⁶⁹ Jos äänestäneiden määrä todella olisi ollut tuo alle puolet äänivaltaisista, olisi se merkinnyt pahaa kolausta vaalien jo ennestäänkin kyseenalaiselle legitimitetille.

3.2. Poikkeustila, tilanteen kärjistyminen ja vahingosta viisastuminen

Seitsemäs päivä marraskuuta Venäjän presidentti Boris Jeltsin julisti poikkeustilan Tshetsheno-Ingushetiaan. Tämä kuumensi entisestään räjähdysaltista tilannetta tasavallassa. Poikkeustilan myötä 650 miehen vahvuinen sisäministeriön joukko-osasto pyrki ottamaan tilanteen hallintaan Groznyissa, mutta joutui pian perääntymään.⁷⁰ Presidentti Dudajevin avustajalla, Ilias Zamaevilla oli oma näkemyksensä tilanteesta. "OMON:n [sisäministeriön joukot] miehet ymmärsivät, että Tshetsheenit eivät halua taistella Venäjän kanssa ja kieltäytyivät käyttämästä aseitaan. Lisäksi he pyysivät kyytiä tasavallan rajalle." Zamaevin kielenkäyttö oli muutenkin hyvin värikästä, jonka tarkoituksena lienee ollut antaa kuva tshetsheenien yhtenäisyydestä. Hänen mukaansa hallinnolla ei nyt ollut oppositiota eikä tasavallassa ollut ristiriitoja. Aseissa ei ole kymmeniä tuhansia miehiä, mutta he taistelevat viimeiseen mieheen. Zamaevin käsitykset poikkeavat varsin radikaalisti vain viikkoa aiemmin *Pravdan* uutisoimasta Tshetshenian poliittisen opposition vahvistumisesta.⁷¹ Totuus

⁶⁸ Pravda 4.11.1991, 3.

⁶⁹ Pravda 1.11.1991, 1; 4.11.1991, 3.

⁷⁰ Sisäministeriön joukkojen poistumisesta on useita selityksiä, aseiden laskemisesta sotilaalliseen tappioon ja yksinkertaiseen vetäytymiseen poikkeustilajulistuksen peruuntumisen vuoksi.

⁷¹ Pravda 4.11.1991, 3; 11.11.1991, 1.

Zamaevin sanojen takana lienee se, että OMON:n operaatio oli ensimmäinen voimannäyttö Venäjän taholta ja koventuneiden panosten edessä Dudajevin hallinto haluaa esiintyä yhtenäisenä.

Zamaevia haastatellut *Pravdan* erikoiskirjeenvaihtaja Harlamov kritisoi poikkeustilan käyttöönottoa. Hänen mukaansa se ei toteuta yhtäkään sille asetetuista tehtävistä, joita lienevät olleet tasavallan rauhoittaminen, aseiden riisunta ja laillisuuden eli Venäjän esivallan palauttaminen. Päinvastoin, koko tasavalta muistuttaa nyt linnoitettua sotilasleiriä, liikenneyhteydet on katkaistu ja Tshetshenian tasavaltalaiskaarti pitää hallussaan Groznyn sotilas- ja siviililentokenttää. Kärjistyisestä huolimatta Dudajev alleviivasi TASS:lle antamassa haastattelussa, että Tshetshenia ei halua konfrontaatiota kenenkään kanssa. Dudajevin mielestä Venäjä turhaan kärjistää tilannetta, mutta totesi myös, että kansa (*nash narod*) ilmaisee lujasti halunsa itsemääräämisoikeuteen ja vapauteen, eikä aio perääntyä. Irrottautuminen Venäjän yhteydestä on asia, jonka kansanäänestyksen on ratkaistava.⁷²

Venäjän varapresidentti Aleksandr Rutskoilla oli konfliktin luonteesta puolestaan hyvin erilainen näkemys. Laillisuus oli Venäjän johdolle hyvin mieluisa teema konfliktin ympärillä käytävässä sanasodassa. Presidentin Jeltsinin ukaasi poikkeustilan käyttöönotosta Tshetsheno-Ingushetiassa oli VSFNT:n perustuslain mukainen. Korkeimman neuvoston presidium hyväksyi poikkeustilan ja lähetti sen neuvoston käsiteltäväksi. Poikkeustila ei kuitenkaan saanut neuvoston tukea, joka pelkäsi tilanteen karkaavan käsistä. Ruskoin mukaan poikkeustilan julistaminen oli tilanteen logiikan sanelemaa. Venäjän johto oli hänen mukaansa käyttänyt loppuun kaikki mahdollisuudet ratkaista tilanne poliittisin keinoin ja syytti eskalaatiosta yksin Dudajevia, joka oli "tieten tahtoen jättänyt toteuttamatta kaikki lupauksensa perustuslaillisen järjestyksen palauttamisesta". Samalla Ruskoi teki pesäeroa Venäjän ja Tshetshenian johdon välille väittäen, että "nyt pyrimme [Venäjällä kommunismin jälkeen] lujasti laillisuuden tielle".⁷³

Samalla aiheella Ruskoi jatkoi muutamaa päivää myöhemmin pitämässään lehdistötapaamisessa. Pohjautuen Tshetsheno-Ingushetian tilanteeseen hän oli huolissaan lakien laiminlyönnistä. Dokumenttien tukemana Ruskoi esitti näyttöä Tshetsheno-Ingushetian presidentinvaalien laittomuudesta. Hän moitti myös lehdistöä siitä, ettei

⁷² Pravda 11.11.1991, 1.

⁷³ Sama. Poikkeustilan julistuksesta ja kumoamisesta, ks. Pursiainen, 7-8.

yksikään lehti ollut julkaissut hänen selontekoaan tasavallan tilanteesta. Eikö Tshetshenian tapaus "kaikessa laittomuudessaan" kuitenkin ollut osa Neuvostoliiton hajoamisprosessia? Ruskoi kiisti tämän, sanoen, että Baltiassa kyse oli tästä, mutta Tshetsheniassa ei edetä sivistyneellä tavalla, vaan annetaan aseiden laulaa.⁷⁴ Ruskoin luonnehdinta on mielenkiintoinen, mutta varsin arveluttava. On vaikea uskoa, että Venäjä myöntyisi Tshetshenian irrottautumiseen, jos Dudajev riisuisi kaartinsa aseista. Tilanne on jo poliittis-oikeudellisesti täysin erilainen kuin Baltian maiden irrottautuesssa Neuvostoliitosta, josta jokaisella tasavallalla oli sentään, jos ei *de facto*, niin ainakin *de jure* oikeus erota. Tshetshenia oli puolestaan orgaaninen osa Venäjän federaatiota, josta irrottautuminen vaatisi monimutkaisen poliittisen prosessin. Toinen olennainen ero on siinä, että Neuvostoliitto oli valtiollinen superrakenne, jonka keskus alkoi heiketä jo vuonna 1989, kun kommunistinen puolue menetti poliittisen monopolinsa. Ei ollut olemassa etnistä Neuvostoliittolaisten kansaa, joka olisi puolustanut maansa eheyttä. Päinvastoin, jopa sen suurin tasavalta, Venäjä julistautui itsenäiseksi. Niinpä Baltian ja lopulta muidenkin tasavaltojen irrottautuminen sujui jokseenkin kivuttomasti. Venäjän ja Tshetshenian kohdalla tilanne on täysin erilainen, vaikka myös Tshetshenian itsenäistymispyrkimyksiä on esitetty osana Neuvostoliiton hajoamisprosessia. Venäjä on valtiollinen yksikkö, jolla on etninen pohja, johon vedota kansallisnationalistisessa diskurssissa. Olkoonkin, että tshetsheenit ovat oma kansansa, jolla sellaisenaan olisi itsemääräämisoikeus, ei Venäjän hajoaminen missään tapauksessa olisi yhtä kivuton prosessi kuin Neuvostoliiton luhistuminen. Mistä Ruskoin vertauksessa viime kädessä lienee ollut kyse, että Baltian maat olivat demokraattisesti johdettuja tasavaltoja, jotka pyrkivät irrottautumaan totalitaristisesta järjestelmästä, kun taas vallan kaapanneella Tshetshenian johdolla oli vakavia legitimititeettiongelmia, ainakin mitä Venäjän lakeihin tulee.⁷⁵

Tshetshenian konfliktilla oli myös ideologinen juonteensa, joka poikkesi sävyltään Dudajevin ja Ruskoin poliittisesta nokittelusta. Tshetsheno-Ingushetia on islaminuskoista aluetta, ja vaikka ääri liikkeitä ei vielä konfliktin tässä vaiheessa ollut syntynyt, toi uskonto tapahtumiin synkemmän, fatalistisemmän juonteensa. 9. marraskuuta Dudajev vannoi presidentin valansa tasavallan vanhimpien läsnä ollessa (*stareishin respubliki*) Koraanin kautta vannot.⁷⁶ Kuten tuonnempana tarkennan, heimoyhteisöllisyys, joka on vallinnut

---

⁷⁴ Pravda 14.11.1991, 2.

⁷⁵ Economist 17.12.1994, 15-16, 49-51. Cohen, 259-266.

⁷⁶ Pravda, 11.11.1991, 1.

vuosisataisena perinteenä Kaukasuksena kylissä, antaa suuren arvon vanhuksille, jotka toimivatkin yleensä auktoriteettihahmoina, eräänlaisina esivallan korvikkeina tshetsheeni-yhteisöissä. Tämä yhdistettiin Dudajevin virkaanastujaisissa myös valtiollisiin seremonioihin.

Islamilla ei ollut vain seremoniallista merkitystä. Termi Pyhä Sota oli jo mainittu, mutta eräänlainen kohtalonusko välittyi myös tshetsheeniretoriikassa, esimerkiksi "taistelussa viimeiseen mieheen". Marraskuun puolivälissä Tshetsheno-Ingushetian televisiossa ilmoitettiin ensimmäisen naispataljoonan perustamisesta. Naistaistelijoista muodostettiin "toinen rintama" jatkamaan taistelua siinä vaiheessa kun miesjoukot oli tuhottu.⁷⁷ Kuva fanaattisista naistaistelijoista luo pahaenteisen mielleyhtymän toisen Tshetshenian sodan aikana Venäjällä tapahtuneisiin terrori-iskuihin, joiden tekijöinä ovat olleet naiset. Terrorin uhka oli olemassa jo vuonna 1991. *Azija-pressin* mukaan Kazakstanin *Pravdan* toimitukseen soitti mies esittäytyen Tshetshenian kansallisen vapautusarmeijan jäseneksi (*tshetshenskaja natsionalno-osvoboditel'naja armija*). Hän esitti uhkavaatimuksen, jonka mukaan Kazakstanin ja Siperian vastaisen raja-alueen rautateillä räjäytetään kolme pommia, mikäli "Tshetsheno-Ingushetian johto ei kolmen päivän kuluessa tee objektiivista arviota tasavallan tapahtumista".⁷⁸ Tarkoituksena oli otaksuttavasti painostaa Dudajevia reagoimaan Venäjän painostukseen ase-in.

Toisaalta virallisessa diskurssissa Venäjän islamilaiset uskonnolliset johtajat ovat olleet varsin varovaisen, jopa pasifistisen toiminnan kannalla. Moskovan islamilaisen keskuksen johtaja, sheikki Ravil Gainutdin selvitti *Pravdalle*, että papiston tehtävä on Tshetshenian konfliktin kaltaisissa tapauksissa ennen kaikkea johdattaa ihmisiä pois päin verenvuodatuksesta. Tässä roolissa Gainutdin itsekin vieraili Groznyissa. Itsenäistyessään Tshetshenia olisi entisen Neuvostoliiton alueen ensimmäinen islamilainen tasavalta ja Gainutdin ilmaisi tälle pyrkimykselle varovaisen tukensa. Hän arveli konfliktin kumpuavan siitä, että Tshetshenian kansan itsetunto on elpynyt ja sen levottomuus on protesti vallitseville taloudellisille ja poliittisille olosuhteille. Hän sanoo yhtyvänsä Jeltsinin kommenttiin siitä, että tasavallat eivät ole alempiarvoisia. Jokaisen tasavallan tulisi saada itsenäisyys, jonka tuomista haasteista selvittäisiin sitten omin voimin, mutta on toisaalta

---

⁷⁷ Pravda, 14.11.1991, 2.

⁷⁸ Pravda, 14.11.1991, 2.

vaikea katkaista vuosisataista perinnettä ja ryhtyä sanoista tekoihin.⁷⁹ Sheikki Gainutdin puhui hyvin epämääräisesti, mutta sama ongelma on toistunut toisissakin yhteyksissä⁸⁰. Monetkaan kommentoijat eivät nimittäin tee eroa entisen Neuvostoliiton tasavaltojen, kuten Georgian ja Venäjän federaation tasavaltojen, kuten Tshetshenian välillä. Toisin sanoen, monien mielissä koko Kaukasus on yhtä ja samaa aluetta sekä kulttuurillisesti, mutta myös poliittis-juridisesti. Kun Gainutdin viittasi Jeltsin lausuntoon tasavaltojen tasaveroisesta asemasta, on luultavaa, että Jeltsin oli puhunut ainoastaan Venäjän lähiulkomaista, kun taas Gainutdin oli mielessään ynnännyt myös Tshetshenian tuohon kategoriaan. Jeltsin ja Venäjän johtohan pitivät päinvastoin tiukasti kiinni siitä, että Dudajev ei voi olla tasaveroinen neuvottelukumppani jo pelkästään siitä syystä, että Venäjän federaatio ei tunnusta Tshetshenian suvereenisuutta.

3.3. Vallankumouksen jälkeinen krapula

Yhtä nopeasti kuin levottomuudet olivat alkaneet, tilanne myös rauhoittui, aivan kuin koko poikkeustilaa ei olisi ollutkaan. Marraskuun puoleessa välissä Dudajevin myrsky vesilasissa oli tyyntynyt. Lähes kolme kuukautta jatkunut presidentin kannattajien kokoontuminen Groznyin Vapauden aukiolle oli loppunut. Groznyin keskeiset moottoritiet oli avattu autoliikenteelle ja Dudajevin joukkojen saartorengas Hankalan, Groznyin sotilaslentokentän ympärillä oli lopetettu. Myös junaliikenne Groznyin ja Beslan välillä oli aloitettu uudelleen.⁸¹ Toisin sanoen elämä näytti palaavan takaisin normaaliin uomaansa.

Poikkeustilan aikana tasavallassa oli hyvin levotonta. Venäjän sisäministeriön raporttien mukaan joka yön jäljiltä löytyi kuolonuhreja ja tapahtui ryöstöjä. Uutiskynnyksen oli ylittänyt muun muassa Tshetsheno-Ingushetian KGB:n työntekijän, majuri Viktor Tolstenevin epämääräisissä olosuhteissa tapahtunut kuolema. Majuri oli pidätetty "luetteloitujen aseiden hallussapidosta", joka tshetsheenikaartilaisten mukaan oli rikos. Pidätysvankeudessa Tolstenev oli kuollut. Marraskuun 14. päivän *Pravda* vihjaili Tolstenevin kuoleman olleen lynkkaus, mutta jo seuraavan päivän lehdessä uutisoitiin Tshetsheno-Ingushetian presidentin kanslian ilmoittaneen tapauksen olevan itsemurha. Tolstenevin väitettiin viiltäneen ranteensa auki rikutulla ikkunalasilla. Venäjän KGB:n johto

⁷⁹ Pravda, 3.12.1991, 3.

⁸⁰ Ks. esim. Anatoli Denisovin haastattelu tuonnempana s. 34.

⁸¹ Pravda, 15.11.1991, 1.

ei kuitenkaan tyytynyt tähän selitykseen, vaan aikoi aloittaa omat tutkimukset kuolemantapauksen selvittämiseksi. Tapauksen uutisointi oli kieltämättä tehty erikoisella tavalla. Jutun kirjoittanut J. Mahrin lopetti kaneettiin "Että semmoista oikeuskäytäntöä." vastauksena erään tshetsheenikaartilaisen toteamukseen, että "Tshetshenian kansa saa tuomita hänet [Tolstenevin]".⁸² Tämän kaltaisessa vihjailevassa ja kommentoivassa uutisoinnissa liikutaan jo hyvän lehtimiestavan tuolla puolen, ellei jopa propagandan piirissä. Vaikuttaisi siltä, että mahdolliset Tshetsheniassa tapahtuneet venäläisiin kohdistuneet verityöt koskettelivat venäläisjournalistien kipupisteitä, joka ilmeni vähemmän mairittelevalla tavalla. Median muodostama konfliktin kokonaiskuva alkoi osittain värittyä. Uutisointi Tshtsheniasta oli keskittynyt lähes yksinomaan laittomuuksien ja väkivallan kuvaamiseen ja vaikka tämä ei sinänsä poikennut uutisoinnin yleisestä luonteesta, oli se omiaan synnyttämään epäluuloa venäläisten lehdenlukijoiden keskuudessa.

Kuten aiemmin on jo todettu, poikkeustilan julistus osoittautui virheliikkeeksi, jonka Venäjän johtokin pian ymmärsi. Boris Jeltsinin hätäisesti määräämälle poikkeustilalle löydettiin pian selittävä tekijä. Syntipukiksi joutui Venäjän presidentin Tshetsheno-Ingushetian edustaja Ahmed Arsanov, jonka presidentti vapautti tehtävistään. Pravdan mukaan Arsanov oli antanut tasavallan tilanteesta harhaanjohtavia tietoja, joiden perusteella sitten oli virheellisesti julistettu poikkeustila. Dzohar Dudajev kommentoi uutista sanoen olleensa aina varma siitä, että Jeltsiniä ei ollut informoitu oikein Tshetshenian tilanteesta. Virheellisten tietojen pohjalta Jeltsin oli "suorastaan pakotettu hyväksymään poikkeustilan käyttöönotto".⁸³ On mielenkiintoista, että tuolloin vielä Venäjän demokraattisen liikkeen keulakuva, Boris Jeltsin sai täyden synninpäästön paitsi *Pravdalta*, niin myös Dudajevilta. Niin vahva oli Jeltsinin puhdas imago, että Dudajevkin, jota samaisen presidentin hallinto ei suostunut tunnustamaan edes tasavertaiseksi neuvottelukumppaniksi, oli valmis puolustamaan sitä venäläislehdistössä. Samanlainen skitsofreeninen suhtautuminen esiintyi myös Tshetshenian sodan syyttymisen ja Venäjän hyökkäyskäsken syytä pohdittaessa. Erään teorian mukaan Boris Jeltsin olisi joutunut salaliiton uhriksi, jonka tarkoituksena oli huijata Jeltsin aloittamaan sota Tshetsheniaa vastaan. Näin Jeltsin esittäytyisi hyveellisenä ja demokraattisena johtajana, joka ei kyennyt pitämään häikäilemättömiä avustajiaan ja poliittisia vastustajiaan kurissa.

---

⁸² Pravda, 14.11.1991, 2; 15.11.1991, 1.

⁸³ Pravda 15.11.1991, 1.

Omituisesta kaksijakoisuudesta Dudajevin suhteessa Venäjään on viitteitä myös TASS:n uutisoimassa lehdistötilaisuudessa, jossa hän värikkääseen tapaansa arveli, että vaikka Tshetshenian tasavalta on sitoutunut puolustamaan vapauttaan vain rauhanomaisin keinoin, ei Venäjä ilmeisesti ajattele samoin sillä Tshetsheniassa on "kaikenlaisten kiihottajien toiminta lisääntynyt ja ensimmäiset uhrin ovat jo ilmaantuneet". Siksi Tshetshenian parlamentti on päättänyt, että entisen Tshetsheno-Ingushetian KGB:n jokaisen työntekijän on ilmoitauduttava vuorokauden kuluessa rekisteröitäväksi sotaministeriöön (*voennoje ministerstvo*) tai heidät luokitellaan kumouksellisiksi.⁸⁴ Joko Dudajev tarkoitti tällä sitä, että paikallinen KGB Venäjän federaation organisaationa on järjestänyt hallituksen vastaista toimintaa tai Venäjä on epäsuorasti tukenut tshetsheeniopposition toimintaa. Vaikka Dudajev puolustikin Venäjän presidenttiä julkisesti, ei hän siltä säästellyt sanoja arvostellessaan federaation hallitusta. Dudajev muistutti edelleen neuvotteluhaluudesta Venäjän kanssa, mikäli se on valmis tunnustamaan suvereenin Tshetsheenitasavallan ja sen laillisesti valitun parlamentin sekä presidentin.

Irtautumispyrkimyksillä, poikkeustilalla sekä näistä seuranneilla levottomuuksilla ei ollut pelkästään poliittiset seuraamuksensa vaan pysähdystilalle ajatulle tasavallalle ongelmat olivat vakavia myös taloudellisessa mielessä. Erityisen polttava oli kysymys elintarvikkeiden riittävydestä, tasavallan oma maatalous oli shokkitilassa eikä ongelmaa varmasti helpottanut lähestyvä talvi. Joulukuun ensimmäisenä Tshetsheniasta lähti joukko asiantuntijoita Kiinaan noutamaan lihaa, voita ja riisiä. Turkista oli tullut 200 tonnia sokeria ja muualtakin oli jotain apua saatu, mutta ruoan riittävyys ei ollut ainoa ongelma. Tavarankäytössä vallitsi täydellinen anarkia, jota epärehelliset puolestaan käyttivät hyväkseen. Väestön mielialoissa oli jo havaittavissa selkeää väsymistä jatkuvaan myllerrykseen ja halua palata takaisin normaaliin päiväjärjestykseen. Erityisesti väestöä suututti kuitenkin nimenomaan elintarvikkeilla keinottelu. Tshetshenian hallitus reagoi kovin hitaasti ongelmiin. Se oli ruokatilanteen kärjistyessä tehnyt vasta periaatepäätöksen elintarvikkeiden saatavuuden turvaamisesta. Groznyissa oli järjestetty jopa kokous, jossa ilmaistiin tyytymättömyyttä hallitusta kohtaan. Tasavallan Vanhimpien neuvosto pystyi kuitenkin rauhoittamaan tilannetta ja pyrki samalla myös elintarvikeongelman ratkaisemiseen.⁸⁵

---

⁸⁴ Pravda 15.11.1991, 1.

⁸⁵ Pravda 2.12.1991, 2; 13.12.1991, 2.

Talouselämässä ei ole tietenkään kyse vain elintarvikkeista, koko Kaukasuksen alue, kuten myös kaikki vasta itsenäistyneet lähiulkomaat kytkeytyivät vielä tiukasti Venäjän talouteen. Neuvostoliiton lakiasäättävissä elimissä kannuksensa hankkinut Anatoli Denisov vieraili Tshetsheno-Ingushetiassa vastaperustetun Moraalisen uudelleensyntymisen hengellisen keskuksen (*Duhovnaja tsentra npravstvennovo vozrozhdenija*) edustajana keskustelemassa paikallisen johdon kanssa. Hän muistutti, että vaikka jokainen tasavalta saisi haluamansa statuksen, on muistettava, että vapauden myötä tulevat myös velvollisuudet, eikä sataprosenttista riippumattomuutta ole olemassakaan, ainakaan talouden näkökulmasta. Denisov oli tavannut myös Georgian presidentin, Zviad Gamsahurdian. Keskusteluissa oli noussut esiin Georgian tavoittelema itsenäisyys eikä Denisov nähnyt sille mitään estettä, sillä eikö kyse ollut samasta oikeudesta joka oli jo myönnetty Baltian maille ja Ukrainalle? Mikä kieltäisi saman oikeuden Kaukasian tasavalloilta?⁸⁶ Tässä törmäämme taas samaan jaotteluun, joka esiintyi jo aiemmin Moskovon islamilaisen keskuksen johtajan, sheikki Gainutdinin puheissa. Kaikki Kaukasuksen tasavallat niputetaan samaan kategoriaan, riippumatta siitä, kummalla puolella Venäjän federaation rajaa ne sijaitsivat.

Denisov näki koko Neuvostoliiton hajoamisen organisaationa prosessina, jossa hetkellinen hajaannus johtaisi lopulta paluuseen voimakkaan keskuksen yhteyteen.⁸⁷ Hänen mukaansa neuvostokansat olivat eläneet pitkään yhdessä. Kun itsenäisyysuuforia laantuu, alkavat kaikki taas toimia yhtenäisessä valtiossa, jossa on voimakas keskus. Tätä kehitystä ei kuitenkaan voida ohjata keinotekoisesti ylhäältä käsin eli Moskovasta, sillä se johtaisi pikemminkin päinvastaisiin tuloksiin. Oli olemassa toki tiettyjä asioita, joista ei voinut vaieta, kuten ihmisoikeusrikkomukset sekä ihmisten ja jopa maiden taivuttelu tahtoonsa sorron ja terrorin avulla.⁸⁸

Denisov ei turhia kursaillut, mitä itsenäistymisen tahtiin tuli. "Jos tilanne on sietämätön, niin erilleen vaan. Ratkaistakoon omaisuus- ja muut kysymykset myöhemmin, sivistyneesti neuvotteluteitse." Denisovin strategiasta voidaan olla montaa mieltä, mutta ehkä hövelin suhtautumisen taustalla oli nimenomaan vakaa usko Venäjän ja voimakkaan keskuksen vetovoimaan. Hän ei myöskään jakanut varapresidentti Rutskein ankaraa näkemystä Dudajevin piittaamattomuudesta lain suhteen, vaan muistutti, että Tshetshenian

---

⁸⁶ Pravda 10.12.1991, 1-2.

⁸⁷ Vrt. V. Danilenko näkemykseen Novo-Ogarevon prosessista s.21.

⁸⁸ Pravda 10.12.1991, 2.

presidenttihan toistaa Jeltsinin taktiikkaa, joka ei välittänyt valtaa lujittaessaan lain kirjaimesta tai edes perustuslaista. Denisov löysi myös omintakeisen näkemyksen Dudajevin suurelle suosiolle. Syksyn liikehdintä ei ollut niinkään kansallismielistä tai antivenäläistä vaan anti-oligarkkista. Ennen Dudajevin valtaan nousua Tshetssheno-Ingushetia voimakkaiden sukujen (*rod-teipy*⁸⁹) vallassa. Korruptio ja lahjukset rehottivat kaikkialla, mutta Dudajevin myötä sukujen ote tasavallasta heikkeni ja ihmisten lahjustaakka keveni, joka puolestaan lisäsi kapinakenraalin suosiota. Valtansa menettänyt eliitti pyrki luonnollisesti saamaan asemansa takaisin. Suvuilla oli edelleen hallussaan tärkeitä virkoja neuvostovenäläisessä virkakoneistossa, jota kautta vastahyökkäykseen voitiin ryhtyä. Siksi konflikti on vaikuttaa pinnallisesti tarkasteltuna tshetsheenien ja venäläisten väliseltä, mutta on todellisuudessa sukujen välinen, tasavallan sisäinen konflikti.⁹⁰ Voi olla, että tämä oli yksi juonne Tshetsshenian konfliktin kehittymisessä, mutta se ei selittänyt Venäjän johdon toimia tasavallan ruotuun saattamisessa.

Puhuttaessa Tshetsshenian itsenäistymisestä on tärkeää muistaa, ettei se suinkaan tarkoittanut tasavallan luisumista pois Venäjän vaikutuspiiristä. Asetelma toimi myös käänteisesti. Se, että Tshetsshenia pidettäisiin väkipakolla Venäjän federaation osana, ei taannut tshetsheenien uskollisuutta tai orientoitumista venäläisyyteen. Dudajev oli väläytellyt puheissaan mahdollisuutta perustaa samanmielisten tasavaltojen kanssa Kaukasuksen kansojen islamilainen federaatio, joka suuntautuisi ensisijaisesti Turkkiin. Tätä käsitellään tarkemmin ensi luvussa. Pravdan näkemyksen mukaan tämä johtaisi paitsi veriseen konfliktiin uuden federaation ja Venäjän välillä, myös mahdollisesti Venäjän hajottavaan ketjureaktioon. Denisov ei puolestaan uskonut koko hankkeen realistisuuteen. Poliittisten tai kulttuuris-historiallisten siteiden rikkoutuminen Venäjän kanssa johtaisi vääjäämättä vastahankitun itsenäisyyden menettämiseen. Tätä tshetsheenit eivät halua. Sitä paitsi Dudajevin ja uskonnollisten tahojen mielialat olivat sängen kaukana ääriajattelusta ja antivenäläisyydestä.⁹¹

---

⁸⁹ Teipyvät ovat patriarkaalisesti johdettuja laajennettuja perheitä (*extended family*), joissa kaikki perheenjäsenet olivat vapaita ja tasavertaisia. Perhemuoto on säilynyt vallitsevana tshetsheenien ja dagestanien keskuudessa ammoisista ajoista lähtien; Dunlop, 10.

⁹⁰ Sama.

⁹¹ Pravda 10.12.1991.

3.4. Islam levottomuuksien katalysaattorina

Siirryttäessä uuden vuoden puolelle Tshetshenian ja Venäjän välinen tilanne tuntui rauhoittuvan. Ongelmat eivät tosin kadonneet mihinkään. Ne vain hävisivät lehtiotsikoista tai korvautuivat toisen tyyppisillä aiheilla. Vuoden 1992 polttavimpia ongelmia entisen Neuvostoliiton alueella oli talous, jota maailmanlaajuinen talouden taantumakausi vaikeutti entisestään. Kaukasuksella ongelmat olivat silti edelleen myös poliittisia eikä aseiden käytöltäkään välttytty. Uusia konfliktipesäkkeitä syntyi Georgiaan, Ingushiaan ja Abhasiaan. Tämä luonnollisesti mietitytti venäläislehdistöä. Kysymys koko alueen vakaudesta ja kohtalosta pysyi epäselvänä.

Novoje Vremjassa pohdittiin, että tuleeko Keski-Aasiasta osa Lähi-itää?⁹² Tällä viitattiin paitsi alueiden yhteiseen uskontoon, myös siihen realiteettiin, että kumpikin maailmankolkka on äärimmäisen levotonta seutua. Yhtenäisyys oli uskonnon kautta myös kulttuurillista. Islamilaisittain orientoinut ajattelu näkyisi yhtenäisyytenä myös käytännön politiikassa. Ongelmana oli se, että taloudessa ilman Venäjää ei tahdottu tulla toimeen, mutta muslimipiireissä ongelmat olisivat helpommin ratkaistavissa. Entisen neuvostoimperiumin perintönä alueiden tuotanto ja infrastruktuuri on rakennettu palvelemaan Venäjän sekä eurooppalaisten kauppakumppanien tarpeita, mutta etniset uskonveljet löytyvät etelästä, Iranin ja Turkin suunnalta. Keski-Aasian ja Kaukasuksen alueen uskottiin muuttuneen Lähi- ja Keski-idän erityisosaksi⁹³.

Huolta nostatti myös islamilainen nationalismi, joka oli jo aiheuttanut alati syvenevän juovan etelän ja pohjoisen välillä. Uudeksi identifioimisen kohteeksi oli noussut Turkki, jonka vaikutusvalta oli kasvanut entisen Neuvostoliiton islamilaisilla alueilla. Arvelut olivat siis hyvin samansuuntaisia kuin *Pravdassakin*. Turkkilaisuuden takana nähtiin todellisena pelurina USA. ”Länsimielisen Turkin, Naton jäsenen, selän takana hahmottuvat selvästi USA:n intressit, mutta ne eivät ole suunnattu niinkään Venäjää kuin Irania vastaan”.⁹⁴

Viimeksi mainittu nimettiin toiseksi neuvostoperinnön tavoittelijaksi. Iranin sanottiin hakevan revanssia entisistä neuvostotasavalloista epäonnistuttuaan islamilaisen

⁹² ”*Stanet li Srednaja Azija Blizhnim Vostokom?*” *Novoe Vremja* (NV) 20/1992, 4-6.

⁹³ NV 20/1992, 4.

⁹⁴ Sama.

vallankumouksen viennissä arabimaihin. Venäjän rinnastettiin Länteen, mitä tulee islamilaisen fundamentalismin uhkaan. ”On täysin mahdollista, että tuliset lännenvastaiset (ja antivenälaiset) saarnat löytävät kannattajia Azerbaidzhanin ja Keski-Aasian shiiamuslimeista”.⁹⁵

Venäläisestä näkökulmasta oli mieluisaa painottaa federaation edistyneisyyttä, tarpeen mukaan milloin kontra Kaukasuksen alue, milloin kontra Lähi-itä ja Keski-Aasia. *Novoje Vremjassa* tehtiin pesäeroa entisten neuvostotasavaltojen sekä Turkin ja Iranin välillä painottamalla koulutus- ja elintasoeroa. *Pravdassa* puolestaan verrattiin koko Kaukasuksen heimosotien repimää aluetta pimeimpään Afrikkaan, mutta muistutettiin samalla, ettei teollistunutta ja urbanisoitunutta Venäjää voinut mitenkään verrata Kolmanteen maailmaan. Hetimiten varoitettiin kuitenkin venäläisen tekijän (*russkii faktor*) huomiotta jättämisestä. Ts. tasavaltojen olisi hyvä syventää yhteistyötä Venäjän kanssa, jotta välttyttäisiin etnisten ryhmien väliseltä konfliktilta, joka pahimmillaan voisi johtaa jopa sisällissotaan. Viesti oli siis periaatteessa käänteisesti esitetty, mutta muutoin sama, kuin edellisen vuoden joulukuussa *Pravdan* sivuilla esitetty ajatus liiallisesta Turkkiin orientoitumisen vaarallisuudesta. Yhteistyöllä voitaisiin välttää islamin ja nationalismin konflikti pohjoisen ja etelän välillä. Tällä tahdottiin sanoa sitä, että entisen Neuvostoliiton alueen islamilaisuuden kiinnitäytyminen johonkin vieraaseen valtaan (tässä tapauksessa Turkkiin) antaisi käyttövoimaa nousevalle venäläiselle kiihkoisänmaallisuudelle, jonka vihan kohteeksi muslimit mahdollisesti joutuisivat.⁹⁶

Venäjän asema nähtiin ainutlaatuisena, mutta myös yksinäisenä. Venäjä oli ainoa eurooppalaisen kristillisen tradition maa, jolla on yli 1 000 kilometriä yhteistä rajaa uusien islamilaisten maiden kanssa. Samalla muistutettiin kuitenkin siitä, että nyt ei ole tärkeää puhua islamilaisen ja kristityn maailman vastakkainasettelusta, vaan siitä miten nämä kaksi tasavertaista ja suurta kulttuuria voisivat elää harmoniassa.⁹⁷

Jutussa kiinnitettiin huomiota Venäjän lähiulkomaihin⁹⁸. Venäjän ytimen muodostaa historiallinen, etnisesti venäläinen *Rus*, jonka ympärillä on monikansallinen Venäjä, *Rossija*.

⁹⁵ NV 20/1992, 4.

⁹⁶ Sama, 5; Pravda 26.9.1992,1.

⁹⁷ Sama.

⁹⁸ *Blizhnoje zarubezhje*, sama, 4. Erityisesti Baltian maita ärsyttää Venäjän käytäntö lukea Viro, Latvia ja Liettua lähiulkomiksi. Yhtenä lähiulkomaiden poliittis-juridisena muotona toimii IVY, Itsenäisten Valtioiden Yhteisö, tosin enemmän paperilla, kuin käytännössä. Sailas et al, 68.

Edellä mainitut lähiulkomaat koostuvat entisistä neuvostotasavalloista. Neljäntenä kerroksena tässä 'geopoliittisessa sipulissa' ovat kaukoulkomaat (*dalnoje zarubezhje*), joihin Suomikin luetaan.⁹⁹ Vaikka Keski-Aasian ja Kaukasuksen tasavallat olivat suvereenia valtioita, ei venäläisestä näkökulmasta ollut yhdentekevää, kuka ja miten NL:n jättämän valtatyhjiön täyttää. Toisaalta peräänkuulutettiin venäläisen kulttuurin ja yhteiskunnan kehitysasteen eroa verrattuna Keski-Aasian muslimivallantavoittelijoihin, toisaalta taas yhteistyön merkitystä turvallisuuden takeena. Ajatuksessa Venäjän ja Keski-Aasian yhteistyöstä on jotain euraasialaisesta¹⁰⁰ ajattelusta. Toisaalta näkemyksissä oli myös annos perivenäläistä imperialismia, kun korostettiin venäläisen tekijän hyvää tekevää vaikutusta aasialaisiin tasavaltoihin.

Samaa ilmiötä Tshetshenian näkökulmasta tarkastelivat *Novoe Vremjan* erikoiskirjeenvaihtajat Arkadii Dubnov ja Galina Kovalskaja. He kauhistelivat etupäässä sitä laittomuuden tilaa, johon Tshetsheniassa oli ajautettu. Ei siis sinällään mitään uutta, mutta nyt laittomuus-diskurssi oli siirtynyt varapääministeri Ruskoin puheista journalistien käyttöön. Entisen NL:n alueiden kehno lainvoima ja turvattomuus kyllä myönnettiin, mutta toisaalta Tshetsheniassa oli jotain erityisesti vialla, mainittuina esimerkkeinä korruptio ja tehoton virkavalta. Laittomuudesta oli suurelta osin vastuussa presidentti Dudajev, jonka "vallankumouksellista oikeustajua oli kiittäminen pilkallisesta suhtautumisesta kirjoitettuun lakiin". Suhtautuminen Dudajevin ja hänen lähipiirinsä käsitykseen Moskovan hyväntahtoisuudesta ylipäätään hieman sarkastista. Ajateltiin, että Dudajeville käytännössä lähes jokainen tasavallassa oli yksinkertaisesti Moskovan kätyri¹⁰¹. Dudajev luuli Moskovasta toimitettavan kapinallisille aseita ja jopa viinaa ja huumeita. Kapinallisten uskottiin myös saavan apua mm. armeijalta ja KGB:ltä. Samansuuntaisia näkemyksiä oli toki esitetty jo aiemmin. *Pravdan* kirjeenvaihtaja Anatoli Gratshev kirjoitti Dudajevin sanomalehtilausunnoista, jotka käsittelivät Venäjän vehkeilyjä, kuten joukkojen kokoamista Tshetshenian rajalle, Inguushien painostamista kansanäänestykseen Venäjän yhteydessä pysymisestä sekä yleisestä tshetshenien, inguushien sekä etnisten venäläisten usuttamista

---

⁹⁹ Sailas et al, 65–71.

¹⁰⁰ Euraasialainen ajattelu nähdään atlanttisen suuntautumisen vastapainona. Kun jälkimmäinen korostaa Venäjän eurooppalaisuutta ja näkee lännen esimerkkinä, jonka mukaan venäläinen yhteiskunta tulisi järjestää, euraasialaisuuden kannattajat ajavat suhteiden laajentamista ja ylipäätään koko ulkopoliittikan painopisteen siirtämistä Lähi-itään ja Aasiaan. Dawisha & Parrott, 31.

¹⁰¹ NV 20/1992, 22.

toistensa kimppuun. Gratshevin mukaan Venäjä toimi, niiltä osin kuin väitteet pitivät edes paikkaansa, pyyteettömästi yrittäen rauhoittaa levottomaksi käynnyttä tasavaltaa.¹⁰²

Usko Venäjän johdon sovitteluhaluun oli tavallaan perusteltua. Tshetshenia nähtiin osana Venäjän uudistajien ja konservatiivien välistä valtataistelua. Uskottiin, että peli tasavallan ympärillä oli sellaisten voimien järjestämää, joiden pääisku on suunnattu Jeltsiniin. Venäjän ja Tshetshenian konfrontaation edesauttaminen, jännitystilan puristus Pohjois-Kaukasuksen alueella kärjisti Venäjän sisäistä kriisiä ja voimisti niiden asemia, jotka mieluusti ratkovat poliittisia ongelmia voimakeinoin.¹⁰³ Tshetshenialaisen intelligentsijan piirissä oli syntynyt käsitys, että Tshetshenian ”seikkailussa” ei ollut kyse Dudajevin hallinnon kaatamisesta, vaan se oli suunnattu demokraattista oppositiota vastaan. Demokraattisella oppositiolla jutussa tarkoitetaan älymystöä, joka vieraantui Dudajevista hänen ryhtyessään kasaamaan epävirallista, hänelle henkilökohtaisesti uskollista valtarakennetta Moskovan vallankaappausyrityksen jälkimainingeissa elokuussa 1991.¹⁰⁴ Tämä on tietysti hieman erikoinen tulkinta, joka nostaa lisäkysymyksiä. Mitä Kreml hyötyisi Tshetshenian älymystön nitistämisestä ja miksi se ylipäätään haaskaisi resursseja tähän, kun tasavaltaa johti kapinakenraali käytössään Venäjän armeijan kalustoa ja aito halu irrottautua federaatiosta?

Dubnov ja Kovalskaja tulkitsivat Moskovan ja Groznyin välistä köydenvetoa hieman naivisti. Oli totta, että Jeltsin joutui käymään kovaa taistelua taantumuksellisia vastaan ja nämä olivat käyttäneet kaikkia kuviteltavia keinoja Venäjän kehityksen suunnan kääntämiseksi.¹⁰⁵ Suurin osa asiantuntijoista on myös sitä mieltä, että Tshetshenian itsenäisyysjulistus ei ollut kansainvälisen lain puitteissa legitiimi.¹⁰⁶ Tämä on osaltaan varmasti vaikuttanut venäläisten käsityksiin Dudajevista ja hänen halustaan toimia lain puitteissa. On kuitenkin syytä todeta, että Dudajev ei suotta suhtautunut Moskovan aikeisiin epäillen. Kuten aiemmin on todettu, Jeltsin yritti saada marraskuussa 1991 sisäministeriön joukkoja käyttäen Tshetshenian tilanteen hallintaan ja toukokuussa 1992, siis jutun kirjoittamisen aikaan, Tshetshenia oli asevientisaarrossa. Siksi ei liene aivan tuulesta

---

¹⁰² Pravda 13.12.1991, 2.

¹⁰³ NV 20/1992, 22.

¹⁰⁴ NV 20/1992, 23.

¹⁰⁵ Jeltsinin halua sovotella taantumuksellisten kanssa on luokiteltu hänen pahimmaksi poliittiseksi virheeksi. Sen sijaan, että Jeltsin olisi järjestänyt elokuun 1991 myllerryksessä uudet parlamenttivaalit, hän antoi vanhan neuvostoaikaisen duuman istua vallassa, joka omistautuikin demokraattien uudistustyön häirinnälle. Sailas, 107–109.

¹⁰⁶ Cornell, 87. Ks. myös Sailas et al, 151–152.

temmattua, että Dudajev otaksui Moskovan tukevan oppositiota vaikka asein. Ja näinhän kävikin, tosin vasta avoimien vihollisuuksien puhjettua vuonna 1994.

Eräs Tshetshenian ja Venäjän välisiä eroja korostava seikka oli islam, joka yhdistettynä Kaukasuksella voimakkaana vaikuttaneeseen suku- ja heimotraditioon oli venäläisessä laillisuusdiskurssissa varmasti mielipiteistä kärjistävä tekijä. Ensisijainen auktoriteetti olivat uskonnolliset johtajat sekä heimovanhimmat, eivät viranomaiset tai miliisi. Kaukasuksella vallitsi perinteinen kirjoittamaton heimolaki, ”jossa valta on suvulla, klaanilla, vanhuksilla ja mullaheilla”. Jopa presidentti Dudajevinkin väitetään ”mieluummin sotivan maanmiehiään vastaan, kuin nojautuvan korruptoituneeseen oikeusjärjestelmään”.¹⁰⁷ Ennen neuvosto-aikaa Islam oli toki oleellinen osa Kaukasuksen ja Keski-Aasian asukkaiden identiteettiä, mutta se ei muodostanut poliittista lojaliteettia, joka olisi ohittanut kaiken muun. Tärkeimpinä identifioitumisen kohteina olivat heimoyhteisö sekä kotiseutu. Neuvostoliitossa islam, kuten muutkin uskonnot, joutuivat vainon kohteeksi. Keski-Aasian ja Kaukasuksen muslimit kuitenkin säilyttivät kosketuksensa uskontoon paremmin kuin läntisen Venäjän ortodoksit. NL:n romahduksen jälkeen islam on voimistunut merkittävästi ja etenkin maaseudun ilmiönä. Tämä on asettanut muslimitasavaltojen johtajille haasteen. Suurin osa on yrittänyt hankkia henkilökohtaista legitimitteettiä uskonnosta samalla eristäen itse uskon hengelliselle tasolle, irti politiikasta.¹⁰⁸

Tshetshenian konfliktista esiintyi luonnollisesti monenlaisia tulkintoja, mutta tähän asti oli pyritty välttämään sen luonnehtimista etniseksi.¹⁰⁹ *Novoje Vremja* väitti päinvastoin kuvaten alueella kehittyvää etnistä konfliktia syntyperäisesti venäläisten ja etnisten tshetsheenien välillä. Ei-syntyperäiset (*nekorennoi*) ovat joutuneet pilkanteon, rasististen kommenttien sekä suoranaisten väkivallan uhreiksi. Yleisen laittomuuden sekä heikon esivallan vuoksi ”ei-syntyperäiset ovat erityisen turvattomia rikollisten ja huligaanien edessä, vaikka laittomuudesta kyllä kärsivät kaikki”. Koska miliisi ei kykene suojaamaan siviiliväestöä rikollisuudelta, ovat tshetsheenit turvautuneet, kuten aina ennenkin, sukuun ja heimoyhteisöön. Muualta tulleilla, venäläisillä etunenässä, ei sen sijaan ole tätä

---

¹⁰⁷ NV 20/1992, 23.

¹⁰⁸ Dawisha & Parrott, 111–120. Vaikka kirjassa käsitellään Keski-Aasian ja Kaukasuksen isenäistyneitä tasavaltoja, jollainen Tshetshenia ei ole, voidaan se kuitenkin lukea samaan kulttuuripiiriin muiden Kaukasuksen tasavaltojen kanssa. Lisäksi on syytä muistaa, että vaikka valtaosa Keski-Aasian ja Kaukasuksen väestöstä on muslimeja (Keski-Aasiassa kolme neljästä vuonna 1992), on alueilla myös merkittävä kristitty populaatio.

¹⁰⁹ Ks. esim. Anatoli Denisov *Pravdassa*, s.30.

mahdollisuutta. Tässä Dubnov ja Kovalskaja näkevätkin tulevan konfliktin siemenen. ”Mitä venäläisten tulisi tehdä? Yhdistyä kansallisuuden perusteella, aseistautua, perustaa puolustusjärjestelmiä? Jokainen ymmärtää, että tässä on todellisen kansallisriidan ainekset”¹¹⁰

Etniset vihamielisyydet eivät ole kuitenkaan puhjenneet, vaikka eräiden mielipiteiden mukaan se oli hilkulla. Tshetshenian venäläisillä ei ollut mitään tshetsheenejä vastaan. Päinvastoin, heidän sanottiin olevan kuin veljiä. Syntyperäisesti venäläiset joutuivat sen sijaan sodan uhreiksi erityisesti Groznyin piirityksessä sodan sytyttyä vuonna 1994. Tshetsheeniveljien hakiessa turvaa maaseudulta, sukulaisten luota ja omakotitalojensa perunakellareista, kerrostaloissa asuvat venäläiset saivat kokea Venäjän armeijan tykistön ja pommilaivueiden koko mahdin.¹¹¹

Tshetshenian itsenäisyydellä oli edelleen laaja kannatus. Oma, itsenäinen maa irrallaan Venäjästä oli ennen kaikkea tae sille, ettei vuoden 1944 tragedia päässyt enää toistumaan. Tuolloin Stalin pakkosiirretti yli 400 000 tshetsheeniä ja inguushia Kazakstaniin. 13 vuotta kestänyt maanpako vei monilta hengen. Itsenäisyyden luonteesta ei tosin ollut tarkkaa kuvaa. ”Itsenäisyys tuntuu rajoittuvan tässä oikeuteen oman lainsäädännön suhteen ilman Moskovan käskynhaltijuutta. [-] Mutta erityisestä pyrkimystä omaan talouselämään tai sisäpolitiikkaan ei ole löytynyt”.¹¹²

Toinen ongelma koski alueen etnisiä suhteiden järjestämistä. Hallitus halusi säilyttää eri kansallisuuksien rauhalliset välit, mutta presidentti Dudajev, vaikka olikin maan tämänhetkinen johtaja, ei ollut yleiskansallinen johtaja. Ts. Dudajevin hallinto oli tiukan tshetsheenikeskeinen. Tshetshenian parlamentti on käytännössä yksikansallinen. 41 edustajasta yksi on venäläinen, muita vähemmistöjä ei ole edustettuina. Tshetshenian tasavalta on nimenomaan tshetsheenialainen, ei tshetsheeno-ingushetialainen. Presidentin valtaannousun laittomuuskin aiheutti epäilyksiä, jonka ajateltiin aiheuttavan ongelmia, jos jokin etninen ryhmä koki jäävänsä toisten jalkoihin.¹¹³

---

¹¹⁰ NV 20/1992, 24.

¹¹¹ NV 20/1992, 24–25; Cornell, 88.

¹¹² NV 20/1992, 25; Malinkina & McLeod, 37–49.

¹¹³ NV 20/1992, 23,25.

Mikä Venäjän roolin tulisi sitten olla näiden ristiriitojen valossa? Kaukasian politiikka voidaan uskoa Venäjän varapresidentti Aleksander Rutskoille, joka on tähänkin asti neuvotellut tshetsheenijohdon kanssa tasavallan julistauduttua itsenäiseksi. Tämä edellyttäisi kuitenkin tshetsheenien alistumista Venäjän lainsäädännölle. Tai näin ainakin Rutskoin oletettiin vaativan ”demokratian nimissä ja suojellakseen venäjänkielistä väestöä”. Tämä olisi kuitenkin Dubnovin ja Kovalskajan mielestä varma tie konfliktiin. Toinen keino olisi eristää Tshetshenian tasavalta. Ongelmaksi muodostuisi tässä tapauksessa yhteyksien katkeaminen Kaukasuksen suuriin öljynjalostuskeskuksiin sekä paikalliseen venäläisväestöön.¹¹⁴

Tshetshenian itsenäisyyttä ei perusteltu ainoastaan sillä, että eristetty Tshetshenia on otollista kasvupohjaa islamilaiselle fundamentalismille ja muulle alueen vakautta järkyttävälle toiminnalle, vaan että itsenäinen Tshetshenia toimisi itsessään sekä Kaukasuksen alueen vakauttajana että Venäjän uskollisena liittolaisena. Venäjällä oli vielä yksi tapa suhtautua Tshetsheniaan. Se tuotiin esille Venäjän korkeimman neuvoston asiantuntijaryhmän työssä vuoden 1992 maaliskuussa. Venäjän tulisi tunnustaa Tshetshenian tasavalta ja sen todellinen, olemassa oleva johto.¹¹⁵

Neuvotteluita myös käytiin. 25. syyskuuta Tshetshenian ja Venäjän parlamenttien delegaatiot kokoontuivat Tshiskin etsimään ratkaisua ongelmiin. Kokous päättyi ilmeisesti laihoin tuloksiin. Kuukautta myöhemmin Dudajev valitteli, että lienee aika myöntää se tosiasia, että Venäjä ei aio tunnustaa Tshetshenian poliittista itsenäisyyttä. Lisäksi hän oli vakuuttunut, että Venäjä yrittää kuristaa tasavallan taloudellisella, sotilaallisella, finanssi- ja liikennöintisaarroilla. Dudajev kuitenkin muistutti, että neuvottelumahdollisuudet ovat edelleen olemassa ja kuten hän esitti jo vuosi sitten, Tshetshenian tulisi olla yhtä Venäjän kanssa talouden, liikenteen ja puolustuksen suhteen. Se, päästäänkö asiassa eteenpäin riippuu Venäjästä.¹¹⁶

Jos Venäjän kanssa yritettiinkin hakea sopua kahdenkeskisissä neuvotteluissa, niin Kaukasuksen vuoristokansojen konfederaation kokouksessa oli aivan toinen ääni kellossa. Osanottajia oli noin sata, mukaan lukien Dzhohar Dudajev. Paikalle jätti saapumatta Venäjän

---

¹¹⁴ NV 20/1992, 25.

¹¹⁵ Sama, 22–25.

¹¹⁶ Pravda 26.9.1992, 1; 27.10.1992, 2.

pääministeri Aleksandr Rutskoi kutsusta huolimatta, mikä lienee osaltaan ollut viestinyt Venäjän käsityksestä konfederaation painoarvosta. Ottaen myös huomioon kokouksen asenteen Venäjää kohtaan, lienee ollut odotettavissakin ettei Rutskoi saapuisi paikalle. Asialistaa dominoi Abhasian ja Kabardino-Balkarian kärjistynyt suhde. Keskusteluiden retoriikka oli varsin provokatiivista Moskovon näkökulmasta. Esitettiin hyvin värikkäitä väitteitä kuten, että "Venäjä käy Kaukasialla hävityssotaa", "Venäjä teloitti etelä-ossetialaisia, nyt se teloittaa abhaaseja", "katkaisemme venäläis-georgialaisen armeijan selkärangan". Puheissa tuomittiin "Georgian miehitys suvereenissa Abhaasiassa", mutta kritiikkiä saivat myös Pohjois-Kaukasian johtajat, jotka "vaikealla hetkellä pettivät Abhaasian kansan". Kiihtyneitä puheenvuoroja käytettiin myös "Boris Jeltsinin ja Eduard Shevardnadzen sopimuksesta", "Venäjän imperialistisesta mielivallasta, kostoyrityksistä konfederaation johtajia ja alueen kansallisdemokraattista liikettä kohtaan sekä [Venäjän] uhkauksista toisen Kaukasuksen sodan aloittamisesta sekä uudesta kansanmurhasta". Venäjä sai osakseen varsin vihamielisiä kannanottoja, mutta kuten konfederaation parlamentin puhemies Jusup Soslambekov totesi, Venäjällä tarkoitettiin maan "anti-kansallista" (*anti-narodnoje*) hallitusta.¹¹⁷

Kokous ei jäänyt pelkästään puheiden tasolle, sillä osanottajat antoivat julistuksen, joka sisälsi seuraavanlaisia asioita: julistetaan pätemättömiksi Pohjois-Kaukasuksen valtioiden Venäjän kanssa solmimat sopimukset, tunnustetaan Tshetshenian itsenäisyys ja perustetaan mitä pikimmin alueelliset turvallisuus- ja puolustusjoukot.¹¹⁸ Julistuksella lienee ollut käytännön politiikan kannalta hyvin vähän merkitystä, mutta se kieli hyvin vihamielisestä suhtautumisesta Venäjään ja taas toisaalta Kaukasuksen kansojen keskinäisestä solidaarisuudesta.

Kuten aiemmin on todettu, Neuvostoliiton romahdus johti syveneviin talousvaikeuksiin kaikkialla. Tshetsheniällä oli sentään yksi taloudellinen valttikortti, nimittäin öljy. Ongelmana oli vain se, että sitä kyettävä myös myymään, maan alla se ei hyödyttäisi ketään. Lokakuussa 1992 Dudajev oli vierailulla Yhdysvalloissa, jossa hän neuvotteli öljy-yhtiöiden edustajien kanssa tasavallan öljyvarojen hyödyntämisestä. Tämän uskottiin antavan Dudajeville etulyöntiaseman myös politiikassa. Samalla kuitenkin muistutettiin, että "tällä vuosisadalla

---

¹¹⁷ Pravda 6.10.1992, 1.

¹¹⁸ Sama.

Tshetshenia ei näkisi tippaakaan tästä öljystä.¹¹⁹ Tällä tahdottiin sanoa sitä, että sopimuksista on pitkä tie varsinaiseen öljyn myynnin alkamiseen puhumattakaan aluetta hyödyttävistä vaurastumisesta.

Tshetshenia tarpoi syvässä taloudellisessa kriisissä. Tuotanto oli pudonnut 26 prosenttia. Palkkojen ja eläkkeiden maksu oli viivästynyt samaan aikaan kun hinnat yhä vain nousivat. Poliitikoiden usko ongelmien korjaantumiseen ei kuitenkaan horjunut - olihan tasavalta saavuttanut itsenäisyyden.¹²⁰ Tuo itsenäisyys oli tosin enemmän irrallisuutta Venäjän kontrollista kuin kansainvälisoikeudelliset mitat täyttävää suvereniteettia. Lehdistössä eroa ei tosin useinkaan tunnutu tekevän näiden kahden välillä.

Dudajev jaksoi muistuttaa Tshetshenian järkähtämättömästä puolustustahdosta, taistelusta viimeiseen mieheen kaikkia keinoja käyttäen. Keinoja todellakin oli, sillä tasavalta oli täynnä aseita. Pravda käyttää termiä "Venäjän armeijan hylkäämänä", mutta todellisuudessa Venäjän armeijan kaluston luovutuksesta oli sovittu jo vuoden 1992 toukokuun neuvotteluissa. Saman kuukauden 28. päivänä Venäjän puolustus ministeri Gratshev määräsi, että puolet Tshetsheniassa olevasta kalustosta tulee luovuttaa Dudajeville. Käytännössä tämäkin suunnitelma kariutui tshetsheenijoukkojen estettyä jäljelle jääneen aseistuksen siirtämisen. Gratshevin suoralla määräyksellä armeija ei saanut edes lupaa räjäyttää omaa osuuttaan arsenaalista. Tämän seurauksena ja lukuisten silminnäkijäkertomusten tukemina alkoi kehittyä teoria siitä, että Venäjän armeijan korruptoituneet elementit olisivat myyneet koko arsenaalin Dudajeville pimeästi. Savuverhoksi kehitettiin näytös tshetsheenijoukkojen iskusta, jolloin armeijan olisi ollut "pakko hylätä" kalusto Tshetsheniaan.¹²¹

Kuinka merkittävä vaikutus Dudajevin retorisella pullistelulla oli Tshetshenian ja Venäjän välisille suhteille? Kuinka tiukasti ylipäätään Dudajev kykeni ohjaamaan tasavallan tapahtumia? *Pravdassa* oltiin sitä mieltä, että Dudajevilla oli kiistatta välttämätön rooli konfliktin ratkaisussa, mutta todettiin samalla, että luonnehdinta diktaattorista ei pidä paikkaansa. Tasavallassa oli täysin laillisesti toimiva ja riittävän voimakas oppositio. Päinvastoin, opposition lehdistö kritisoi Dudajevia paikoin jopa liiallisesta säädyllisyydestä.

---

¹¹⁹ Pravda 27.10.1992, 1.

¹²⁰ Pravda 27.10.1992, 1.

¹²¹ Sama, 2. Dunlop, 164–168.

Parlamenttia ei painostettu olemaan presidentille ehdottoman kuuliainen ja olipa tuo väitteen mukaan usein presidentin kanssa eri mieltä asioista.¹²²

Opposition lehdistössä ollaan ilmeisesti kuitenkin eri linjoilla kuin itse oppositiossa tai sitten väitetty Dudajevin "säädyllyisyys" on nimenomaan säädyllyisyyttä rikollisuutta kohtaan. Pian nuo luonnehdinnat muuttuisivat "rikollisuudeksi" ja "saamattomuudeksi".¹²³ *Pravdassa* julkaistu opposition kirje Dudajeville enteili seuraavan vuoden aikana pahentuvaa tilannetta tasavallan syöksyessä yhä pahempaan köyhyyden, rikollisuuden ja väkivallan kurimukseen. Opposition mukaan sinä aikana, kun Dudajev oli TKYK:n toimeenpanevan komitean (*ispolkom*) johdossa tapahtui perustuslain vastainen vallankaappaus, jossa valta on siirtynyt sellaisten henkilöiden käsiin, jotka käyttävät sitä itsenäisen, demokraattisen valtion rakentamisen sijaan omien etujensa edistämiseen. Tämä on kirjeen mukaan vienyt monikansallisen tasavallan katastrofin partaalle. Dudajev on väistänyt vastuun syyttämällä ongelmista tasavallan "poliittis-yhteiskunnallista liikettä ja sen johtoa". Tarkoittaneeko Dudajev tällä nyt parlamenttia vai kansanliikkeeksi muodostunutta demokraattista oppositiota jää epäselväksi.¹²⁴

"Kansallista johtajaa teeskentelevä Dudajev vaahtoa hysteerisenä televisiossa, luvaten kannattajilleen rankaisevansa vastustajiaan fyysisesti." Oppositio ilmoitti vastustavansa voimakeinojen käyttöä poliittisten kysymysten ratkaisussa. Se ilmoitti puolustavansa kansallista vakautta, demokratiaa ja oikeusjärjestystä, kaikkien Tshetshenian tasavallan alueella asuvien kansojen yhtenäisyyttä ja tasavertaisuutta yhteiskuntaelämässä. Oppositio oli vakuuttunut, että nykyinen hallitus ei kyennyt turvaamaan elintärkeitä olemassaolon ehtoja. Niinpä tarvittiin ennenaikaiset vaalit.¹²⁵

Kansallisen opposition ollessa huolissaan tasavallan sisäisestä kehityksestä sukkuloivat sen johtomiehet aivan muissa piireissä. Presidentti Dudajevin rakennellessa suunnitelmia Tshetsheniasta Kaukasuksen johtajana, uurasti varapääministeri Mamodajev neuvotteluissa Venäjän kanssa, pyrkien luomaan edes jonkinlaiset lailliset sekä kirjallisesti todetut puitteet kapinallistasavallan ja federaation ikään kuin ilmaan roikkumaan jääneiden suhteiden tilalle. Jouluaattona 1992 pidetyssä työtapaamisessa Mamodajev istui pohjustamaan neuvotteluita

---

¹²² Pravda 27.10.1992, 2.

¹²³ Pravda 9.2.1992; 29.4.1992; 20.5.1992.

¹²⁴ Pravda 3.11.1992.

¹²⁵ Sama.

Venäjän federaation korkeimman neuvoston edustajan J. Jarovin ja korkeimman neuvoston kansallisneuvoston edustajan R. Abdulatipovin sekä vt. pääministeri Jegor Gaidarin kanssa. Seuraavan vuoden puolella alkavilla neuvotteluilla pyrittiin hakemaan yhteistä pohjaa taloudellisten ja poliittisten intressien yhteensovittamiselle. Mamodajev ymmärsi, että Tshetshenian ja Venäjän väliset suhteet olivat epänormaalissa tilassa eikä tämä ollut kummankaan osapuolen edun mukaista. Vaikka Mamodajev olikin halukas kompromissiin, kuului retoriikasta silti tietty dogmaattisuus ja haluttomuus ymmärtää asioita Venäjän perspektiivistä. Mamodajev luonnehti Tshetshenian itsenäisyysjulistusta päätökseksi rakentaa itsenäinen, oikeudenmukainen ja demokraattinen valtio ja tätä Venäjä itsepäisesti kieltäytyy tunnustamasta. On selvää, että asiat eivät olleet näin yksinkertaisia, etenkin kun tasavallan tilanne oli luisumassa pois päin oikeudenmukaisuudesta ja demokratiasta.¹²⁶

Mamodajev puhui yhteisistä pyrkimyksistä kauniilla sanoilla. Neuvottelut aloitettiin kansojen oikeuksien periaatteiden mukaisesti, joihin kuuluvat itsemäärääminen, tasavertaisuus, vapaaehtoisuus ja vapaan tahdon ilmaisu. Varsinkin tasavertaisuus lienee kuitenkin ollut enemmän Mamodajevin toiveunta kuin diplomaattinen realiteetti. Venäjähän piti tiukasti kiinni siitä, ettei Tshetshenia ole suvereeni valtio vaan federaation subjekti. Mamodajev uskoi sovintoon tähtäävillä neuvotteluilla olevan kummankin maan omien etnisten vähemmistöjen tuki eli Venäjän noin 200 tuhannen tshetshenin sekä Tshetshenian jokaisen venäläisen. Suvereniteettipuheista huolimatta Mamodajev korosti myös yhteyttä Venäjään. "Näemme itsemme [tshetshenit] yhdessä Venäjän kanssa, liitossa Venäjän kanssa". Hän uskoi myös puhkaisseensa tasavaltaa ympäröineen tiedotussaarron, joka oli edellisen vuoden syksyn levottomuuksien seurausta ja saattaneensa samalla maiden väliset suhteet vihdoon normaalille sivistyneelle tasolle. Itse asiassa finanssi l. valuuttasaarto jäi edelleen voimaan sen poistuessa vasta seuraavan vuoden puolella Venäjän aloitettua uudelleen mm. eläkkeiden maksut.¹²⁷

Mamodajev otti myös esille Tshetshenian roolin Kaukasusta vakauttavana toimijana "korkean ja arvostetun auktoriteettisensa" kautta, jonka hän ymmärsi olevan Venäjän geopoliittisten intressien alueella. Mielenkiintoista Mamodajevin neuvotteluissa oli myös se, että hän, varapääministerinä ja *de facto* hallituksen johtajana,¹²⁸ toimi neuvotteluissa

¹²⁶ Pravda 24.12.1992; 29.12. 1992

¹²⁷ Pravda 31.12.1992; 6.2.1993

¹²⁸ Ks. Dunlop, 150.

tavallaan "omin päin". Dudajev oli ilmoittanut neuvotteluiden olleen Mamodajevin "yksityinen aloite". Mamodajev taas lisäsi, että tätä "ei pidä ottaa kirjaimellisesti". Varapääministerin hakiessa diplomaattisempaa ratkaisua tyytyi presidentti sapelin kalisteluun ja tiedotusvälineissä uhitteluun. Marraskuussa 1992 Venäjä ja Tshetshenia olivat lähellä yhteenottoa, kun Venäjä oli siirtänyt armeijan joukko-osastoja Tshetshenian ja Ingushetian rajalle. Ingushetialla oli rajakiistaa Pohjois-Ossetian kanssa, jolloin Venäjä päätti julistaa poikkeustilan kumpaankin tasavaltaan. Venäjän joukot siirtyivät nopeasti Tshetshenian vastaiselle rajalle estääkseen ilmeisesti materiaali- ja aseavun ingusheille. Jegor Gaidar ja Jaragi Mamodajev onnistuivat kuitenkin neuvottelemaan joukkojen vetämisestä ja niin sodalta vältyttiin. 11. päivä marraskuuta oli sovittu Venäjän joukkojen vetämisestä Ingushetian sisämaahan ja 12. päivän iltana tshetsheenit aloittivat oman vetäytymisensä. Pian Venäjän joukot kuitenkin keskeyttivät vetäytymisen, joka oli reagointia tshetsheenien joukkojen keskittämiseen. Tämä saattoi olla hyvinkin sapelin kalistelua kummankin puolen "haukkojen" taholta. Dudajev reagoi yhtä kaikki tyypilliseen tyyliinsä syyttäen Venäjän johtoa kataluudesta ja petollisuudesta. Hän syytti provokaatiosta Venäjän sotateollisuuskompleksia ja yllytti Tshetshenian kansaa ajamaan voimalla vieraat joukot pois. Tshetsheenihaikkoja yllytti varmasti sekin seikka, että maaperä, joka nyt oli Ingushetiaa ja jolla venäläisjoukot seisoivat, oli kuulunut ennen vuotta 1934 Tshetshenialle. Tuolloin Stalin yhdisti kaksi tasavaltaa Tshetsheeno-Ingushetiaksi.¹²⁹

Kaukasuksen tuntija Sergei Arutjunovin mukaan konfliktissa ei ollut kyse pelkästä Venäjän ja Tshetshenian välisestä välienselvittelystä vaan oli olemassa todellinen vaara, että nokittelu johtaisi toiseen Kaukasuksen sotaan¹³⁰. Kaukasuksen kansojen konfедераatio (KNK), jonka johdossa toimi konfедераation parlamentin puheenjohtaja ja etninen tshetsheeni Jusup Soslambekov uhkasi Venäjää puolen miljoonan miehen vahvuisella nostoväkijoukolla. Dunlopin mukaan määrä on liioittelua, mutta ei kuitenkaan täysin totuudenvastainen. Jos väkivaltaisuuDET olisivat puhjenneet Ingushetian merkitsemättömällä rajalla nokatusten kököttävien Venäjän ja Tshetshenian joukkojen välillä, olisi Venäjä saanut vastaansa KNK:n kautta koko Kaukasuksen vuoristoalueen aseelliset joukot. Kaksi vuotta myöhemmin, jolloin

¹²⁹ Pravda 13.11.1992; 14.11.1992; Dunlop, 173-177.

¹³⁰ Kaukasuksen sodaksi kutsutaan ajanjaksoa vuosien 1817-1864 välistä ajanjaksoa. Ks. aiheesta tarkemmin s. 18-19.

Venäjä lopulta hyökkäsi Tshetsheniaan, oli muiden Kaukasuksen alueen valtioiden mielenkiinto itsenäistymistä kohtaan hiipunut, jolloin konflikti pysyi paikallisena.¹³¹

Sopimus joukkojen vetämisestä allekirjoitettiin 15.11., mutta Dudajevin ailahteleva luonne heilutti venettä vielä seuraavana päivänä. Eläkkeelle jäänyt sisäministeriön (MVD) kenraali ja Venäjän parlamentin kansanedustaja sekä etninen tshetsheeni Aslambek Aslahanov kirjoittaa muistelmissaan Marraskuun kriisistä, että Dudajev sai päähänsä vielä 16. päivänä, että hän ei ollut antanut Mamodajeville valtuuksia allekirjoittaa sopimusta ja alkoi koota uutta neuvottelukuntaa omista miehistään. Tämä raivostutti Venäjän pääneuvottelijan, Sergei Shahrain (joka oli korvannut Gaidarin). Tilanteen vaikutti kärjistyvän uudelleen. Tällöin Aslahanov vetosi henkilökohtaisesti Dudajeviin, jotta tämä säästäisi kansansa sodalta ja antaisi Mamodajevin päättää neuvottelut. Dudajev taipui ja sopimus jäi voimaan. Aslahanov totesikin jälkepäin, että lähestyttäessä normaalisti, moraalisenä ihmisenä Dudajev ei käyttäytynyt alkuunkaan arvaamattomasti vaan kykeni järkevään kohtuuteen.¹³²

On mielenkiintoista spekuloida, millainen olisi Kaukasuksen ja Tshetshenian tulevaisuus ollut kykenevän johdon alaisuudessa, mikäli sota Venäjän kanssa olisi kyetty välttämään ja yhteiskunnalliset olot saatu vakiinnutettua. Mustanmeren ja Kaspianmeren välinen kannas on ollut vuosisatojen ajan kahden kulttuuripiirin törmäyspisteessä ja mikäli kehitys olisi 1990-luvun alussa ollut toisen suuntainen, olisi tuloksena saattanut olla sekulaari islamilais-slaavilainen konfедераatio Tshetshenian johdolla.

Pravdan kirjeenvaihtaja Vladimir Dzhahangir raportoi mielialoista Lähi-idässä, mitä Kaukasuksen tilanteeseen tulee. Turkissa, Syyriassa, Jordaniassa, Egyptissä ja Saudi-Arabiassa oli kaukasialaisia vähemmistöjä, joten alueen asiat luonnollisesti kiinnostivat myös arabilehdistöä. Kannanotot olivat yleisesti ottaen varovaisia. Enimmäkseen puhuttiin "kaukasialaisesta autonomiasta Venäjän yhteydessä", mikä ei juurikaan poikkeaa esimerkiksi Tshetshenian johdon näkemyksistä. Maltillisissa arabimaissa, kuten Jordaniassa, seurattiin huolestuneena islamilaisen liikkeen politisoitumista, ja esimerkiksi Jordanian huomattava tshetsheenivähemmistö oli huolestunut vastaavasta kehityksestä Tshetsheniassa. "Palestiinaa muistuttava tilanne Kaukasuksella voi nostattaa uudelleen ääri-islamilaisuutta Lähi-idässä,

---

¹³¹ Dunlop, 174-175.

¹³² Dunlop, 177-178.

Itä-Euroopassa ja Ivy-maissa"¹³³. Jos haluaisi tulkita tuota kyynisesti, voisi väittää, että maltilliset arabimaat eivät varmasti halunneet uutta konfliktipesäkettä, joka synnyttäisi loputtoman määrän ääriliikkeitä ja terrorismia, horjuttaen näin myös konfliktin ulkopuolella sinällään olevien, vakaiden maiden oloja.

Jos arabimaat rinnastivat Kaukasuksen tilanteen Palestiinaan niin eurooppalaisille analogia löytyi Balkanilta. Neuvostoliitto, joka oli toiminut kokoavana ja vakauttavana voimana, oli lakannut olemasta eikä Venäjän voimat riittäneet vakauttamaan Mustan meren aluetta. Tällöin vaarana oli konfliktin laajeneminen tasavallasta toiseen. Vakautta horjuttivat myös toisen alueellisen suurvallan pyrkimykset. Turkki seiso i arabirintamasta erillään ja "turkkilaisradikaalit" pyrkivät lisäämään vaikutusvaltaansa Kaukasuksella. Turkki halusi myös Georgian tavoin tuoda YK:n, Naton ja ETYK:n mukaan Kaukasuksen konfliktin ratkaisuun. Tämä taas herätti varautuneisuutta arabimaissa ja eritoten Teheranissa. Muuttaisihan länsimaiden johtaman kansainvälisen yhteisön mukaantulo merkittävästi voimatasapainoa sekä heikentäisi arabien kahdenvälisiä suhteita Kaukasuksen suuntaan. Georgia istui tässä asiassa ikään kuin kahdella pallilla. Zviad Gamsahurdian syrjäyttänyt Eduard Shevardnadze oli toisaalta Moskovan tukema mies, mutta toisaalta maa pyrki samaan aikaan hakemaan liikkumavaraa itselleen kansainvälistämällä Kaukasuksen konfliktin (joka Georgian kohdalla tarkoitti kiistaa separatistisen Abhaasian kanssa). Georgian ulkoministeri Tshikvaidzen matka Länsi-Eurooppaan tuotti kuitenkin laihoja tuloksia. Eurooppalaiset omaksuivat saman asenteen, jonka ne tulisivat omaksumaan myöhemmin Tshetshenian kohdalla: "Abhaasian tilanne on entisen NL:n tasavaltojen sisäinen asia, joka voidaan ratkaista ainoastaan suorilla neuvotteluilla Moskovan kanssa".¹³⁴

Kaikki lienevät olleet ainakin virallisesti samaa mieltä Lähi-idässä asuvien kaukasialaisyhteisöjen johtajien kanssa siitä, että alueen konfliktit tuli ratkaista rauhanomaisesti. Helppo oli varmasti yhtyä myös emigranttitshetsheenien ja -tsherkessien johtohahmojen kanssa siihen, että Kaukasuksen taloudellisten intressien painopiste oli edelleen Venäjällä. Dzhahangir peräänkuuluttaa "Venäjän päättäväistä toimintaa Kaukasuksella", mutta samalla "on ryhdyttävä ajattelemaan uudella tavalla Kaukasuksen tilannetta välttämällä vastakkainasettelua stereotyyppien pohjalta".¹³⁵ Toisin sanoen,

---

¹³³ Pravda 3.12.1992, 6.

¹³⁴ Sama.

¹³⁵ Sama.

Venäjän on otettava ohjat alueen vakauttamisessa, mutta yhteistyössä paikallisen väestön ja heidän johtajiensa kanssa. Tähän asti Venäjän oli ollut jokseenkin vaikea suhtautua esimerkiksi tshetsheeneihin tasaveroisina neuvottelukumppaneina.

Tasaveroisuuden lisäksi sovinnon oli perustuttava "hyväntahtoiseen dialogiin federaatiosopimuksen juridiselta pohjalta" (johon Tshetshenia oli kieltäytynyt osallistumasta). Oli selvää, että Pohjois-Kaukasuksen oli vaikea tulla toimeen riippumattomana taloudellisena yksikkönä, joten alue pyrki varmasti osaksi suurempaa taloudellista järjestelmää. Kysymys kuuluukin: olisiko se järjestelmä venäläinen vai islamilainen? Dudajevin näkemyksen mukaan Pohjois-Kaukasus voi yhdistyä kahdella tapaa, joko islamin piirissä, mikä tarkoittaisi orientaatiota arabimaailmaan tai kaukasuslaisen yhteisöllisyyden perusteella, so. perinneoikeuden pohjalta, johon kuuluu *adat* ja *sharia*.¹³⁶ Tämä tarkoittaisi oletettavasti autonomista yhdessä eloa Venäjän kanssa.

Dzhahangir nostaa esille myös tärkeitä syitä nykyisen konfliktin taustasta. "Kaukasuksen kansojen tarpeet eivät ole juridisia tai taloudellisia vaan ennen kaikkea moraalipsykologinen rehabilitaatio [t. arvonalautus]".¹³⁷ Tässä osutaan varmasti asian ytimeen. Eritoten Stalinin vainot, mutta laajemminkin esiintynyt venäläinen imperialismi ensin keisarikunnan ja sitten Neuvostoliiton aikaan on varmasti jättänyt jälkeensä valtavaa epäluuloa ja alemmuudentunnetta suhteessa keskukseen, joka on aina ollut leimallisesti venäläinen. Missä määrin esimerkiksi Dudajevin retoriikkaa ja sapelinkalistelua motivoi tarve osoittaa Kremlille tshetsheenien tasaveroisuutta venäläisten suhteen? Kuinka paljon Dudajevin epäluuloa keskusta kohtaan värittivät hänen elämänsä alkutaipaleen kokemukset karkotuksessa?

Toinen mielenkiintoinen huomio koskee talouden reformia. "On välttämätöntä kieltäytyä ankarista pakkomääräyksistä autonomian suhteen mukaan lukien taloudellisen reformin läpivieminen". Dzhahangir esitti kiivaan yksityistämisen ja maanomistusta koskevan lainsäädännön tuputtamisen olevan osasyynä alueen ongelmiin. "Jos sama linja jatkuu, Kaukasuksella puhkeaa paitsi kansallisuuksien välinen niin myös klaanien välinen sota". Ongelmana oli myös Kaukasuksen alueen poliittinen monenkirjaisuus, joka vaikeutti

---

¹³⁶ Pravda 3.12.1992, 6.

¹³⁷ Sama.

kahdenvälisen suhteiden luomista.¹³⁸ Toisin sanoen Kremlistä käsin ei voitu olla perillä alueiden erityispiirteistä ja tämä aiheutti ongelmia. Venäjän talouden reformia oli kritisoitu muutenkin, mutta ilmeisesti Kaukasuksella se tuotti erityisiä vaikeuksia, eikä asiaa helpottanut se, että uudistuksia ei toteutettu demokraattisen dialogin tuloksena.

On myös merkillepantavaa, että halu pitää kiinni Kaukasuksesta ei ollut Kremliin muuriin kaiverrettu päätös, vaan ongelmien myötä Venäjän johdossa oli syntynyt käsitys, että Kaukasus ei ole erottamaton osa Venäjää. Se, kuinka laajalle levinnyt tämä ajatus oli, vaatisi lisäselvityksiä. "Syntyisikö alueelle valtiollis-oikeudellinen, taloudellinen ja kulttuurillinen kenttä, jossa Pohjois-Kaukasuksen kansat voivat tuntea itsensä venäläisiksi säilyttäen samalla kansallisen omaleimaisuutensa, riippuu täysin itse Venäjästä."¹³⁹ Dzhahangir antoi "venäläisyydelle" uuden merkityksen käyttäen sitä synonyyminä neuvostokansalaiselle. Venäläisyys ei siis ollut pelkkää etnisyyttä, vaan kuulumista poliittis-kulttuurilliseen kokonaisuuteen, Venäjään. Tosin Dzhahangir lienee ollut vähemmistössä termin käytön suhteen. Yleisesti rajanveto tshetsheenien, venäläisten ja muiden välillä pysyi sangen tiukkana siitä nyt puhumattakaan, että "venäläisyys" määriteltäisiin ideologisella tasolla *Homo Sovieticuksen* tapaan.

3.5. Tyyntä ennen myrskyä

Vuoden 1993 kuluessa Tshetshenian ahdinko alkoi vähitellen menettää uutisarvoaan ja toisaalta konfliktin syrjäyttivät muut, merkittävämmät asiat. Tärkeimpänä näistä 12. joulukuuta pidetyt parlamenttivaalit, jossa Vladimir Zhirinovskin luotsaama äärinationalistinen Liberaalidemokraattinen puolue kahmaisi yli viidenneksen äänisaaliin. Samalla hyväksyttiin uusi Venäjän federaation perustuslaki. Lokakuussa Moskovasta levisi maailmalle järkyttäviä kuvia tankkien pommittamasta Valkoisesta talosta, Venäjän parlamentin rakennuksesta. Jeltsin luopui näin demokraattisen johtajan imagoaan hankkiutuakseen eroon häntä vastustaneesta, Neuvostoliiton viimeisinä päivinä valitusta Venäjän korkeimmasta neuvostosta. KN:n Aleksandr Rutskoi ja Ruslan Hasbulatov pidätettiin ja kaksoisvallan (*dvoevlastie*) kausi Venäjällä oli päättynyt.

---

¹³⁸ Pravda 3.12.1992, 6.

¹³⁹ Sama.

Tammikuun alussa 1993 Tshetshenian ensimmäinen varapääministeri Jaragi Mamodajev piti lehdistötilaisuuden Pravdan toimituksen tiloissa. Hän totesi ykskantaan, että vuoden 1992 poliittinen loppusumma oli keho mitä Venäjän ja Tshetshenian suhteisiin tulee. "Kaikkein riidanhaluisimmatkin kapinallisessa Tshetsheniassa tajuavat, että näin ei voi jatkua". Mamodajev oli käynyt neuvotteluja viimeisen kolmen viikon ajan Moskovassa ja nyt sopimusta oltiin viimeistelemässä. Sopimus olisi merkittävä, sillä ennen tätä ei ollut olemassa minkäänlaista korkean tason allekirjoittamaa, tasavallan ja federaation suhdetta määrittelevää asiakirjaa.¹⁴⁰

Mamodajev luonnehti neuvotteluita hyvin ylevään ja siloteltuun tyyliin, jotka oli käyty hänen mukaansa ottaen huomioon perustavilta osin Venäjän federaation perustuslaki sekä Tshetshenian julistautuminen suvereeniksi. Toisin sanoen, jonkinlaisesta kompromissista olisi todellakin kyse. Lähtökohtaisina periaatteina olivat Tshetshenian tasavallan alueellinen eheys, yhtenäinen talousalue, historiallinen ja kansallinen traditio, yhteiskuntarauha sekä Venäjän ja Tshetshenian yleinen turvallisuus. Yhteisesti oli turvattava kansallisten vähemmistöjen oikeudet, liikenne-, energia- ja tietoliikennejärjestelmien toimivuus sekä koordinointi, yhteinen sosiaalipolitiikka ja järjestysvallan toiminnan yhteensovittaminen. Tshetshenian pyynnöstä Venäjä edustaisi tasavaltaa joiltakin osin suhteissa ulkomaihin.¹⁴¹

Mamodajev vihjaisi, että joitakin ongelmia saattaisi nousta vielä esille, mutta hän oli varma, että "kummankin kansan tahto on, että sopimus allekirjoitetaan". Liekö yksi sellainen ongelma ollut Mamodajevin mandaatti neuvotteluihin, sillä hän joutui vastaamaan myös siihen, että presidentti Dudajev olisi kiistänyt neuvotteluiden valtuutuksen. Dudajev oli kuulemma "selvillä tulevan sopimuksen tilasta". Mamodajev ilmaisi asian niin, että ainoat tahot, joille Tshetshenian ja Venäjän suhteiden normalisointi ei käy ovat niitä, jotka käyttävät voimakeinoja painostamiseen tai Venäjän toiminnan turvaamiseen. Hän myönsi myös Venäjän geopoliittisten intressien olemassaolon Kaukasuksella, mutta näiden intressien puolustamisen tulee tapahtua molempia osapuolia hyödyttävällä sekä laillisella ja sivistyneellä tavalla. Tshetshenia voisi Mamodajevin mukaan myös toimia Kaukasuksella alueellisena vakauttajana. Tshetshenian ja Venäjän liitto voisi olla erittäin hedelmällinen, mutta sen on oltava molempia osapuolia hyödyttävä. Oli myös joitakin asioita, jotka kuuluivat Tshetshenian sisäisiin asioihin, kuten rajakiista Ingushetian kanssa, jonka

---

¹⁴⁰ Pravda 4.1.1993, 1.

¹⁴¹ Sama.

Mamodajev ilmoitti olevan kahden edellä mainitun välinen asia. Tshetshenia lykkää kuitenkin tämän asian käsittelyn siihen asti, kunnes suhteet Venäjään on saatu normalisoitua.¹⁴²

Ei mennyt kauaakaan, kun lisää ongelmia nousi sopimuksen tielle. Tshetshenian kansan yleiskansallisen kongressin (TKYK) toimeenpaneva komitea (*ispolkom*) ilmoitti, että Venäjän kanssa solmittavien sopimusten on vastattava sekä kirjaimeltaan, että hengeltään Tshetshenian julistusta valtiollisesta riippumattomuudesta. Ts. tämä merkitsi sitä, että TKYK:n *ispolkom* vastusti tasavallan liittymistä Venäjän yhteyteen.¹⁴³ Tätä saattoi tietysti tulkita monella tapaa. Dudajev, *ispolkomin* johtajana halusi jättää takaportin raolleen, mikäli Mamodajevin neuvottelema lopputulos ei miellyttäisi häntä. Vaikutelma oli nimittäin se, että Mamodajev oli valmis syvempään yhteistyöhän federaation kanssa kuin kapinakenraali Dudajev. Käyttämällä *ispolkomia* kumileimasimena Dudajev sai tahdolleen virallisen valtuutuksen ja tasavallan riippumattomuudesta legitiimin syyn sopimuksen romuttamiselle.

Helmikuussa Mamodajev ilmoitti neuvotteluiden edenneen konkreettisten päätösten tasolle. Menestystä oli ollut etenkin talouden alueella. Päivää myöhemmin *Pravda* uutisoi Tshetshenian tasavallan valuuttasaarron purkamisesta. Venäjän federaatio oli myöntänyt 2,5 miljardia ruplaa eläkkeiden maksuun. Mamodajevin oli hyvillään edistyksestä. "Meille Tshetshenian suvereniteetti ei ole itsetarkoitus, vaan sen tulisi palvella elintason [kohottamista] ja hyvinvoinnin lisäämistä jokaisen kansalaisen kohdalla riippumatta kansallisuudesta." Samalla hän muistutti, että Tshetshenian itsenäisyyden ei pitäisi ärsyttää ketään, sillä eihän se ole suunnattu yhtäkään maata, vastaan. Ja kaikkein vähiten Venäjään vastaan, "jonka kanssa tshetsheenit jakavat yhteisen kohtalon".¹⁴⁴

Mutta muutama miljardi ruplaa ei auttanut siinä kurjuuden kurimuksessa, joka vallitsi Tshetshenian tasavallassa. Talous oli raunioina, tuotanto romahtanut ja rikollisuus oli alkanut rehottaa tasolla, joka läheni täyttä terroria. Said Lorsanukajev raportoi *Pravdalle* Tshetsheniasta kritisoiden voimakkaasti asioiden kehnoa tolaa.

---

¹⁴² Pravda 4.1.1993, 1.

¹⁴³ Sama.

¹⁴⁴ Pravda 5.2.1993, 1; 6.2.1993, 1.

"Ensimmäinen vapauden vuosi on nyt kulunut ja yleisesti ollaan sitä mieltä, että tärkeysjärjestyksessä olisi palattava rakentavaan työhön. Mutta ei! Voittoa eivät käytä hyväkseen enää ne, jotka naivisti laskivat itsensä voittajiksi. Monet eivät iloitse siitä sadosta, joka reilu vuosi sitten kylvettiin."¹⁴⁵

Toisin sanoen vapaus oli muuttunut kaaokseksi. Uudet valtiat kumosivat vanhan järjestyksen kykenemättä pystyttämään uutta. "Puolue-nomenklatuurin moraalittomuus on vaihtunut mafioso-byrokraattiseksi". Korruptoituneen puoluejärjestelmän tilalla olivat nyt vapaasti mellastavat rikolliset. Tavallisen ihmisen elämä oli käynyt vaikeaksi. Groznyin ja muiden kaupunkien asukkaat odottivat yötä levottomina. Iltahämärissä elämä vaimeni ja kadut tyhjenivät. Ihmiset pelkäsivät tulla ulos kodeistaan eivätkä vastanneet koputukseen eivätkä puhelimeen. Kuulostaa goottilaiselta romaanilta, mutta tässä tapauksessa kaupunkia ei terrorisoinut verta imevä hirviö vaan rikolliset ryhmittymät.¹⁴⁶

Tasavalta oli kiedottu rikollisuuden verkkoon. Asuntoihin tehtiin aseellisia hyökkäyksiä ja omaisuus ryöstettiin. Autot varastettiin. Jopa historiallisia museoita ryöstettiin, joissa säilytettiin ainutlaatuisia, kansallisesti merkittäviä esineitä. Holtittomuus ja piittaamattomuus kävi yhä häikäilemättömämmäksi. Kaduilla maleksittiin ja ajeltiin ylellisillä tuontiautoilla. Aseelliset joukkiot pitivät hurjia juominkeja, joissa he mellastivat tyydyttäen himojaan, tuhoten ja tapellen, ammuskellen aseillaan. Tavalliset kansalaiset saivat surmansa bandiittien mellastuksessa. Jo kymmenen tuhatta venäläistä, armenialaista, ukrainalaista ja muuta vierasta syntyperää olevaa oli lähtenyt tasavallasta. He olivat öljyteollisuuden työntekijöitä, kemistejä ja muuta ammattiväkeä. Tshetsheenityöntekijöiden oli vaikea sopeutua tähän.¹⁴⁷

Tilanne maaseudulla oli aivan yhtä ankea. Kolhoosit ja sovhoosit oli hävitetty. Aseelliset joukkiot varastivat jopa viljasadot. Maatiloilla oli ollut nälkätalvi. Maatyöläisten kasvoilla näkyi hämmennys ja neuvottomuus. Jähmettynyt tilanne oli uuvuttanut jo monia. Lørsanukajevin raportointi oli paikoin pikemminkin paatoksellista valitusvirttä kuin objektiivista uutisointia. Kärsivä maa oli yhtä kuin kansa, johon toimittaja pyrki samaistamaan lukijan. Vastapoolina oli epäpätevä johto ja heidän "suojeluksessaan"

---

¹⁴⁵ Pravda 9.2.1993, 2.

¹⁴⁶ Sama.

¹⁴⁷ Sama.

mellastavat rosvojoukkioit. "Tshetshenia vääntelehtii tuskissaan. Vapaus, joka tuo maalle kärsimystä, kurjuutta, nälkää ja kylmää, ei ole vapautta."¹⁴⁸

Lorsanukajev syytti presidentti Dudajevia. "On anteeksiannettavaa, että on heikko taloudellisissa kysymyksissä, mutta se ei mahdu kaaliin, että miten hillittömänä rehottavaa rikollisuutta ei saada kuriin?"¹⁴⁹ Kysymys on kieltämättä mielenkiintoinen. Dudajev on taustaltaan sotilas, jolla luulisi olevan ymmärrystä turvallisuusasioista. Hänellä oli myös komennossaan aseellisia joukkoja, jotka kykenisivät kohtaamaan jopa Venäjän armeijan joukko-osastoja. Miksi siis rosvojoukkioita ei saada kuriin? Oliko kyse enemmän tahdosta kuin kyvystä? Pyrkikö Dudajev aseistamaan koko kansan? Laskiko hän sen varaan, että kansalaiset puolustaisivat itse omaisuuttaan ja perhettään, kuten menneinä vuosisatoina oli tapana? Vai oliko kyse yksinkertaisesti resurssipulasta? Jos puolustusjoukot sidottaisiin normaaliin poliisityöhön, muuttuisiko maan puolustaminen Venäjän mahdollisen invaasion tapahtuessa mahdottomaksi? Vai elikö Dudajev neuvostojohtajien tapaan norsunluutornissa, tietämättömänä maan ahdingosta?

Lorsanukajevin analyysi on seuraava: kaikki alkoi vuosi sitten (vuoden 1992 alussa), kun Groznyin ja kylien kaduilla ihmiset alkoivat avoimesti kulkea aseineen. Ensimmäisessä lehdistötilaisuudessaan Dudajev sanoi, että tasavallassa ei ole järjestysvaltaa (*pravoohranitalnyie organyi*) vaan "hävitysvalta" (*pravorazrushitelnyie organyi*). Ne eivät kuulemma ole olemassa yksilön puolustamista varten. Ts. presidentin joukot ovat ulkoista vihollista varten, suojelemaan kollektiivia (Tshetsheniaa), ei järjestyksen pitoon, suojelemaan yksittäisiä kansalaisia. Logiikka oli omituista. Lorsanukajev kirjoitti Dudajevin jatkaneen, että siksi suvereenin tasavallan kansalaisille tulee sallia hankkia ja kantaa aseita. Se on, mukamas, kansan perinteen mukaista. Nyt muun muassa Groznyin keskustassa on aseiden osto- ja myyntiliike, josta voi ostaa mitä tahansa, jos rahaa on. Dudajevin lyhytnäköisen ja utopistisen politiikan lopputulos oli se, että vapaus ymmärrettiin holtittomuudeksi. Vallankumous sai rikollisen luonteen.¹⁵⁰

Tasavaltaa ei piinannut ainoastaan väkivalta, vaan lohдутон köyhyys. Hallinnon kassa oli tyhjä. Vuoden 1992 syksyllä monissa kaupunkien ja kylien kouluissa ei ollut aloitettu

---

¹⁴⁸ Pravda 9.2.1993, 2.

¹⁴⁹ Sama.

¹⁵⁰ Sama.

lukuvuotta, koska neljä tai viisi kuukautta ilman palkkaa eläneet opettajat olivat lakossa. Sairaanhoidon tilanne ei ollut juuri parempi. Groznyin kaduilla näkyi yhä enemmän kerjäläisiä. Jopa 80 % väestöstä eli viheliäisessä köyhydessä tai on lähellä tätä ja täydellinen kurjistuminen jatkui edelleen. Köyhät köyhtyivät rikkaiden rikastuessa. Talous oli romahtanut. Ei ollut tuotannonalaa, jossa tuotanto ei olisi romahtanut alle kipupisteen. Tehtaat seisoivat, rakennustyömailla oli hiljaista. Kylien talous oli henkijieverissä. Kurjuuden kyljessä vallitsi ahneus. Tuhansia tonneja öljyä katosi ties minne eikä kukaan osannut vastata, että minne ja mihin tarkoitukseen. Paikallinen sanomalehti *Itshkerija* julkaisi luettelon tuhlatuista öljytuotteista aiheuttaen pientä paniikkia johtavissa piireissä. Parlamentti perusti komitean erityisvaltuuksilla varustettuna tutkimaan kadonneita rikkauksia. Komitea toimi vaivaisen kuukauden tekemättä yhtäkään selontekoa.¹⁵¹

Samaan aikaan Groznyissa tuontiautojen omistajat nauttivat menetyksestä ja rikkauksista. Oli tekaistu myytti, jonka mukaan Tshetsheniasta tehtäisiin toinen Kuwait tai Saudi-Arabia ja tämän varjolla maan rikkaudet oli jaettu osiin kuin piirakka. Tavalliselle ihmiselle tämä oli käsittämätöntä. Lorsanukajev tuli tasavallan viime aikojen politiikkaa tarkasteltuaan siihen johtopäätökseen, että vallan tapa (*stil vlasti*) oli itse valtaa tärkeämpää. Se hallitsemistyyli, jota Tshetsheniassa nyt harjoitettiin, tuskin lisäsi sen suosiota. Populistinen, vastuuta edes takaisin pallotteleva köydenveto presidentin ja parlamentin sekä hallituksen ja parlamentin välillä ei tiennyt hyvää, häiriten valtarakenteita katastrofaalisesti. Samaan aikaan myös itse parlamentti kinasteli keskenään.¹⁵²

Pravdan mukaan nykyisen politiikan aika oli käymässä vähiin eikä kansan kärsivällisyys ollut loputon. Heräämistä olikin tapahtunut. Poliittiselle areenalle oli noussut liike nimeltä *Daimoh*. He ilmoittivat olevansa "vakavasti otettava voima ja laaja-alaisen poliittisen spektrin yhdistäjä". Iskulauseena oli: suvereeniin, lailliseen, demokraattiseen ja riippumattomaan tshetsheenivaltioon ainoastaan sivistynyttä, perustuslaillista tietä. *Daimohin* johtaja totesi, että

"presidentti Dudajevia ja parlamentin puheenjohtaja M. Ahmadovia on yritetty saada aloittamaan dialogi siitä, miten tasavallan oloja tulisi kehittää, mutta turhaan. Kumpikin katsoo moisen olevan arvonsa alapuolella. Historiasta löytyy

¹⁵¹ Pravda 9.2.1993, 2.

¹⁵² Sama.

kyllä runsaasti esimerkkejä, joissa johtajat pokkuroitsijoiden ja liehakoitsijoiden ylistäminä ovat varmoja omasta erehtymättömyydestään. Ja se on myös tunnettua, mihin moinen päättyy."¹⁵³

Lorsanukajevin mukaan mahdollisuus kompromisseihin sekä ajatus dialogin käymisestä - siihen tarvittiin suuria intellektuelleja. Valitettavasti valtaa pitäneet poliitikot eivät siihen riittäneet. Ilman rauhallista Tshetsheniää ei tule rauhallista Pohjois-Kaukasusta. Rauhallista kehitystä uhkasi kaiken lisäksi naapureiden levottomuus, ossetien ja inguushien kiistellessä rajoista.¹⁵⁴

Daimoh-liike jäi otaksuttavasti jokseenkin satunnaiseksi osoitukseksi Dudajevin vastaisesta liikehdinnästä, sillä nimeä ei ainakaan *Pravdan* sivuilla enää näkynyt. Sen sijaan mielenilmaukset voimistuivat, jonka myös samainen *Pravdan* kirjeenvaihtaja, Said Lorsanukajev raportoi Tshetsheniasta. Groznyissa oli keväällä 1993 meneillään kaksi mielenosoitusta. Vapauden aukiolla kokoontuivat presidentin kannattajat ja Teatteriaukiolla hallinnon vastustajat. Opposition mielenilmaus alkoi jo 15. huhtikuuta, ei Teatteri- vaan Vapaudenaukiolla, mutta *Pravdan* mukaan Dudajevin kannattajat ajoivat joukon hajalle sen toisena kokoontumispäivänä. Tämän jälkeen oppositio siirtyi Teatteriaukiolle. Dudajevin vastustajat koostuivat paikallisesta intelligentsijasta, tehtaiden työntekijöistä ja kylien asukkaista. Heidän tavoitteenaan oli taivutella presidentti ja hallitus eroamaan sekä parlamentti hajotetuksi. Tämän jälkeen tulisi järjestää ennenaikaiset vaalit. Myös Tshetshenian Slaavilainen kongressi vetosi tasavallan venäjänkieliseen väestöön, jotta nämä osoittaisivat solidaarisuutta "Tshetshenian kansan tervehenkisille, demokraattisille voimille". Iskulauseissa puhuttiin myös suvereniteetista kansaa, ei mafiaa varten. Mafialla viitattiin tässä siis hallitukseen ja sen korrupioon.¹⁵⁵

Hallituksen kannattajia Lorsanukajev kuvaili vähemmän mairittelevin vertauksin, puhuen "tappelun halun sumentamasta järjestä". Vapauden aukio oli lehden mukaan muuttunut sotilasleiriksi. Paikalla oli aseistettuja miehiä ja panssariajoneuvoja. Myös Dudajev kunnioitti kokoontumista näyttäytyen ajoittain saaden "väkijoukon menemään ekstaasiin". Lorsanukajev luonnehti tilannetta lainaten Venäjän johdon lukkiutunutta tilannetta kuvaavaa

---

¹⁵³ Pravda 9.2.1993, 2.

¹⁵⁴ Sama.

¹⁵⁵ Pravda 29.4.1993, 1.

käsitettä kaksoisvalta eli *dvoevlastie*. Venäjän federaation valta oli jakautunut presidentti Jeltsinin sekä Ruslan Hasbulatovin johtaman korkeimman neuvoston kesken (eli Venäjän parlamentin). Tai pikemminkin, korkein neuvosto pyrki jarruttamaan Jeltsinin politiikkaa. *Dvoevlastie* federaation rakenteissa päättyi vuoden 1993 lokakuun *putshiin* ja Hasbulatovin vangitsemiseen ja parlamentin hajottamiseen. Uudet vaalit käytiin joulukuussa 1993. Tshetssheniassa oli vastaava tilanne presidentin ja parlamentin välillä. Tshetsshenian vuonna 1992 hyväksytyn perustuslain mukaan tasavallan ulko- ja sisäpolitiikka kuuluivat parlamentin toimialueeseen ja tätä asetelmaa Dudajev pyrki haastamaan.¹⁵⁶

Lopulta Dudajev ei tyytynyt enää lain suomiin keinoihin politiikkansa ajamiseksi vaan ryhtyi siirtämään valtaa omiin käsiinsä, ensin ukaaseilla ja lopulta pakkokeinoin. Alkuvuodesta 1993 Dudajev valmisteli lisäyksiä perustuslakiin, jolla kaikki todellinen valta siirrettäisiin valtion päämiehen käsiin. Tämä olisi tehnyt parlamentista käytännössä keskustelukerhon vailla minkäänlaista sanansijaa tasavallan asioihin. Helmikuussa varapääministeri Jaragi Mamodajev tukien oppositiota, vaati Dudajevia luopumaan pääministerin virasta. Lopputulemana Mamodajev itse sai lähteä. 17. huhtikuuta Dudajev määräsi ukaasilla parlamentin hajotettavaksi. Parlamentti kieltäytyi ja 4. kesäkuuta Dudajevin joukot suorittivat väkivalloin hallinnon hajottamisen. *Pravdan* mukaan kaappauksessa sai surmansa 60 ihmistä. Parlamentin ohella Groznyn kaupunginhallitus sekä maan korkein oikeus hajotettiin. Tshetssheniassa oli nyt käytännössä hallintomuotona presidentin diktatuuri.¹⁵⁷

Huhtikuun lopulla *Pravdassa* ounasteltiin jo tulevia tapahtumia analysoimalla Dudajevin virheitä. Tasavallassa käytettiin ukaaseilla suoraan presidentin valtaa (ohi parlamentin). Dudajev pysäytti parlamentin toiminnan, erotti hallituksen (Mamodajevin erottaminen), nimitti uuden yleisen syyttäjän ja turvallisuusministerin. Tosin jälkimmäinen oli tapahtunut Mamodajevin aloitteesta. Edellinen turvallisuusministeri oli syyllistynyt varkauteen ja maan öljyvarojen kavallukseen. Analyysin lopputuloksena tämä "horjutti perustuslaillista järjestystä ja voidaan tulkita vallankaappausyritykseksi ja diktatuuriksi".¹⁵⁸

Toukokuussa tshetsheeni-*dvoevlastien* kärjistyessä parlamentti julisti, että Dudajev ei ole enää pääministeri ja että Jaragi Mamodajev on valtuutettu muodostamaan "yleistä

¹⁵⁶ Pravda 29.4.1993, 1; Dunlop, 182.

¹⁵⁷ Dunlop, 150–151; Pravda 5.6.1993, 1.

¹⁵⁸ Pravda 29.4.1993, 1.

hyväksyntää nauttiva hallitus". Tämän seurauksena Dudajev pyrki pakolla saattamaan huhtikuun asetuksen voimaan parlamentin hajottamisesta. Temppu ei kuitenkaan onnistunut vaan oppositio pysyi pystyssä vielä hetken. *Pravdan* kirjeenvaihtaja Lorsanukajev raportoi aseistautuneiden miesten häiriköivän ministeriöiden sisäänkäynneillä, jotka oletettavasti toimivat presidentin käskystä. Samaa terroria koettiin syytjänvirastossa, jonne ryntäsi aseellinen joukkio aiheuttaen vahinkoa. Vastaliikkeenä syyttäjä pani vireille syytteet hyökkääjiä vastaan. Tämän jälkeen seurasi vielä hyökkäyksiä mm. maatalous- ja turvallisuusministeriöön. Myös vapaata lehdistöä alettiin tukahduttaa. *Pravda* ilmoitti, että ainakin seuraavien sanomalehtien julkaisu oli lopetettu: *Golos Tshetshenskoï Respubliki, Kavkaskii dom, Respublika* ja *Daimohk*.¹⁵⁹

5. kesäkuuta *Pravda* uutisoi tuoreeltaan vallankaappauksesta. Muutamaa päivää myöhemmin tapahtumia analysoitiin jo tarkemmin. Nikolai Kozhanov ja Aleksandr Shinkin kirjoittivat "kahden kansankokouksen vastakkainasettelun päättymisestä ja verisesti, kuten saattoi ennustaa". Presidentille uskollinen, tshetsheeneistä koostuva ja Abhaasiassa taistelukokemusta hankkinut "rajoitettu sotajoukko" hajotti Teatteriaukion kansankokouksen ja otti haltuunsa kaupungin hallinnon sekä poliisin rakennukset. Tuore diktaattori esitti kaappauksen puolustukseksi "painavia todisteita", joiden mukaan kyse oli "[Jevgeni] Primakovin johtaman, Venäjän tiedustelupalvelun salaliitosta [Georgian presidentti Eduard] Shevardnadzen kanssa tarkoituksena vallankaappaus Tshetsheniassa "georgialaisen variantin" avulla". Salaliitossa mukana olivat kuulemma myös Venäjän korkeimman neuvoston puheenjohtaja Ruslan Hasbulatov sekä evp. MVD:n kenraalimajuri ja duuman edustaja Aslambek Aslakhanov, joita tshetsheenioppositio oli väitteen mukaan pyytännyt lähettämään Venäjältä erikoisjoukkoja.¹⁶⁰

Todellisuudessa kyse ei ollut mistään "georgialaisesta variantista" vaan Dudajev halusi estää toimintaansa arvioivan luottamusäänestyksen, jonka oli tarkoitus tapahtua 5. kesäkuuta, siis päivää ennen kaappausta. On omituista miksi muutoin niin perusteellinen Dunlop mainitsee tämän vain ohimennen - kyse on kuitenkin keskeisestä vallankaappauksen syihin ja ajankohtaan vaikuttaneesta tapahtumasta. Luottamusäänestyksen vahvistavat kaappauksen motivaatioksi niin *Pravda* kuin internet-lähteetkin¹⁶¹. Toisaalta kyse on saman ongelman

---

¹⁵⁹ *Pravda*, 20.5.1993, 1.

¹⁶⁰ *Pravda*, 8.6.1993, 1.

¹⁶¹ Esim. Vorkunova.

kahdesta eri puolesta. Esimerkiksi Emil Painin ja Arkadi Popovin tulkintaan vahvasti nojautuva Dunlop¹⁶² luonnehtii kaappausta presidentin ja parlamentin välisen jännityksen ja kiistelyn pitkään jatkuneena loppuratkaisuna. Väljästi tulkiten parlamentin organisoima luottamusäänestys voidaan nähdä tämän kehityksen yhtenä yksityiskohtana. Mutta jos keskustellaan kaappauksen ajankohdasta, luottamusäänestystä ei voi sivuuttaa, vaan se nousee suorastaan keskeiseksi argumentiksi. Presidentin turvallisuuspalvelu oli esittänyt etukäteen uhkauksen, että "jos oppositio yrittää viedä kansanäänestyksen läpi, on Dudajev valmis käyttämään kaikkia käytettävissä olevia keinoja järjestyksen palauttamiseksi tasavaltaan". Vaikeista olosuhteista huolimatta äänestämään päästiin osassa maata, eikä tulos ollut mairitteleva istuvan presidentin kannalta. Nadterekin alueella äänestykseen osallistui peräti 74 % äänestäjistä. Heistä 97,9 % äänesti Dudajevia vastaan ja vain noin 1,5 % kannatti häntä. Hallitukselle ei käynyt sen paremmin. 98 % antoi epäluottamusäänen. On tosin muistettava, että nimenomaan Nadterekin alue oli anti-dudajevilaisen opposition vahvinta aluetta. Kesäkuun vallankaappauksen jälkeen maan oppositio siirtyikin nimenomaan Tshetshenian alamailla, kuten Nadterekin alueelle Dudajevin hakiessa kannatusta nimenomaan tasavallan vuoristoalueilta.¹⁶³

Nadterekin alueen hallintojohtaja Umar Avturhanov kertoi, että Dudajevin kannattajat olivat tehneet kaikkensa myös Terekin pohjoispuolella tehdäkseen tyhjäksi kansanäänestyksen. Vuodesta 1991 Nadterekin aluetta hallinnoinut Avturhanov oli yksi Dudajevin päävastustajista. Hän ilmoittikin, että nojautuen kansanäänestyksen tulokseen, he aikovat toimia perustuslaillisin keinoin Dudajevin syöksemiseksi vallasta.¹⁶⁴

Vallankaappauksen jälkimainingeissa Dudajev pyrki saattamaan hallintaansa myös Nadterekin alueen, joka toimi tärkeänä opposition tukialueena, etenkin tshetsheenikonfliktin syntyessä. Heinä-elokuun vaihteessa Terekin harjanteella käytiin taisteluja hallituksen joukkojen ja paikallisten asukkaiden kanssa. 4. elokuuta *Pravda* raportoi Tshetshenian rikospoliisin päällikön Hamid Dzhamalhanovin tiedonannosta, jonka mukaan Kenjurtin kylässä alkaa operaatio kylän asukkaiden vangitsemien taistelijoiden vapauttamiseksi. Kyse oli tiedusteluosastosta, joka oli osa laajempaa operaatiota murskata lopullisesti Dudajevin

---

¹⁶² Ks. Dunlop, 151 ja Pain & Popov Heidän yksinkertainen luonnehdintansa kuuluu näin: "By spring 1993, the internal political struggle in Grozny forced the dissolution of all elected bodies and the suppression of the political opposition."

¹⁶³ Sama; Dunlop, 151.

¹⁶⁴ Pravda 8.6.1993, 1.

vastainen tshetsheenioppositio. *Pravda* raportoi tästä tarkemmin muutamaa viikkoa myöhemmin. Suuri viive uutisten saamiseksi tasavallasta johtui mitä ilmeisimmin sekavasta tilanteesta sekä hallituksen tarkoituksellisesta uutispimennyksestä. Tätä valitteli myös *Pravdan* kirjeenvaihtaja Ruslan Martakov. "Keskeisistä sanomalehdistä tai radio- ja televisiotoimituksista ei löydy minkäänlaista materiaalia, jossa selvästi kerrottaisiin viimeisimmästä konfliktista, joka on vienyt tasavallan sisällissodan tielle".¹⁶⁵

Martakovin selostus tapahtumista oli seuraava: 30. heinäkuuta aseistettujen miesten autokolonna, miesvahvuudeltaan noin sata, tunkeutui Priterekin (Nadtereikin) puolelle. He pysähtyivät Terekin harjanteen eteläpuolelle ja lähettivät kaksi autoa Kenu-Jurtin (Kenjurt) kylään tiedusteluretkelle. Kylän asettamat vartijat pidättivät molempien autojen matkustajat laukausten vaihdon jälkeen. Tämän jälkeen priterekiläiset ajoivat aseellisesti pakoon dudajevilaisten pääjoukon. Yhdestä autosta löytyi huomattava summa rahaa, joka oli eräiden tietojen mukaan palkkio onnistuneesta operaatiosta. 2. elokuuta Elin-Jurtassa eli Gvardeiskojessa joidenkin kymmenien miesten vahvuinen joukko-osasto valtasi kaartin lihotusruokintasovhoosin konttorin. Yksi työntekijä pahoinpideltiin ja toinen haavoittui tulituksessa. Saman päivän iltana Dudajevin joukot olivat vetäytyneet Priterekin rajalta vain aloittaakseen taistelut seuraavana aamuna. Tiukan vastarinnan seurauksena hyökkääjät joutuivat kuitenkin vetäytymään lähtöasemiinsa. Tätä seurasi rauhantunnusteludelegaatio, mutta samalla hallitus laski virallisten joukkotiedotusvälineiden kautta liikkeelle disinformaatiota, jonka mukaan Terekin harjanteen puolustajien joukossa olisi ollut venäläisiä sotilaita. Tämän tarkoituksena oli paikata huonoa sotamenestystä horjuttamalla vastustajan asemaa kansan silmissä. Sopimus saatiin aikaiseksi ja suoritettiin vankien vaihto, mutta kokemuksesta viisastuneena Priterekin puolustajat katsoivat Dudajevin kortit loppuun saakka. He eivät hylänneet asemiaan heti, varsinkin kun heiltä oli rauhan vastineeksi vaadittu raskaan aseistuksen luovuttamista. Vaatimus tuntui puolustajista lähinnä koomiselta, kun samanaikaisesti aivan näköetäisyydellä dudajevilaisten tykistö siirtyi parempiin tuliasemiin ja panssariajoneuvot ryhmittivät uudelleen. Bluffin epäonnistuttua hallituksen joukot vedettiin nopeassa tahdissa takaisin Groznyiin. Mistään raskaiden aseiden luovuttamisesta ei enää ollut puhetta. Tämän jälkeen Priterekin puolustajatkin palasivat koteihinsa.¹⁶⁶

¹⁶⁵ Pravda 4.8.1993, 3; 21.8.1993, 1.

¹⁶⁶ Pravda 21.8.1993, 1.

Tämäkin episodi puuttui Dunlopin tutkimuksesta, mutta on toisaalta merkille pantavaa, että kesäkuun 1993 vallankaappauksen jälkimainingeissa tapahtuneet levottomuudet on joissakin yhteyksissä¹⁶⁷ katsottu osaksi Dudajevin vallankaappausta ja yhtä kaikki Terekin harjanteen taistelut olivat seurauksiltaan hyvin vähäisiä. Edellä mainittua tapahtumaketjua on syytä pitää tiukasti erillään seuraavan vuoden puolella tapahtuneesta, Avturhanovin johtamasta Tshetshenian väliaikaishallituksen sekä Dudajevin hallinnon välisestä välienselvittelystä, jota voisi kai yksikertaisemmin luonnehtia jälleen uudeksi vallankaappausyritykseksi, mutta tällä kertaa Dudajevia vastaan. Dudajevin imago ei kummallista kyllä kärsinyt diktatuurisista otteista huolimatta, vaan hän onnistui jälleen kerran syyttämään tapahtumista Venäjää ja sen kanssa salaliitossa olevia maanpettureita, jotka tässä tapauksessa olivat Tshetshenian parlamentti ja perustuslakituomioistuin.¹⁶⁸

3.6. Tshetsheenioppositiion nousu

Vuosi 1994 oli käännteentekevä Tshetshenian sisäisessä kehityksessä, mutta ennen kaikkea suhteessa Venäjään. Jeltsinin hallinnon linja Dudajevin hallinnon suhteen oli yhtä epäkoherentti kuin aikaisemminkin ja tämä alkoi tilanteen kärjistyessä herättää sangen kovaa kritiikkiä. Välillä Venäjä oli jo käymässä neuvottelupöytään Dudajevin kanssa, mutta lopulta päädyttiin kuitenkin umpikujaan, josta ei enää ollut ulospääsyä. Tasavallan sisällä oli havaittavissa yhä räikeämpi juopa Groznyin konkurssikypsän hallinnon ja muiden alueiden välillä. Leimallista oli myös useampien oppositiojohtajien nousu Nadterekin alueen hallintojohtajan sekä Väliaikaisneuvoston johtajan¹⁶⁹, Umar Avturhanovin rinnalle. Heistä kiistatta korkeimman profiilin peluri oli entinen Venäjän korkeimman neuvoston puheenjohtaja ja etninen tshetsheeni, Ruslan Hasbulatov.

Alkuvuotta 1994 leimasi vielä hauraana elävä toivo sovinnon saavuttamisesta. Vaikka Dudajev pysyikin järkähtämättömänä mitä Tshetshenian itsenäisyyteen tuli, oli Venäjän kannassa havaittavissa lientymistä. Huhtikuun 14. Jeltsin antoi käskyn hallitukselle käydä neuvottelupöytään. Groznyissa tämä käänne otettiin vastaan tyytyväisinä. Jos Jeltsin oli aikaisemmin vältellyt keinoilla millä hyvänsä tunnustamasta Dudajevin aseman laillisuutta

¹⁶⁷ Ks. esim Vorkunova.

¹⁶⁸ Dunlop, 151.

¹⁶⁹ Tshetshenian tasavallan Väliaikaisneuvosto muodostettiin joulukuussa 1993 ja Avturhanov valittiin sen puheenjohtajaksi. Väliaikaisneuvoston rooli oli toimia ikään kuin Tshetshenian todellisena, legitiiminä hallintoelimenä, jonka tehtävä oli lisäksi valmistella tasavaltaa vaaleihin, joilla saataisiin valittua maalle uusi parlamentti Dudajevin hajottaman tilalle. Ks. mm. Dunlop, 154.

hyväksymällä häntä neuvottelukumppaniksi, oli ääni kellossa nyt aivan toinen. Tosin muun muassa Dunlop on epäillyt Kremlin yhtäkkisen neuvotteluhulun vilpittömyyttä ja seuranneet tapahtumat tosiaankin antavat aihetta suhtautua tähän sovinnon eleeseen kriittisesti. Dudajev ja Jeltsinhän eivät koskaan päässeet puhe-etäisyydelle toisistaan.¹⁷⁰

Toukokuussa Dudajev ilmoitti olevansa valmis käymään neuvottelupöytään milloin tahansa, "kunhan kokous olisi hyvin valmisteltu". Dudajev toivoi toisaalta edistystä Venäjän suhteissa, mutta oli valmistautunut myös siihen, että koko prosessi oli tyhjää täynnä. Tshetsheenipuoli ilmaisikin huolensa siitä, että "tietyt tahot Moskovassa yrittävät painostaa Jeltsiniä, jotta tapaaminen epäonnistuisi". Dunlopin käsityksen mukaan, nuo "tietyt tahot" olivat Tshetshenian entisen korkeimman neuvoston puheenjohtaja Doku Zavgajev sekä Venäjän vähemmistöasioista vastaava ministeri Sergei Shahrain, joka oli nimitetty neuvotteludelegaation johtoon. Shahrain on pidetty aktiivisena sabotöörinä Dudajevin ja Jeltsinin välisissä suhteissa, eikä Groznyissa luotettu Shahrain aikeisiin, siitäkin huolimatta, että ministeri esiintyi lehdistössä väliin hyvin sovittelevana. *Pravdassa* hän kommentoi, että "ei sulje pois sitä vaihtoehtoa, että Dudajev voisi osoittautua siksi johtajaksi, joka normalisoi suhteet Venäjän federaation kanssa. Jos hän siinä onnistuu, niin tervehdin sitä ilolla", vaikka toisaalla epäiltiin Shahrain hautovan henkilökohtaista kaunaa Dudajevia kohtaan ja että Shahrain oli Zavgajevin ohella ainoa, joka aktiivisesti ajoi Moskovassa Dudajevin hallinnon kaatamista.¹⁷¹

Kesäkuussa tilanne alkoi kuitenkin kärjistyä. 13. päivänä kesäkuuta Dudajevin joukot ottivat yhteen oppositiojohtaja Ruslan Labazanovin joukkojen kanssa. Labazanovin joukot kärsivät murskatappion, mutta hän itse onnistui pakenemaan. Labazanov oli yksi Tshetsheniassa kukoistavista hämäristä tyypeistä, tuomittu murhaaja, joka onnistui pakenemaan vankilasta marraskuussa 1991. Hän löysi hetkellisen kodin Dudajevin kansalliskaartin kapteenina pyörittäen samalla laitonta asekauppaa. Toukokuussa 1994 hän perusti anti-dudajevilaisen puolueen, vaatien presidentin eroa.¹⁷²

Labazanovia huomattavasti merkittävämpi Dudajevin vastaisen opposition johtaja oli Venäjän parlamentin entinen puheenjohtaja Ruslan Hasbulatov. Hän vapautui Lefortovon

¹⁷⁰ Pravda 19.4.1994, 1; Dunlop, 191.

¹⁷¹ Pravda 24.5.1994; 28.5.1994; Dunlop, 190.

¹⁷² Pravda 15.6.1994; Dunlop, 154.

vankilasta helmikuun lopulla 1994 saatuaan armahduksen Venäjän parlamentilta osallisuudestaan edellisen vuoden lokakuun vallankaappausyritykseen. Kevään 1994 ajan Hasbulatov kierteli ympäri Tshetsheniaa puhuen kansankokouksissa ja perehtyen tasavallan tilanteeseen. Entinen puhemies nautti kansan keskuudessa suurta suosiota ja vaikka Hasbulatovin epäillään paisutelleen kuulijamääriä, lasketaan kokouksiin saapuneiden määrä kymmenissä, parhaimmillaan jopa sadoissa tuhansissa. Heinäkuussa hän palasi Moskovaan julkaisten julistuksen Tshetshenian tilasta ja samassa yhteydessä hänen näkemyksiään julkaistiin *Pravdassakin*.¹⁷³

Hasbulatov valitteli osakseen saamiaan karkeita hyökkäyksiä Tshetshenian tasavallan johtajien taholta. Tätä hän piti osoituksena tasavallan olojen äärimmäisestä vaikeutumisesta, Dudajevin hallinnon kriisitilasta sekä sosiaalisen perustan täydellisestä murenemisestä. Tosin tähän on saattanut vaikuttaa hänen suuri kannatuksensakin kansankokouksissa, jonka Hasbulatov tulkitsi olevan seurausta juuri edellä mainituista seikoista. Hasbulatov ilmaisi suuren tyytymättömyytensä Dudajevin toimintaa kohtaan. Hän kertoi keskustelleensa Dudajevin ja muiden tasavallan johtajien kanssa jo syksyllä 1991 vallan muodostamisesta ainoastaan demokraattisin ja rauhanomaisin keinoin. Tuolloin Dudajev vakuutti "miehen ja kenraalin sanalla", että näin myös tehdään. Kuten tunnettua, lopputulos oli juuri päinvastainen. Hasbulatov syytti Dudajevia hänen jo koko Tshetshenian kansan pettämisestä. Vuonna 1991 järjestetyillä presidentin vaaleilla ei ollut lain voimaa ja Hasbulatovin mukaan Dudajev itsekin oli tämän myöntänyt. Alle 15 % äänioikeutetuista äänesti. Venäjän federaation kansanedustajien kokous sekä korkein neuvosto ilmoittivat, että vaalit olivat laittomat ja vaativat perustuslaillisten normien noudattamista sekä uusien vaalien järjestämistä.¹⁷⁴

Vastaukseksi Dudajev uhkasi Venäjää sodalla sekä atomivoimaloiden räjäytyksillä muun muassa Moskovassa. Dudajevin provokatiiviset lausunnot tuhosivat hetkessä käsityksen hyväntahtoisista ja rauhaarakastavista tshetsheeneistä. Tilalle tulivat puheet tshetsheenimafiasta. Hasbulatov syyttääkin tshetsheenien huonosta kohtelusta Dudajevia ja hänen vihamielistä retoriikkaansa. Syntyneiden virhekäsitysten muuttamiseen menee vuosikymmeniä, vaatien kovaa työtä ja nöyrää asennetta. Venäjän kansanedustajien vaatimus uusista vaaleista ei ollut osoitus kunnioituksen puutteesta Tshetshenian kansaa tai tapoja

---

¹⁷³ Dunlop, 158-159.

¹⁷⁴ Pravda 26.7.1994, 2.

kohtaan. Nimenomaan korkein neuvosto pani merkille presidentin ukaasin poikkeustilan käyttöönotosta Tshetsheno-Ingushetiassa ja kieltäytyi vahvistamasta tätä vetäen joukot pois tasavallasta luottaen ainoastaan rauhanomaiseen toimintaan järjestyksen palauttamiseksi.¹⁷⁵ Hasbulatovilla on tässä oma lehmä ojassa. Parlamentin puhemiehenä hän luonnollisesti vierittää syyn pois omasta pesästä, presidentti Jeltsinin ja hallituksen niskoille. On totta, että parlamentti kieltäytyi hyväksymästä poikkeustilan käyttöönottoa, mutta samalla on todettava, että Hasbulatovin johtaman parlamentin toiminnassakin olisi ollut toivomisen varaa. Tshetshenian kansa olisi varmasti odottanut suurempaa aloitteellisuutta maanmieheltään Moskovassa tasavallan vaikean tilanteen ratkaisussa. Hasbulatov suorastaan loisti poissaolollaan lehtien sivuilta ennen kesää, 1994 mitä Tshetshenian kysymykseen tulee.

Hasbulatov ei uskonut Dudajevin rauhantunnustelujen vilpittömyyteen. Hänen mielestään kenraalin motivaationa oli pelko, vaara sekä ulkoa että sisältä, kansan taholta. Hasbulatov ei kuitenkaan piitannut presidentin motiiveista niin kauan kuin sillä saataisiin rauha aikaiseksi. Yhdentekevää oli myös se, kuka rauhan saisi aikaiseksi, oli se sitten Dudajev tai oppositio, jonka hän uskoi olevan jopa tärkeämpi tilanteen ratkaisun kannalta kuin Groznyissa kököttävän hallinnon. Hasbulatov esiintyi lujana rauhan puolestapuhujana sekä pyyteettömänä kansan esitaistelijana, joka ei sanojensa mukaan uurastanut Tshetshenian kriisin ratkaisemiseksi tavoitellakseen poliittista tai hallinnollista virkaa, vaan koska koko Tshetshenian kansa laskee toivonsa hänen auktoriteettinsa varaan.¹⁷⁶ Kyynisesti asioita tulkitseva saattaisi tietysti huomauttaa, että Hasbulatov tuskin kieltäytyisi tarjouksesta, jos hänen auktoriteettinsa pelastaisi rauhan, kaataisi Dudajevin ja nostaisi hänet tasavallan johtajaksi. Yhtä kaikki Hasbulatovin ansioksi on luettava se, että hän oli kenties ainoa auktoriteetti, joka esiintyi jonkinlaisella johdonmukaisuudella. Dudajev oli milloin rauhan, milloin Pyhän sodan kannalla. Jeltsin oli välillä käymässä neuvottelupöytään ja välillä julistamassa poikkeustilaa. Avturhanov oli kaatamassa Dudajevia, mutta vetäytyi Groznyin vallattuaan takaisin. Venäjän hallitus, Gratshev ja Shahrαι etunenässä, puhuivat yhtä ja tekivät toista. Ainoastaan Hasbulatov pysyttäytyi vakaasti rauhanomaisten neuvottelujen tiellä, verenvuodatusta välttämällä.

Hasbulatovilla oli toki omatkin intressinsä toiminnassaan. Tshetshenia tarjosi hänelle ikään kuin uuden poliittisen nuoruuden. Pudottuaan Venäjän politiikan keskiöstä lokakuun 1993

---

¹⁷⁵ Pravda 26.7.1994, 2.

¹⁷⁶ Sama.

tapahtumien ja sitä seuranneen lyhyen vankilatuomion seurauksena Hasbulatov saattoi suunnata energiansa kotimaansa kärjistyneen tilanteen selvittämiseen, jossa hän nautti vielä korkeasta arvostuksesta. Tietyllä tavalla Hasbulatov onnistuikin välittäjän ominaisuudessaan. Päinvastoin kuin Väliaikaisneuvoston Umar Avturhanov, joka oli kiinnostunut vain Dudajevin hallinnon kaatamisesta, Hasbulatov kykeni luomaan aitoa dialogia istuvan presidentin ja opposition välillä. Tätä edesauttoi Hasbulatovin korkean julkisuusprofiilin lisäksi uskottavuus tshetsheenien silmissä lahjomattomana miehenä. Kaikkihan tiesivät, että entinen korkeimman neuvoston puhemies oli huonoissa väleissä Jeltsinin hallinnon kanssa. Hasbulatovin menestystä kovan linjan tshetsheenien keskuudessa heikensi vain se, että hän pyrki luomaan yhtenäisyyttä kaikkien ryhmien välille. Hän kutsui muun muassa tshetsheenejä venäläisiksi, ilmeisesti tarkoituksenaan korostaa kansojen veljeyttä Dudajevin saarnaamaan antagonismin sijaan. Tapahtumat eivät vain valitettavasti olleet Hasbulatovin käsissä, joten skenaario kriisin rauhanomaisesta ratkaisusta jäi vain teoriaksi.¹⁷⁷

Ruslan Hasbulatovin ehdotus Tshetshenian kriisin ratkaisemiseksi oli seuraava. Yhdessä epävirallisten, hengellisten auktoriteettien kanssa (10–12 henkilöä) Hasbulatov voisi taata nykyisen hallinnon ja laajan opposition välille muodostettavan sopimuksen tinkimättömän noudattamisen, jotta joku "uusi Dudajev" ei taas laittomasti kaappaisi valtaa ja uudelta verenvuodatukselta vältyttäisiin. Ottaen huomioon presidentin ja varapresidentin epäsuosion, suunnitelma voitaisiin toteuttaa sillä ehdolla, että nämä luopuisivat virastaan. Nykyisen hallinnon muut edustajat voisivat jatkaa vaaleihin asti nykyisessä hallituksessa ja osallistua myös vaalikampanjointiin ilman oikeudellisia rajoituksia. Hallituksen ja opposition välisen sopimuksen tärkeimpiä kohtia tulisivat olla konfliktin aikana hankitun aseistuksen käyttökelvottomaksi tekeminen, sopimusosapuolten kunniallinen käytös, aseistautuneiden ryhmien toiminnan lopettaminen, järjestysvallan kontrollin tehostaminen, virkamiesten sekaantumisen estäminen oikeus- ja syytetoimiin sekä taistelu rikollisuutta vastaan.¹⁷⁸

Hasbulatovin suunnitelma vaikutti hienolta paperilla, mutta epäselväksi jää, miten hän aikoi toteuttaa kyseisen suunnitelman. Väliaikainen neuvostohan oli jo pitempään ajanut uusien vaalien järjestämistä ja presidentin eroa. Dudajevin vastainen oppositio käsitti jo enemmän tai vähemmän koko tasavallan älymystön sekä hengellisen säädyn sukuklaanien vanhimmat mukaan lukien. Mikä Hasbulatovin suunnitelmassa olisi sellaista, joka saisi Dudajevin

---

¹⁷⁷ NV 35/1994, 4.

¹⁷⁸ Sama.

taipumaan? Kokemuksen ja tulevien tapahtumien pohjalta voisi vastata, että ei mikään. Dudajevia ei kammettaisi valtaistuimelta kuin voimatoimin.

Heinäkuun lopulla silmukka Groznyin ympärillä alkoi kiristyä. Dudajevin asevoimien pääiskuvoima, Shalin panssarivaunurykmentti¹⁷⁹ irrottautui presidentin komennosta ilmoittaen, että se ei aio asettaa esteitä väliaikaisneuvoston tielle Dudajevin kaatamisessa. Lisäksi rykmentti antoi tukensa opposition ponnisteluille, mutta korostaen, että vain välttämättömyyden pakosta. Tästä tiedon saatuaan Väliaikaisneuvosto kääntyi Venäjän johdon puoleen, jotta tämä tunnustaisi Umar Avturhanovin johtaman väliaikaisneuvoston ainoaksi legitiimiksi vallankäyttäjäksi Tshetsheniassa aina vaaleihin asti. Tuolloin valittaisiin uudet edustajat tasavallan ja federaation elimiin. Opposition vetosi myös Jeltsiniin, että tämä esiintyisi takaajana perustuslaillisen järjestyksen palauttamiseksi. Kremlin vastaus oli varovainen. Jeltsinin lehdistösihteeri Vjatsheslav Kostikov ilmoitti, että presidentti seuraa tilannetta ja terveiden (*zdorovyi*) poliittisten voimien tukeminen voisi auttaa tasavallan syvästä poliittisesta ja taloudellisesta kriisistä.¹⁸⁰

Tapahtumien käänneessä on useampikin merkille pantava seikka. Väliaikaisneuvoston saama tuki Venäjältä tulisi osoittautumaan pitemmän päälle raskaaksi virheeksi sen uskottavuuden kannalta. Samalla se lisäsi Dudajevin uskottavuutta ja kannatusta - olihan hän jo pitkään varoitellut Venäjän uhasta, joka nyt alkoi realisoitua Väliaikaisneuvoston kautta. Venäjän lisääntyvä tuki Väliaikaisneuvostolle, eli ns. puolivoimavariantti tulisi lisäksi johtamaan Kremlin sille liukkaalle rinteelle, josta se lopulta luiskahtaisi sotaan. Puolivoimavariantti noudatti samaa periaatetta, jonka Venäjä oli havainnut hyväksi Abhaasiassa eli aseistamalla ja tukemalla oppositiota Kreml saattoi ohjata tapahtumien kulkua haluamaansa suuntaan. On myös todettava, että vaikka *Pravda* uutisoikin Shalin tankkirykmentin takinkäännöksen johtaneen Väliaikaisneuvoston pyyntöön, että Moskova tunnustaisi sen Tshetshenian ainoaksi esivallaksi, oli lupaus aseellisesta ja muusta tuesta tehty jo heinäkuun puolivälissä.¹⁸¹

---

¹⁷⁹ Samaisen rykmentin taisteluosastoja oli osallistunut vain reilua kuukautta aiemmin toisen, Dudajeville ehdottoman uskollisen joukko-osaston, Abhaasialaispataljoonan kanssa Ruslan Labazanovin joukkojen hajottamiseen Groznyissa. Dunlop, 154.

¹⁸⁰ *Pravda* 27.7.1994, 2.

¹⁸¹ Dunlop, 193–195.

Eräät tiedotusvälineet ottivat varaslähdön sotauutisoinnissa jo tässä vaiheessa. *Pravdan* kirjeenvaihtaja Viktor Harlamov toppuutteli reportaasissaan Groznyista muun muassa Venäjän television *Vesti*-ohjelman väitteitä, että "Groznyissa olisi täysi sota päällä". Hänen mukaansa kaupunki vaikutti hyvinkin rauhalliselta huolimatta äskettäisistä, Dudajevin hallinnon kannalta huolestuttavista käännteistä. Vaikka pääkaupunki vaikutti rauhalliselta, öisin meno äityi levottomaksi satunnaisine laukauksineen. Tosin presidentti Dudajevilla oli selitys tällekin. Koska kaupungissa oli ulkonaliikkumiskielto, olivat silloin tällöin kuuluva pauke varoituslaukauksia. Muunlaisista laukauksista hän ei tiennyt. Toisaalta hän myönsi järjestäytyneen rikollisuuden olemassaolon ja ilmoitti, että heidän suhteen oli otettu tiukka linja - minkäänlaista rikollisten välienselvittelyä ei kaupungissa sallittu.¹⁸²

Dudajevin asema kävi yhä tukalammaksi. 23. heinäkuuta Vähäaikainen neuvosto oli vedonnut Jeltsiniin, jotta se tunnustettaisiin Tshetshenian ainoaksi valtiolliseksi auktoriteetiksi. 1. elokuuta Vähäaikaisneuvosto meni vieläkin pidemmälle ilmoittaen pidättävänsä virasta Dzhohar Dudajevin ja ottavansa kaiken vallan käsiinsä tasavallassa. Vähäaikaisneuvosto ilmoitti valmistelevänsä uusia vaaleja ja julisti pätemättömiksi kaikki Dudajevin hallinnon "antikansalliset" lait, määräykset ja toimenpiteet. Kiistaosapuolten nokittelu sai kieltämättä hieman koomisia piirteitä, sillä todellisuudessa Dudajevia ei ollut syrjäytetty. Presidentti ilmoitti puolestaan määränneensä Avturhanovin pidätettäväksi. Näin kumpikin lateli ukaaseja toistensa kaatamiseksi ilman määräyksen todellista toimeenpanon mahdollisuutta. Moskovalaiset asiantuntijat puolestaan toppuuttelivat todeten, että vallanvaihtoon Tshetsheniassa ei kannata liiemmin luottaa.¹⁸³

Elokuun kuluessa Tshetshenia alkoi olla yhä näkyvämmiin uutisotsikoissa. Tämä johtui luonnollisesti dramaattisista käännteistä tasavallassa ja suhteissa Kremliin, mutta lisääntynyt sotilaallinen toiminta tasavallan rajalla oli myös pantu merkille. Vaikka Venäjän johto pyrki ahkerasti salaamaan osuutensa Tshetshenian puolivoimavariantissa, ei se onnistunut siinä kovin hyvin. Venäjän turvallisuuspalvelun osuus oli helppo tunnistaa opposition liikkeissä. Ideana oli, että FSK eli Venäjän turvallisuuspalvelu palkkasi ulkopuolelta sopimuksilla "asiantuntijoita", jotka sitten avustivat opposition joukkoja. Palkatut olivat Venäjän armeijan sotilaita, mutta tämän mutkan kautta puolustusministeriö saattoi kiistää sekaantuneensa Tshetshenian asioihin. Tulevina kuukausina tämä "musta" operaatio tuli saamaan

---

¹⁸² Pravda 30.7.1994, 1.

¹⁸³ Pravda 3.8.1994, 1.

farssinomaisia piirteitä varsinkin siinä vaiheessa, kun venäläisiä sotilaita alkoi jäädä sotavangeiksi.¹⁸⁴

Tosin muun muassa *Pravdan* kirjeenvaihtaja Nikolai Kozhanov teki jokseenkin ristiriitaisia tulkintoja tilanteesta. Hän otti esille turvallisuuspalvelun manööverit, mutta leimasi ne heti perään Dudajevin keksimiksi verukkeiksi valtansa pönkittämiseksi. "Vihollisen salaisten juonien estäminen on jokaisen konkurssikypsän diktaattorin lempiveruke ja argumentti". Kozhanov syytti Dudajevia tasavallan ryöväämisestä ja sen alistamisesta mafian palvelukseen, joka on "ulottanut lonkeronsa jo koko entisen Neuvostoliiton alueelle ja jopa ulkomaille". Mutta Dudajev kaikkine puutteineen ei välttämättä ollut huonoin kuviteltavissa oleva vaihtoehto. Saattoihan olla, että Avturhanovin alaisuudessa asiat menisivät vielä huonommin. "Esimerkiksi Georgiassa valta vaihtui väkivalloin 'yleiskansallisesti valitusta' Gamsahurdiasta 'suureen rauhatekijään', Zhevardnadzeen, mutta millä lopputuloksella? Ensin oli verilöyly Etelä-Ossetiassa ja sitten verinen sota Abhaasiassa."¹⁸⁵

Vielä enemmän myötätuntoa Dudajeville herui Stavropolin alueelta raportoivalta L. S. Shorinalta, jonka mielestä Tshetshenian presidentti oli kaikista puutteistaan huolimatta "mainio kaveri ja moitteeton kenraali". Silti Shorinaakin hirvitti Tshetsheniaan pesiytynyt rikollisuus, joki oli ennenkuulumatonta Zavgajevin partokratian, Dudajevin vallasta syöksemien demokraattien tai Neuvostoliiton aikaan. "Ollaan menty jo siihen, että äidit pelottelevat lapsiaan tshetsheeneillä, kuten ennen vanhaan." Shorina varoitti kansalliskiihkoilusta ja uhkavaatimusten esittelystä, sillä siitä oli enää lyhyt matka ensimmäiseen laukaukseen ja täysimittaiseen sotaan. Väliaikaisneuvosto kärsi puolestaan soveltamiskelpoisten ideoiden puutteesta, huolimatta julistuksista Dudajevin viraltapanosta. Huomionarvoisin esitys oli ehdotus sukuklaanien (*eiipyjen*) johtajien koollekutsumisesta rauha aikaansaamiseksi. Ajatus oli samansuuntainen kuin Ruslan Hasbulatovin ajatus "hengellisten auktoriteettien" koolle kutsumisesta.¹⁸⁶Tshetshenian oloihin perehtyneiden oli helppo ymmärtää, että varmin ja rakentavin tapa saada mitään aikaan oli nojautua juuri johtavien sukuklaanien auktoriteettiin, jotka käytännössä hallitsivat Tshetshenian alueita

¹⁸⁴ Pravda 6.8.1994, 1; Dunlop, 193–194.

¹⁸⁵ Pravda 6.8.1994, 1.

¹⁸⁶ Ks. s. 64. Pravda 6.8. 1994, 1.

(*raion*).¹⁸⁷ Paitsi että sukuklaanit *de facto* hallinnoivat useita tasavallan alueita, kykenivät he käyttämään Tshetsheniassa hyvin vahvoina elävien sukulaisuussiteiden kautta aivan erilaista valtaa kuin rankasti inflaatiota kärsinyt "virallinen" esivalta.

Elokuun kuluessa Dudajevin hallinnon tilanne alkoi näyttää niin synkältä, että hätäisimmät olivat valmiita jo julistamaan Tshetshenian kriisin päättyneeksi ja Groznyin hallinnon käytännössä kaatuneeksi. Presidentin palatsin aukio, missä ennen kokoontuivat presidentin fanaattiset kannattajat, oli tyhjänä. Alue toisensa jälkeen siirtyi kannattamaan Väliaikaisneuvostoa, jonka hallitsemilla alueilla "muodostetaan uusia vallan rakenteita. Täällä maksetaan palkkoja ja eläkkeitä, joita ei ole maksettu kuukausiin tai jopa vuosiin." Rahat tulivat Moskovasta. Osana puolivoimavarianttia, jonka toteuttamiseen Jeltsin oli myöntänyt 150 miljardin ruplan rahoituksen¹⁸⁸, oli ihmisten luottamuksen herättäminen maksamalla opposition alueilla (Nadterek ja Urus-Martan) Dudajevin hallinnon laiminlyömiä maksuja.¹⁸⁹ Tosin Avturhanovin hallinto lienee syyllistynyt samaan rikokseen, sillä Nadterekin aluehan ei ollut Groznyin alaisuudessa enää vuosiin, mutta toisaalta rahaa piti odottaa Kremlistä asti.

Jonkinlainen osoitus Dudajevin hallinnon epätoivosta oli myös se, että *Pravdan* mukaan se ei tyytynyt pelotteluun pelkästään retorisella tasolla vaan järjesti sotilaallisia provokaatioita. ITAR-TASS:n tietojen mukaan Stavropolin alueen naapurissa sijaitsevassa Pesherskoin kaupungissa aseistautuneet miehet tunkeutuivat taloihin huutaen, että "venäjän armeija ja kasakat tulevat tappaen kaikki! Paetkaa Terekin toiselle rannalle!" Paniikkia ei kuitenkaan syntynyt. Dudajev oli myös ilmoittanut yllättäen, että tietyin varauksin hän on valmis eroamaan tehtävästään. Ilmoituksen uskottavuutta nakersi tosin kenraali-presidentin jälkikommentti, "Olen valmis vannomaan käsi Koraanilla, että en aio jatkaa politiikassa vaan ryhdyn viljelemään kukkia."¹⁹⁰ Monien mielestä Dudajevin aseman horjuminen juontaa juurensa Kaukasuksen vuoristokansojen kansainvälisestä kokouksesta Naltshikissa, jossa vaikutusvaltainen puhuja kuvaili suhdetta Venäjään "elintärkeäksi", jättäen Dudajevin poliittiseen tyhjiöön alituisine antivenäläisine kannanottoineen. Toinen Kaukasuksen sota oli

---

¹⁸⁷ Esimerkiksi Urus-Martanin aluetta hallitsi käytännössä Tshanhoin sukuklaani, johon kuuluivat muun muassa Tshetshenian ent. varapääministeri Jaragi Mamodajev sekä Groznyin ent. kaupunginjohtaja Bislan Gantamirov. NV 36/94, 8.

¹⁸⁸ Joulukuun alussa 1994, juuri ennen venäläisinvaaasiota, Väliaikaisneuvosto ilmoitti saaneensa Venäjän federaatiolta tuohon mennessä yhteensä 40 miljardia ruplaa. Dunlop, 158.

¹⁸⁹ Pravda 10.8.1994, 2; Dunlop, 156.

¹⁹⁰ Pravda 10.8.1994, 2.

vaihtunut rauhaan ja yhteisymmärrykseen kansojen kesken. Yhtenäisyys Venäjän kanssa oli nyt tärkeintä.¹⁹¹

10. elokuuta avattiin Groznyissa Tshetshenian kansankokous, jonne kokoontuivat erinäiset yhteiskunnalliset toimijat pohtimaan tasavallan tilannetta. Presidentti Dudajevin avustajan, Movlen Salamovin mukaan kokous ei ollut heidän aloitteensa, vaan "alueiden, [sukuklaanien] vanhimpien neuvoston sekä *muftien* [uskonnollisten johtajien]" koolle kutsuma. Kokouksessa oli tasavallan kaikkien alueiden edustajia, mukaan lukien Nadterekin alue. Salamovin esitykseen on syytä kuitenkin suhtautua varauksella. Kuten kokouskutsusta kieltäytynyt, Moskovassa toimivan Tshetshenian kansallisen luottamuksen hallituksen johtaja ja Dudajevin hallinnon entinen ensimmäinen varapääministeri Jaragi Mamodajev totesi, kokous oli dudajevilaisten voimien vastaveto Väliaikaisneuvostolle. Mamodajev peräänkuulutti yleiskansallisen edun ensisijaisuutta nykyisen kuppikuntaisuuden vallitessa. "Kansalliskokouksen ei pitäisi olla dudajevilainen, avturhanovilainen tai mamodajevilainen vaan ilmentää yleiskansallista intressiä yhdellä Tshetshenian kansan kriittisimmistä hetkistä."¹⁹²

Groznyin kansankokouksen dudajevilainen luonne paljastui jo muutaman päivän kuluessa. Kokous antoi presidentille täydet valtuudet julistaa miesväestön yleinen liikekannallepano. Tarkoituksena oli suojella tasavallan itsenäisyyttä Venäjän aggressiolta. Opposition hallussa olevalle Nadterekin alueelle julistettiin poikkeustila ja Väliaikaishallinnon johtajille julistettiin yksipuoleisesti kuolemantuomiot "kumouksellisesta terroristitoiminnasta Tshetshenian kansaa vastaan". Samaan tapaan Väliaikaisneuvosto vaati Dudajevin eroa, joka oli syyllistynyt "rosvoukseen ja väkivaltaan". Retoriikkaa piisasi puolin ja toisin ja välillä se sai jo koomisiakin piirteitä. Dudajev oli tunnettu värikkäistä lausunnoistaan. Jos oppositio koostui yhtenä päivänä "kumouksellisista terroristeista", seuraavana päivänä Dudajevilla ole mielestään "radikaalia oppositiota. On vain tavallisia varkaita, ihmehiippareita, saivartelijoita ja rahanahneita."¹⁹³Dudajevin valikoiva muisti aiheutti myös erikoisia lausuntoja. "Venäjän yleisen syyttäjän Stepanovin käskystä tänne toimitettiin aikoinaan Labazanov 32 muun rikoksenuusijan kanssa. Turvallisuuspalvelu ja niin sanottu oppositio otti heidät suojiinsa

---

¹⁹¹ Pravda 10.8.1994, 2.

¹⁹² Pravda 11.8.1994, 2.

¹⁹³ Pravda 12.8.1994, 1.

tarkoituksenaan horjuttaa tasavallan oloja."¹⁹⁴ Huvittavaa tässä on tietysti se, että Labazanov palveli kapteenina Dudajevin kansalliskaartissa ennen välirikkoa presidentin kanssa, jolloin hänen rikollisella menneisyydellään ei tuntunut olevan liiemmin väliä.

Välillä Dudajevin lausunnot tuntuivat olevan täysin irrallaan todellisuudesta. 20. elokuuta Dudajev arvioi *Pravdassa*, että heillä oli Venäjään hyvät suhteet, vaikka Groznyn ja Moskovan välinen dialogi oli ajautunut karille jo 11.8., Jeltsinin myönnettyä televisiossa Venäjän tukevan Väliaikaisneuvostoa. Samalla päivämäärällä Dudajev oli julistanut liikekannallepanon vastaamaan Venäjän tulevaan aggressioon. Myös *Pravda* uutisoi tästä. Lisää korkealentoista analyysia Dudajevilta piisasi taloudesta. "Meillä on ylijäämäinen budjetti, tuotanto on kasvussa, tilauksia on tullut kymmenkunnasta maasta." Näin siis Tshetsheniassa, jonka pääkaupunki oli saarrettu opposition toimesta. Ruslan Hasbulatovin mukaan 80–85 % tuotantolaitoksista oli suljettu, työttömyys oli 70 % luokkaa ja maataloustuotanto puoliksi pysähdyksissä. Dudajevin väitteitä on hyvin vaikea ottaa vakavasti.¹⁹⁵

Väliaikaisneuvoston johtajalla Umar Avturhanovilla olivat jalat hieman tukevammin maassa. Hänen mukaansa Tshetsheniassa oli vallalla kaksoisvalta (*dvoevlastie*). Dudajevin hallinnon valta tuhoaa Tshetshenian ja Venäjän. Väliaikaisneuvoston valta pyrkii järjestämään kaikin puolin kuntoon poliittiset, taloudelliset ja kulttuuriset suhteet Venäjään ja muihin naapurivaltioihin. Väliaikaisneuvosto on halukas valmistelemaan Venäjän kanssa sopimuksen samalta pohjalta kuin mitä VF sopi Tatarstanin kanssa. Tatarstan oli Tshetshenian ohella yksi niistä muutamista Venäjän federaation tasavalloista, jotka olivat kieltäytyneet allekirjoittamasta vuoden 1992 federaatiosopimusta sekä hyväksymästä vuoden 1993 joulukuun kansanäänestyksen vahvistamaa uutta perustuslakia. 15. helmikuuta 1994 Tatarstan kuitenkin solmi Venäjän kanssa kahdenvälisen sopimuksen, jonka mukaan Tatarstan oli osa VF:ta, mutta sillä oli oikeus omaan ulko- ja talouspolitiikkaan sekä päätösoikeus maanomistuskysymyksissä ja luonnonvarojen käytössä. Jeltsin oli huhtikuusta asti pyrkinyt aloittamaan neuvottelut Dudajevin hallinnon kanssa Tatarstanin sopimuksen pohjalta, mutta Groznyi oli systemaattisesti hylännyt tämän tyyppisen ratkaisun. Avturhanoville sen sijaan pysyttäytyminen federaatiossa ei tuottanut ongelmia.¹⁹⁶

¹⁹⁴ Pravda 20.8.1994, 2.

¹⁹⁵ Pravda 26.7.1994, 2; 20.8.1994, 2.

¹⁹⁶ Pravda 20.8.1994, 2; Dunlop, 185, 187, 191.

Oppositio piti hallussaan Nadterekin, Shalinskin, Urus-Martanin sekä Atshoi-Martanin alueita täydellisesti sekä osia Sunzhenin ja Groznyin alueista. Dudajeville jäi Avturhanovin mukaan käytännössä Groznyin kaupunki. Jos tarkastelee Tshetshenian karttaa voi todeta, että Dudajev oli hyvinkin saarroksissa, mutta toisaalta Väliaikais-neuvostokaan tuskin hallitsi koko tasavaltaa. Joka tapauksessa Väliaikaisneuvostolla oli selkeä etu voimatasapainossa. Avturhanov väitti lisäksi Dudajevin yleisen liikekannalle panon kuivuneen kokoon. Samalla hän vetosi Terekin kasakoihin, jotta nämä eivät ryhtyisi

aseellisiin toimiin tshetsheenejä vastaan. Venäjältä ja sen demokraattisilta voimilta pyydettiin tarkkanäköisyyttä Tshetshenian tilanteen arvioinnissa.¹⁹⁷ Taustalla lienee ollut toive siitä, että tilanne pystyttäisiin ratkaisemaan Väliaikaisneuvoston ja presidentin hallinnon, Avturhanovin ja Dudajevin kesken. Tällaisessa asetelmassahan oppositiolla oli selkeä etu, johon ei kaivattu ulkopuolisia, kuten venäläisiä tai kasakoita, sekoittamaan pakkaa.

Dzhohar Dudajevin vastainen oppositio oli hyvin monenkirjava. Erilaisten ryhmittymien poliittiset ja taloudelliset ristiriidat punoutuivat yhteen sukuklaanien (*teipyjen*) eriarvoisuuden ja alueellisen rajankäynnin kanssa. Ryhmät erottuivat myös muodostumisajankohtansa ja toimintatapojensa perusteella. Lähestulkoon kaikki ryhmät kannattivat ajatusta itsenäisyydestä. Ainoa poikkeus oli Nadterekin Väliaikaisneuvosto, joka oli valmis allekirjoittamaan federaatiosopimuksen. Toinen erottava tekijä oli suhde istuvaan presidenttiin. Esimerkiksi eräs Tshetshenian kansallisen pelastuksen komiteaan kuuluva ryhmä oli sitä mieltä, että Dudajevin "mafiosolähipiiristä" oli hankkiuduttava eroon, mutta

Kuva 1. 1994 elokuussa Väliaikaisneuvoston hallussa olleet alueet. Harmaalla ovat täydessä hallinnassa olleet ja viivoituksella osittain hallussa olleet.

¹⁹⁷ Pravda 20.8.1994.

itse presidentti voisi säilyttää virkansa. Suhtautuminen presidenttiin vaihteli myös olosuhteiden mukaan: Venäjän voimatoimet yleisesti lisäsivät Dudajevin suosiota.¹⁹⁸

Tshetsheenioppositio voitiin jakaa karkeasti ottaen kolmeen osaan: Doku Zavgajevin entisen hallinnon kannattajiin, johon myös Avturhanov kuului, "Tshetshenian vallankumouksen" johtajiin, jotka ovat vähitellen siirtyneet oppositioon (käsitti käytännössä koko alueellisen opposition) sekä liberaali-demokraattiseen oppositioon. Liberaali-demokraattinen oppositio muodostui jo tshetsheeni vallankumouksen kaksoisvallan aikana protestina Tshetshenian kansan yleiskansallisen kongressin toimeenpanevan komitean (*ispolkom*) toiminnalle, jota johti Dzhohar Dudajev. Intelligentsijasta ja demokraateista koostuva liike kannatti 32 jäsenestä koostuvaa väliaikaisneuvostoa, joka oli ikään kuin Zavgajevin johtaman tasavallan Korkeimman neuvoston seuraaja. Väliaikaisneuvoston tehtävänä oli ollut valmistella tulevia vaaleja. Liberaali-demokraattinen oppositio ei saanut koskaan kovin laajaa kannatusta, olle n tunnettu lähinnä pääkaupungissa Groznyissa.¹⁹⁹

Dudajevin kaapatessa vallan Nadterekin alue säilyi Groznyin kontrollin ulottumattomissa. Vuosien 1993–94 vaihteessa perustettu Väliaikaisneuvosto syntyi juuri Nadterekin alueella. VN:n tarkoitus oli yhdistää eri alueiden oppositioliikkeet, mutta sen auktoriteetti kärsi Moskovan yhteyden vuoksi. VN:lla laskettiin olevan aseissa 3 500 miestä, joita johti Umar Avturhanovin veli Ahmet. VN ei luottanut omiin voimiinsa oppositiota muodostaessaan. Huhtikuussa jotkin VN:n johtajat olivat valmiita siirtymään Ruslan Hasbulatovin käyttöön, mutta Doku Zavgajevin myötävaikutuksella Kremlistä tuli käsky, jonka mukaan VN:n oli pysyttädyttävä muista erillisenä oppositioliikkeenä.²⁰⁰

Suurin taisteluvoima oli alueellisella oppositiolla. Urus-Martanin alueella oli vallassa Tshanhin sukuklaani, johon kuuluivat muun muassa hallituksen entinen varapääministeri Jaragi Mamodajev sekä Groznyin entinen kaupunginjohtaja Bislan Gantamirov. Vuoden 1992 aikana sukuklaanin sisällä alkoi esiintyä kiistaa öljyvaroista, jonka seurauksena keväällä 1993 uusi, Dudajevia kannattava ryhmittymä syrjäytti Mamodajev-Gantamirov - akselin. Tämän jälkeen Mamodajev nousi parlamentin nimittämänä ensimmäiseksi pääministeriksi, mutta Dudajevin pian hajotettua koko kansanedustuslaitoksen hän siirtyi

---

¹⁹⁸ NV 36/1994, 7.

¹⁹⁹ Sama.

²⁰⁰ Sama.

Moskovaan ja perusti Kansallisen luottamuksen hallituksen. Paikallisten kannatusta nauttinut Gantamirov jäi Urus-Martaniin perustaen 2,000 miehen vahvuisen armeijan. Syksyyn 1994 mennessä hän oli liittoutunut Ruslan Labazanovin sekä Vedenon aluetta hallitsevan Ibrajım Suleimenovin kanssa. Vedenon alue irtautui Dudajevin hallinnon kontrollista keväällä 1994. Elokuussa 1994 Suleimenov kuitenkin ilmoitti joukkojensa olevan valmiita puolustamaan Groznya venäläisiltä. Lähimpänä hän on kuitenkin Gantemirovia ja Hasbulatovia. Oppositiota löytyi myös Argunin kaupungista, jossa majapaikkaa piti heinäkuusta alkaen Ruslan Labazanovin 200 miehen joukko-osasto, sekä Shalin, Gudermesin ja Groznyin alueilta, vaikkakaan viimeksi mainituilla alueilla vastarinta ei ollut kovin organisoitua.²⁰¹

Palatkaamme takaisin Väliaikaisneuvoston johtajan näkemyksiin Tshetsheniasta. Avturhanov vannoi myös etnisen tasa-arvon nimiin. Dudajevin hallintoa oli syytetty yleiskansallisen pohjan puuttumisesta.²⁰² Parlamentissa oli ollut vain yksi ainoa etninen venäläisedustaja. Loput 40 olivat tshetsheenejä. Tasavallan noin 1,2 miljoonasta asukkaasta taas noin 250 000 oli venäläisiä, 20 000 inguushia ja 15 000 armenialaista.²⁰³ Jotta edustus olisi ollut suhteessa väestöön, olisi venäläisiä parlamentissa pitänyt olla kahdeksan ja inguusheillakin yksi edustaja. Sittemminhän koko parlamentti hajotettiin Dudajevin käskystä. Tämän epäkohdan Avturhanov siis lupasi korjaavansa. "Meidän hallituksessa ja parlamentissa ihmiset valitaan tekojen, ei kansallisuuden perusteella. Enkä epäile hetkeäkään ettei venäläisiä olisi siellä runsain mitoin." Hän puolusti myös kielivähemmistöjen oikeuksia - tosin hieman nurinkurisesti: "koska kaikki olivat varttuneet venäjän kieltä käyttäen, olkoon se kaikkien kansojen käyttämä yleiskieli."²⁰⁴

Istuva presidentti sai tosiaan retorista pommitusta osakseen joka laidalta. Ruslan Hasbulatovin kannattajat olivat esittäneet, että Dudajevin on erottava 25. päivä elokuuta mennessä. Presidentti ei tästä säikähtänyt, vaan jatkoi sotavalmisteluja muun muassa nimittämällä joukkojensa komentajaksi sotilasasioiden neuvonantajansa Musa Merzhojevin. Kun takaraja tuli ja meni Hasbulatov perui uhkauksen rynnäköidä Groznyyn. Tosin hän ilmaisi ovelasti toivovansa peruutuksen motivoivan Dudajevin kannattajia rauhaan. Myös Avturhanovin puheisiin oli syytä suhtautua varauksella. Niiden tarkoitus lienee ennemminkin

---

²⁰¹ NV 36/1994, 7-8.

²⁰² Ks. s. 41.

²⁰³ Luvut koskevat tilannetta ennen sotaa 1994-1996. Ensimmäisen Tshetshenian sodan seurauksena tasavallan väkiluku putosi puoleen miljoonaan, joista slaaveja oli ainoastaan 10 000. Ahmadov (et. al).

²⁰⁴ Pravda 20.8.1994, 2.

ollut horjuttaa Dudajevia kuin toimia Väliaikaishallinnon virallisena ohjelmanjulistuksena. Avturhanov ilmoitti esimerkiksi itse ostaneensa kymmenen panssaroitua miehistönkuljetusvaunua sekä joitakin kymmeniä sotilaskuorma-autoja, siis omasta pussistaan. Samalla hän kiisti, että Venäjä olisi luovuttanut Väliaikaisneuvostolle "suurta määrää aseita ja sotilastekniikkaa".²⁰⁵ Kuten aikaisemmin on jo todettu, asia ei ollut näin vaan Venäjä oli tässä vaiheessa jo aktiivisesti mukana tukemassa Väliaikaisneuvostoa.

Elokuun lopulla opposition ja hallituksen välit alkoivat todella kiristyä. Samalla kun saartorengas Groznyin ympärillä tiukkeni aseelliset yhteenotot alkoivat lisääntyä. Venäjän roolin ilmeisyys Tshetshenian tapahtumissa ei kuitenkaan ollut päivänselvää, vaan useista vihjeistä huolimatta toimittajat saattoivat pitää konfliktia edelleen täysin tasavallan sisäisenä yhteenottona. Nikolai Kozhanov etsintäkuulutti sellaista venäläistä poliitikkoo, joka täysissä sielunvoimissaan, tässä kyseisessä räjähdysmerkässä tilanteessa, päätyisi voimakeinojen käyttöön. Tällaiset arvelut eivät ilmeisesti kantautuneet koskaan Shahrain tai Jeltsinin korviin. Tosin Kozhanovkin lienee ollut hieman jyvällä kulissien takaisista tapahtumista, sillä hän piti vaarallisena Venäjän johtavien piirien ja joidenkin tiedotusvälineiden harrastamaa sotaisten kenraalien myötäilyä sekä kuulopuheiden ja juorujen levittelyä Venäjän sotavalmisteluista.²⁰⁶ Kyse ei vain valitettavasti ollut kuulopuheista vaan aidosta asiasta. Vaikka lehdistössä oli esitettykin arveluita tilanteen kiristymisestä ja Venäjän osallisuudesta konfliktiin, näyttää sumutus onnistuneen aina marraskuun 26. päivän Groznyin rynnäkköön asti, jonka jälkeen Dudajevilla oli marssittaa Venäjän armeijan sotilaita televisiokameroiden eteen.

Voimasuhteet olivat opposition eduksi, mutta sen ongelmana oli hajanaisuus. Kontaktit olivat olleet vähäisiä Väliaikaisneuvoston, Ruslan Hasbulatovin rauhanmission kannattajien sekä paikallisten joukkojen komentajien välillä. Mutta jos oppositio sattuisi löytämään yhteisen sävelen, merkitsisi se Dudajevin hallinnon loppua. Oppositioryhmien näkemykset Dudajevin jälkeisestä Tshetsheniasta olivat yhdenmukaisia vain sen suhteen, että Venäjän joukot oli pidettävä ulkona tasavallasta. Esimerkiksi Ruslan Hasbulatovin ehdottaessa, että opposition aseelliset joukot alistettaisiin hänen komentoonsa, ilmoitti Bislan Gantamirov, Groznyin entinen pormestari sekä yhden suurimman joukko-osaston johtaja, että hän on kovalla hinnalla rakentanut joukkonsa eikä aio luovuttaa sen komentoa kenellekään.

²⁰⁵ Pravda 25.8.1994, 1; 26.8.1994, 1.

²⁰⁶ Pravda 26.8.1994, 1.

Opposition johtajat eivät ylipäättään vaikuttaneet luottavan Ruslan Hasbulatoviin siinä, että hän olisi Tshetsheniassa puhtaasti rauhanrakentajan roolissa ilman, että hänellä olisi henkilökohtaisia pyrkimyksiä. Hasbulatov oli itse koko presidenttiyttä vastaan kommentoiden, että "jokainen tshetsheeni pitää itseään presidenttinä". Poliitikot kuitenkin sanovat yhtä ja tekevät toista, joten ei ollut alkuunkaan poissuljettua, ettei Hasbulatov tarttuisi tilaisuuteen nousta johtajaksi.²⁰⁷

Pyrkimyksiä yhteisrintamaan kyllä oli, mutta lopputulokset jäivät kovin laihoiksi. Syyskuun 12. pidettiin Znamenskojessa kokous, jossa opposition edustajat tapasivat hengellisiä johtajia, sukujen vanhimpia ja yhteiskunnallisten liikkeiden edustajia tarkoituksenaan kehittää yhteisstrategiaa. Merkittävimmät oppositiojohtajat eivät kuitenkaan suoriutuneet paikalle, vaan Znamenskojessa vasta alustettiin Avturhanovin, Hasbulatovin sekä Bislan Gantamirovin mahdollista tapaamista.²⁰⁸

Kozhanov kirjoitti myös Venäjän eduista Tshetsheniassa, josta hänen mukaansa todistivat "avoin moraalinen ja materiaallinen tuki" Väliaikaisneuvostolle. Hän nosti myös esille tärkeän näkökulman. "Tshetshenia on edelleen osa Venäjää" eli tshetsheenit olivat Venäjän federaation kansalaisia vaikka sen nykyinen johto ei federaatio-sopimusta ollutkaan allekirjoittanut. Venäjällä oli velvollisuus suojella kansalaisiaan. Vielä tärkeämpänä Kozhanov piti sitä, että alueen kansat ja uskonnot oppisivat jälleen elämään sovussa keskenään.²⁰⁹ Esille nousi jälleen useampi pohdintaa vaativa näkökohta. Aiemminhan Kozhanov oli pitänyt juoruina Venäjän sotavalmisteluja, mutta tässä hän tunnusti Venäjän tuen Väliaikaisneuvostolle. Ilmeisesti rajanvetona oli se, että tuki oppositiolle, mitä se sitten olikin, ei ollut Venäjän sotilaallista osallistumista konfliktiin, kun taas Venäjän federaation armeijan joukko-osastojen tunkeutuminen tasavallan alueelle olisi sitä. Avoimeksi kysymykseksi jää nyt tietenkin se, että oliko puolivoimavariantti "voimakeinojen käyttöä"? Dudajevin näkökulmasta lienee ollut yhdentekevää, hyökkäsivätkö federaation sotilaat avoimesti vai valepuvussa yhdessä opposition joukkojen kanssa, mutta venäläisen mielipiteen selvittäminen vaatisi lisätutkimusta. Käytännössä tämä lienee vaikeaa, sillä puolivoimavariantin käynnistämisestä ei ollut julkista tietoa saatavilla.

---

²⁰⁷ Pravda 31.8.1994, 1.

²⁰⁸ Pravda 13.9.1994, 1.

²⁰⁹ Pravda 31.8.1994, 1.

Toinen kysymys koskee "Venäjän etuja". Tällä tarkoitettiin ilmeisesti rauhaa Kaukasuksella, mutta koska tätä ei mainittu eksplisiittisesti herää kiusaus kysyä mitä muuta Venäjän edut Tshetsheniassa ovat? Lisäksi Kozhanov puhui Venäjän velvollisuudesta huolehtia kansalaistensa turvallisuudesta. Kuten hän jo totesi, on Tshetshenia osa Venäjää ja sen asukkaat federaation kansalaisia, joita hallinnon tulee suojella. Elo-syyskuun vaihteessa taistelut alkoivat käydä kiivaampina opposition ja Dudajevin joukkojen välillä muun muassa Urus-Martanissa. Uhrien lukumäärän kasvaessa kysymys siviiliväestön turvallisuudesta nousi esille. Kozhanov pitikin "rikollisena" sitä, että Moskovassa ei puututa Tshetshenian "sisäisiin asioihin", jotka tapahtuvat kuitenkin Venäjän rajojen sisäpuolella. Tämä ei kuitenkaan tarkoittanut sitä, että Venäjä ryhtyisi voimatoimiin Tshetsheniassa taistelujen lopettamiseksi ja siviilien turvallisuuden takaamiseksi, vaan Kozhanov tarkoitti ilmeisesti vakavien neuvotteluiden aloittamista väkivallan lopettamiseksi. Kozhanov kommentoi esimerkiksi viikkoa myöhemmin presidentin neuvoston jäsenen, E. Paninin esitystä venäläisten sotajoukkojen lähettämisestä Tshetsheniaan, pitäen tätä valtavana virheenä.²¹⁰

Duuman puhemies Ivan Rybkin oli Kozhanovin kanssa samoilla linjoilla. Neuvottelut olivat hänen mukaansa välttämättömiä, sillä Tshetshenia oli Venäjän federaation subjekti. Tshetshenian kansan ja federaation keskuksen tulisi olla ennemmin tekemisissä niiden johtajien ja hallintoelinten kautta, jotka ovat täysin legitiimejä. Vertauskuvaksi hän otti Tatarstanin kanssa solmitun sopimuksen.²¹¹

Dzhohar Dudajev kiisti edelleen järkevästi tshetsheenien sisällissodan mahdollisuuden, vaikka taistelut eivät olleet kenellekään enää mikään salaisuus. "Tshetsheenit eivät sodi toisiaan vastaan. Ainoa sodan mahdollisuus on sota Venäjää vastaan."²¹² Miksi Dudajev järkevästi kielsi tshetsheenien keskinäiset taistelut? Oliko kansan sisäinen kiista liian kova pala Dudajeville? Vai olisiko syvän kahtiajaon tunnustaminen tarkoittanut myös omien, presidenttinä tehtyjen virheiden myöntämistä? Vai halusiko Venäjän hyökkäystä pelkäävä kenraali-presidentti säilyttää strategisessa mielessä yhtenäisyyden illuusion? Ajatteliko hän, että heikkouden osoitus saisi Venäjän opportunistisesti hyökkäämään?

²¹⁰ Pravda 7.9.1994, 1; 13.9.1994, 1.

²¹¹ Pravda 13.9.1991, 1

²¹² Sama.

Tshetshenian tilannetta tulkittiin monin eri tavoin. Tähän vaikuttivat monesti omat subjektiiviset intressit. Esimerkiksi kommunistipuolueen äänenkannattaja *Pravda* ironisoi sillä, että Dudajevhan oli noussut valtaan sen myötä kun "demokraattikapitalistit olivat likvidoineet neuvostovallan" ja NL:n entiset subjektit olivat nousseet "suverenisaation aallolle". Demokraatit olivat myös aseistaneet Dudajevin. Ja nyt samat tahot, jotka loivat Dudajevin, propagoivat häntä vastaan. Veistä käännettiin haavassa lokakuun 1993 vallankaappausdraamalla. Virallisestihan Venäjän motiivi puuttua tilanteeseen oli sangen demokraattinen eli suojella diktaattorin sortamia ihmisiä. Argumentti on perustelut, mutta *Pravdan* mielestä enemmän retoriikkaa ja psykologista sodankäyntiä, sillä "[d]emokraattien silmien edessä hallinto ampui tankeilla ihmisiä, jotka olivat suojelemassa maan korkeinta hallintoelintä [korkeinta neuvostoa]. Miksi tiedotusvälineet, jos eivät kerran siedä väkivaltaa, tuomitse tätä, mutta Dudajevia vastaan hyökätään kyllä?" Muistutettiin myös siitä, että monessa suhteessa Tshetshenia on Venäjän peilikuva eli monet tasavallan puutteista, kuten rehottava rikollisuus, ovat ominaisia koko entisen Neuvostoliiton alueelle.²¹³

Syiksi median epätasapuoliseen uutisointiin arveltiin tiedotusvälineiden halua kiillottaa Kremlin imagoaan, lopettaa federaation keskipakoisliike ja vahvistaa valtiota sekä pelotella uhittelijoita ja kääntää huomio pois maan todellisista ongelmista. Arveltiin yleisesti, että sodan syttyessä konflikti leviäisi Tshetshenian ulkopuolelle, mutta vainoharhaisimmat pelkäsivät jopa maanlaajuista poikkeustilan julistusta. Lisäksi spekuloidiin kansainvälisten rauhanturvajoukkojen tulolla, vaikkakin sitä pidettiin epätodennäköisenä. *Pravdan* mukaan läntisessä "propagandassa" Tshetshenia yhdistettiin tällä hetkellä terrorismiin, ydinuhkaan sekä mafiaan ja rikollisuuteen.²¹⁴ Voisi sanoa, että tässä mielessä kovin vähän on muuttunut vuosien saatossa.

Novoe Vremja suhtautui myös hyvin kriittisesti Venäjän tapaan toimia Tshetshenian kysymyksessä. Lehden käsityksen mukaan Venäjä oli nyt vihdoin kaiken soutamisen ja huopaamisen jälkeen ottanut sen kannan, että Tshetshenia "on pidettävä osana Venäjää". Tästä todistivat Venäjän johdon puheet neuvottelujen käymisen mahdottomuudesta, koska Dudajev ei ollut tasavallan laillinen johtaja ja lopulta Jeltsinin myöntäminen, että tshetsheenioppositio oli saanut Kremlin apua. Syynä kurssin muutokseen tai sen selkiytymiseen oli valmistautuminen tuleviin parlamenttivaaleihin. Opositiohan oli

---

²¹³ *Pravda* 14.9.1994, 1-2.

²¹⁴ Sama, 2.

syyttänyt hallitusta "Venäjän alennusmyynnistä ja haaskuulle jättämisestä" ja nyt hallitus yritti vastata tähän.²¹⁵

Käsittämätöntä tästä tekee kuitenkin se, että Venäjän mielipidetutkimuskeskuksen mukaan ainoastaan 9 % venäläisistä kannatti Tshetshenian kysymyksen ratkaisua voimatoimin! Ja nämäkin olivat äänestäneet joulukuun 1993 presidentinvaaleissa lähinnä Zhirinovskia ja Agraaripuoluetta.²¹⁶ Ei voi välttyä siltä kauhistuttavalta ajatukselta, että pyrittiinkö Tshetshenian tilannetta tietoisesti kärjistämään hysteerisenä ylireaktiona opposition räksytykseen? Kansan mielipidettä hallituksen politiikka ei heijastellut. Jos mielipidemittauksia tarkastelee, ei Jeltsin olisi voittanut mitään esiintymällä aggressiivisesti Tshetshenian kysymyksessä.

Kremlillä oli toisenlaisiakin perusteluita. Yleisimmin käytetty niistä oli "välttämättömyys suojella polttoaine- ja energiataloutta". Argumentti ei *Novoe Vremjan* mukaan ollut uskottava. Ekonomistien ja perestroikan oppien mukaisesti talousrakenteita ei tullut säilyttää sellaisenaan vaan pyrkiä eroon kaikkein vanhakantaisimmasta ja tehottomimmasta tuotannosta. Lisäksi, Tshetshenian öljyntuotanto ja -jalostus oli ollut jo pitkään supistumassa, jo ennen perestroikaa, eikä se ollut tarkoitettu kestäväksi viime vuosien myrskyisiä olosuhteita. Esimerkiksi vuonna 1992 Tshetshenian öljynjalostus tuotti 6,2 miljoonaa tonnia öljyä, 1993 enää 3,4 miljoonaa tonnia.²¹⁷ Vaikka lehti onkin toisaalta oikeassa, on Tshetshenian öljyntuotannon laskun syihin syytä suhtautua kriittisesti. Voi toki olla, että tuotanto supistui talousmaantieteellisistä ja rakenteellisista syistä, kuten esimerkiksi markkinoiden vapautumisen seurauksena. Tuli kuitenkin muistaa myös, että Dudajevin hallinnon myötä rikollisuus oli räjähtänyt käsiin ja tasavallan talous oli raunioina. Näissä olosuhteissa kilpailukykyisinkin tuotanto olisi kärsinyt.

Toinen yleinen perustelu oli järjestysvallan palauttaminen ja ihmisoikeuksien suojeleminen. Tosin tässä Tshetshenia ei juuri erottunut federaation muista alueista. Varmistaakseen alueiden uskollisuuden Jeltsin oli ollut valmis myöntämään niille merkittävän määrän itsemääräämisoikeutta. Tämän seurauksena oli muodostettu laittomia aseistettuja joukkoja, kuten tunnettua, myös Pohjois-Osetiassa ja kasakka-alueilla. Tshetsheniassa

---

²¹⁵ NV 26/1994, 6.

²¹⁶ Sama.

²¹⁷ Sama.

ennenkuulumattomiin korkeuksiin kohonnut rikollisuus ja väestön suojattomuus oli sängen korkealla myös muualla Pohjois-Kaukasuksen alueella ja jopa Moskovassa. Ainoa seikka, joka siis erotti Tshetshenian federaation "allekirjoittaneista" subjekteista oli sen pysyvä itsenäisyyden julistus ja presidentti Dudajevin toiminta.²¹⁸

Entisen Neuvostoliiton alueella sympatiat lienee olleet, jos eivät nyt suoranaisesti tshetsheenien puolella, niin ainakin Venäjää vastaan. Esimerkiksi Ukrainassa oltiin ymmärtäväisiä tshetsheenien asialle, joka samaistettiin Dudajeviin hallintoon. Venäjää pidettiin imperialistina, joka avustaa rikollista oppositiota. Puolenkymmentä Ukrainan korkeimman neuvoston radikaalisiiven jäsentä lupasi avoimessa kirjeessä tukea Dudajeville taistelussa itsenäisyyden puolesta. Tuki lienee tosin jäänyt enemmän moraaliseksi, kuin konkreettiseksi, päinvastoin kuin esimerkiksi Baltian tapauksessa. Viro oli *Pravdan* tietojen mukaan salakuljettanut talvella 1993, käyttäen tavallisia reittilentoja, yli 16 tonnin painosta käytöstä poistettuja ruplia Tshetsheniaan. Liettuan kanssa Dudajevin hallinnolla oli vieläkin lämpimämmät välit. Dudajev oli vierailut Vilnassa vuonna 1993, jonka jälkeen seurasi vierailudelegaatiota puolin ja toisin. Tosin viime kädessä "liettualainen yhteys" näyttää hyödyttäneen Dudajevin hallintoa hyvin vähän, vaikka esimerkiksi tshetshenialaiset rikolliset löysivät Liettuasta pankkeja, joissa suorittaa rahanpesua. Se, oliko tällä yhteyksiä Dudajevin hallintoon jää tutkimuksen selvitettäväksi.²¹⁹

Syyskuun puolessavälissä tilanne oli hetkellisesti rauhoittunut. Opposition voimat olivat hajallaan eikä erityistä joukkojen keskitystä ollut havaittavissa. 20. syyskuuta ilmestyneen *Pravdan* haastattelussa Umar Avturhanov myönsi epäsuorasti, että heidän joukoissaan taistelee palkkasotureita, vaikka heidän henkilöllisyyttään ei edelleenkään puhuttu. Rahoituksesta Avturhanov ei ollut vielä valmis puhumaan rehellisesti. "Raha ei tule Moskovasta vaan siellä maanpaossa eläviltä tshetsheeneiltä." Oppositio oli edelleen hajanainen, jota yhdisti ennemminkin yhteinen vihollinen kuin jaettu näkemys tasavallan tulevaisuudesta. Gantamirovin kanssa, joka oli myös Väliaikaisneuvoston jäsen, Avturhanovilla oli hyvät välit. Labazanov oli villi kortti, mutta Avturhanov edellytti yhteistyöltä mukautumista Väliaikaisneuvoston vaatimuksiin. Hasbulatovin ajaman rauhanomaisen ratkaisun hän hylkäsi toteamalla itse kulkeneensa sen tien loppuun. "Dzhohar Dudajevin kanssa voi toimia vain voimakeinoin." Avturhanov pelasi myös kaksinaamaista

²¹⁸ NV 36/1994, 6.

²¹⁹ Pravda 15.9.1994, 1; 31.8.1994, 1; 24.2.1994, 2.

peliiä suhteessa Venäjään. Hän oli näet "henkilökohtaisesti" sitä mieltä, että Tshetsshenian tulevaisuus ei ollut Venäjän kanssa. Tuo tosin saattoi tarkoittaa mitä tahansa lähtien siitä, että Avturhanovin henkilökohtainen mielipide oli eri asia kuin Väliaikaisneuvoston virallinen mielipide. Avturhanov ei myöskään uskonut, että Venäjä hyökkää tasavaltaan.²²⁰ Tämä olikin vielä kuviteltavissa oleva vaihtoehto ennen lokakuun 15. päivää ja Groznyin hetkellistä valtausta, jolloin tshetsheeneillä oli viimeinen mahdollisuus ratkaista valtakysymys ilman Venäjän sekaantumista.

3.7. Venäjä luisuu sotaan

Syys-lokakuun vaihteessa opposition ja hallituksen joukkojen välillä oli useita yhteenottoja, mutta yleinen kehityssuunta oli se, että saartorengas Groznyin ympärillä kiristyi. Samalla ilmasodankäynti kävi kiivaammaksi. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että oppositio iski Venäjän armeijalta saaduilla taisteluhelikoptereilla hallituksen kannattajien aseisiin. Iskuissa kuoli myös siviilejä. Venäjän federaatio esitti vielä vetoituksen Tshetsshenian kansalle, jotta taistelut loppuisivat ja tilanne ratkaistaisiin "vapaan, demokraattisen dialogin avulla". Tilanne oli kehittynyt jo kuitenkin niin pitkälle, että rauhan mahdollisuudet olivat olemattomat, etenkin kun Venäjä oli päättänyt hankkiutua Dudajevista eroon. Dunlop argumentoi tämän johtuneen Sergei Shahrain ja Boris Jeltsinin Dudajevia kohtaan tuntemasta henkilökohtaisesta antipatiasta, joka esti minkäänlaisten vakavien neuvottelujen käymisen valtiomiestasolla.²²¹

14. päivä lokakuuta Dudajev julisti vihdoin sotatilan, vaiheessa, jossa oppositio moukaroï hallituksen joukkojen asemia jo Groznyin porteilla. 15. päivänä tapahtui jotain odottamatonta. Väliaikaisneuvoston joukot valtasivat Groznyin. *Pravda* luonnehti tapahtumia opposition joukkojen läpimurroksi ja takaisinlyömiseksi, joka "jäi mysteeriksi monille tarkkailijoille". Tätä se on varmasti ollutkin. Väliaikaisneuvoston johtaja Umar Avturhanov kutsui 15. päivän hyökkäystä "yleisharjoitukseksi" ja Väliaikaisneuvoston lehdistökeskus Znamenskojessa ilmoitti "pian suoritettavasta uudesta hyökkäyksestä". Tuo "mysteeri", jota Avturhanov nimitti "yleisharjoitukseksi" oli todellisuudessa opposition joukkojen läpimurto ja Groznyin haltuunotto. Taistelut olivat olleet lähes verettömiä, tshetsheeneillä ei ollut halua tappaa toisiaan. Avturhanovin *Pravdalle* antamien tietojen

²²⁰ Pravda 20.9.1994, 1

²²¹ Pravda 1.10.1994, 1; 4.10.1994, 2; 11.10.1994, 1; Dunlop, 215-217.

mukaan hyökkäyksessä menehtyi vain neljä miestä, hallituksen tappiot olivat eräiden tietojen mukaan 18 kuollutta. Dunlop puhuu kaikkiaan seitsemästä kuolonuhrista. Näin oppositio oli saanut haltuunsa hallituksen viimeisen linnakkeen - ja yhtäkkiä neljältä iltapäivällä oppositio vetäytyi jättäen jälkeensä hölmistyneet vapaaehtoiset, varusteineen.²²²

Keksityt selitykset upposivat ilmeisesti tiedotusvälineisiin, sillä *Pravdassa* lokakuun 15. päivän "mysteeriä" ei ihmetelty sen enempää. Todellisuudessa kulissien takana suoritettiin yksi konfliktin häikäilemättömimmistä tempuista, jolla jälkeempäin ajatellen on ollut valtavat inhimilliset seuraamukset. Ruslan Hasbulatovin kertomuksen mukaan eräs FSK:n upseeri oli selvittänyt tapahtunutta kertoen, että Avturhanov oli soittanut vallatusta Groznyista tuona 15. päivänä Moskovaan ja kysynyt: "Olemme vallanneet kaupungin lähes ilman vastarintaa. Mitä teemme?" Vastaus oli kuulunut: "Lähtekää, jättäkää kaupunki." Moskovaa oli kiinnostanut enemmän Hasbulatovin joukkojen tappiot ja kun niitä ei juuri ollut, se ei ilmeisesti sopinut Moskovalle. Hasbulatovin rooli on jäänyt epäselväksi 15.10. tapahtumissa. Hasbulatovin kerrotaan saaneen kontaktin melkein kaikkiin Dudajevin joukkoihin, mukaan lukien Abhaasi-pataljoona. Maria Eismontin, sanomalehti *Segodnja*n arvostettu toimittaja on esittänyt, että Hasbulatov onnistui valtaamaan osia Groznyista Bislan Gantamirovin joukkojen tuella, mutta jäätyään täydellisesti ilman muun opposition tukea, joutui myös vetäytymään. Syy siihen, miksi Moskova komensi opposition joukot vetäytymään, oli Dunlopin mukaan se, että Hasbulatov olisi tässä tilanteessa saattanut nousta Tshetshenian uudeksi johtajaksi, ellei jopa presidentiksi. Yhtä kaikki, 15. päivän Groznyin verettömän valtauksen myötä menetettiin ainutlaatuinen mahdollisuus Tshetshenian konfliktin ratkaisemiseksi ja tapahtumat alkoivat vyöryä kohti marraskuun 26. päivän epäonnisempaa taistelua, Venäjän korttien paljastumista sekä siitä alkanutta minuuttien laskemista sotaan.²²³

15. päivän välikohtauksen jälkeen Dudajev kokosi nopeasti rivinsä ja teki useita iskuja opposition aseisiin. Groznyin saartorengas yritettiin murtaa Urus-Martanan kohdalta, jonne Dudajevin joukot iskivät noin 500 miehen ja puolentoistakymmenen panssariajoneuvon voimin yllättäen täysin Bislan Gantamirovin joukot. Opposition tietojen mukaan hallituksen joukot lyötiin takaisin Dudajevin joukkojen kärsiessä raskaita tappioita.²²⁴

²²² Pravda 18.10.1994, 1; Dunlop, 161.

²²³ Pravda 18.10.1994; Dunlop 161-163, 204.

²²⁴ Pravda 20.10.1994, 1; 21.10.1994, 1.

Tshetsheenien taistellessa keskenään Groznyissa Moskova pysytteli taka-alalla. *Pravda* syytti Kremliä toimettomuudesta. Venäjällä ei ollut oikeutta katsoa sivusta, kun sen kansalaisia tapetaan. Tilanne herätti paheksuntaa muuallakin. Tshetsheenien vanhat ystävät liettualaiset ja erityisesti maan parlamentin edustajat esittivät Venäjän suurlähettiläälle halunsa lähettää tarkkailijoita Tshetsheniaan. He olivat myös tyytymättömiä siihen, että kukaan ei ollut ottanut Tshetshenian kysymystä esille YK:ssa. Marraskuun alkupuolella tilanne rauhoittui. Groznyissa sattui muutamia räjähdyksiä, mutta suurempia taisteluita ei käyty. Tähän oli syynä osittain opposition valmisteleva hyökkäys, jota tiedotusvälineetkin ounastelivat.²²⁵

Opposition operaatio Bratskojen kylässä, Nadterekin alueella, jossa tuhoutui hallituksen joukkojen tukikohta, toimi ikään kuin merkinä uuden erän alkamiselle osapuolten taistelussa. 26. marraskuuta oppositio rynnäköi venäläisjoukkojen tukemana Groznyihin. Pian television välityksellä levisi kuvia savuavista raunioista, palaneista panssariajoneuvoista ja hiiltyneistä ruumiista. Dudajev syytti välittömästi Venäläisiä operaatiosta. Mielenkiintoisen tilanteesta teki se, että hän oli kerrankin oikeassa ja nyt hänellä oli jopa konkreettisia todisteita siitä. Asetelma muistutti tarinasta "Poika, joka huusi susi". Dudajev oli vaahdonnut Venäjän metkuista niin paljon, että häntä ei meinattu aluksi uskoa. *Pravda* uutisoi epäuskoiseen sävyyn, että

"[Dudajevin] väitteen mukaan Grozнын valtausyritykseen otti osaa, jopa 4 000 venäläistä sotilasta, 53 tankkia ja ajoneuvoa ja 15 sotilashelikopteria. Kaiken kukkuraksi hallinto väitti tuhonneensa tai ottaneensa haltuunsa miltei jokaisen tankin ja vangeiksi otetuista lähes puolet on venäläisiä".²²⁶

Dudajevin väitteet olivat tyypilliseen tapaan paisuteltuja. Sanomalehti *Izvestijan* suorittamien tutkimusten mukaan operaatioon otti osaa 78 palkkasotilasta, jotka oli värvätty Venäjän armeijasta FSK:n toimesta. 21 heistä jäi vangiksi 74 tshetsheenin kera. 26 venäläistä sotilasta vältti vangiksi joutumisen, jolloin jäljelle jää 31 kuollutta tai kadonnutta. Venäjän puolustusministeri Pavel Gratshev kutsui Dudajevin väitteitä "täydeksi hourailuksi". Hänen mukaansa Venäjä ei milloinkaan sallisi panssarivaunujen tuomista kaupunkiin, joka olisi osoitus täydestä taitamattomuudesta. *Pravda* kommentoikin kärkkäästi ministerin omituista

²²⁵ Pravda 22.10.1994, 1; 26.10.1994, 1; 2.11.1994, 1; 4.11.1994, 1; 15.11.1994, 1. 22.11.1994, 1.

²²⁶ Pravda 29.11.1994, 1.

lausuntoa muistuttaen, että ministeri unohti samalla käskeneensä tankit vuosi sitten Moskovan kaduille ja ampumaan suojatonta Valkoista taloa.²²⁷

Opposition rynnäkkö Groznyihin oli täysin epäonnistunut. Venäläisille palkkasotilaille oli uskoteltu, että operaatio olisi lastenleikkiä, mutta joukkojen tunkeutuessa Groznyihin tshetsheeneistä koostuva jalkaväki liukeni omille teilleen jättäen venäläispanssarit Dudajevin joukkojen kranaattien tuhottavaksi. Sergei Jushenko, Duuman puolustuskomitean puheenjohtaja kommentoikin, että "oli typerää kuvitella tshetsheenien ryhtyvän laajamittaiseen taisteluun keskenään." Asiantuntijoiden mukaan marraskuun 26. päivän epäonnistuminen teki joulukuun invaasion välttämättömäksi. Muutoin presidentti ja hallitus olisivat joutuneet tekemään selkoa Venäjän sekaantumisesta Tshetshenian tilanteeseen ja miksi toimet olivat epäonnistuneet niin raskaasti. Dudajevin vangitsemat 21 venäläistä sotilasta eivät varmasti vähentäneet tilanteen noloutta.²²⁸

29. marraskuuta presidentti Jeltsin esitti uhkavaatimuksen tai "ennakkovaroituksen" kuten *Pravda* uutisoi. Taistelevien osapuolten oli 48 tunnin kuluessa ilmoitushetkestä lopetettava taistelut, laskettava aseet, hajotettava joukko-osastonsa ja vapautettava kaikki taisteluiden aikana vangitut. Vaatimuksen täyttämättä jättämisestä seuraa poikkeustilan julistus sekä kaikkien olemassa olevien keinojen käyttöönotto, jotta verenvuodatus saataisiin loppumaan ja tasavaltaan palautettua perustuslaillinen järjestys ja rauha. Todellisuudessa päätös voimankäytöstä oli jo tehty. Maan turvallisuusneuvosto oli kokoontunut 28. päivä salaiseen istuntoon, jossa oli tarkoitus keskustella Tshetshenian tilanteesta. Turvallisuusneuvosto oli neuvoa-antava elin, jonka mielipiteen presidentti saattoi ottaa tai jättää huomiotta päätöstä tehdessään. Tuolloisen oikeusministerin, turvallisuusneuvoston jäsen ja etninen tsherkessi Jurii Kalmykov mukaan Jeltsin oli tehnyt jo päätöksensä ennen kokousta voiman käytöstä. Kun Kalmykov ehdotti, että asiasta keskusteltaisiin, Jeltsin totesi yksikantaan, että äänestetään ensin. Kaikki olivat voimankäytön kannalla. Jeltsiniä ei kiinnostanut mitä turvallisuusneuvoston jäsenillä oli sanottavana asiasta. Muutoinhan asiasta olisi äänestetty vasta kaikkien tultua kuulluksi. Kalmykov, huolimatta siitä, että oli äänestänyt voimankäytön puolesta, oli sitä vastaan Tshetsheniassa. Hänen mukaansa se johtaisi sissisotaan ja

²²⁷ Pravda 29.11.1994, 1; Dunlop, 204-205.

²²⁸ Dunlop, 205-206.

vihollisuuksien pitkittymiseen. Jeltsin totesi, että se on sinun mielipiteesi, jolloin Kalmykov oli pakotettu eroamaan tehtävistään.²²⁹

Myös *Pravdalla* oli epäilyksensä uhkavaatimuksesta. Mitä sitten tapahtuu kun aika on kulunut umpeen? Miten Tshetshenian väestö suhtautuu tähän Venäjän johdon ottamaan askeleeseen? Miten käy Groznyissa vangituille venäläissotilaille? Jeltsinin uhkailu oli myös välittömästi alkanut yhdistää tshetsheenejä yhteiseen Venäjän vastaiseen rintamaan. Eräiden tietojen mukaan Groznyissa olisi ollut kokous, jossa osanottajat olivat päättäneet haudata keskinäiset erimielisyytensä ja ilmoittaa olevansa valmiita taistelemaan Venäjää vastaan. Mutta toisaalta kuului mielipiteitä, jonka mukaan oli hyvä, että Venäjä vihdoinkin teki asialle jotain. Ihmiset olivat kyllästyneet loputtomaan kiistelyyn ja hävitykseen.²³⁰

Uhkavaatimuksessa mainittu 48 tuntia kului umpeen ilman välittömiä seuraamuksia. Tiedot venäläisvangeista alkoivat herättää suuttumusta. Alettiin kysellä uhrien henkilöllisyyttä, keitä olivat ne jotka paloivat hengiltä Groznyin kaduille tuhotuissa tankeissa? *Pravda* kutsui operaatiota tekopyhäksi ja vastuuttomaksi peliksi. MVD:n komentaja, kenraali Kulikov ilmoitti olevansa valmis toimimaan Jeltsinin käskystä. Väliaikaisneuvosto ilmoitti, että se on valmis täyttämään Jeltsinin uhkavaatimuksen ehdot ja peruuttamaan suunnittelemansa hyökkäyksen Groznyyn. Dudajev esiintyi taas itsevarmana todeten, että oppositio riisutaan aseista, tilanne on hallituksen hallussa ja perustuslaillinen järjestys palautetaan. Jos Dudajevin puheet eivät jälleen kerran kuulostaneet kovin realistisilta, julisti ainakin *Pravda* hänet sen hetkiseksi voittajaksi. Kenraali-presidentti oli jälleen, vastoin Venäjän hallinnon ja tshetsheenioppositio odotuksia, selvinnyt pinteestä. Tosin tämä lienee laiha lohtu sillä Grozny alkoi muistuttaa yhä enemmän rauniokaupunkia. Ilmapommitukset näet jatkuivat kaiken aikaa tuhoten rakennuksia ja tappaen siviilejä.²³¹

Vaikka Jeltsin oli tehnyt päätöksensä voimakeinojen käytöstä, ponnistelivat monet muut tahot vielä verenvuodatuksen välttämiseksi. Venäjän federaation kommunistisen puolueen keskuskomitean presidium oli esittänyt lausunnossaan vetoituksen Tshetshenian tasavallan hallinnolle, jotta nämä osoittaisivat hyvää tahtoa ja vapauttaisivat vangit. Kommunistien mielestä konfliktia, jossa heidän mukaansa oli kyse rahasta ja vallasta, ei ratkaistaisi

---

²²⁹ Dunlop, 207-208.

²³⁰ *Pravda* 30.11.1994, 1.

²³¹ *Pravda* 1.12.1994, 1.

uhkavaatimuksilla ja voimankäytöllä, vaan molemminpuolisella dialogilla. Duuman turvallisuuskomitean puheenjohtaja Viktor Iljushin oli samaa mieltä. Opposition ja Dudajevin neuvotteluita olisi tuettava Venäjän parlamentin ja hallituksen taholta. Duuman puheenjohtaja Ivan Rybkin puhui sen puolesta, että aseensa laskeville myönnettäisiin pikainen armahdus. Venäjän työläisliikkeen (*Trudovaja Rossija*) johtaja Viktor Aupilov varoitti maan hallitusta, että aseellinen sekaantuminen provosoisi terroritekoja Moskovassa ja koko maassa. Tämä vahvistaisi hänen mukaansa Jeltsinin muutoin konkurssikypsää hallintoa ja antaisi hänelle syyn julistaa koko maahan poikkeustila ja siirtyä suoraan diktatuuriin.²³²

Novoe Vremjassa varoitettiin äärimmäisen tiukkaan sävyyn Venäjää sekaantumasta Tshetshenian taisteluihin. Venäjän johdon vastuu tapahtuneesta oli sangen suuri, mutta sisällissotaa ei saanut missään tapauksessa aloittaa "ulkopuolelta". Tarvittaessa oli jopa kiirehdittävä sodan syttymistä omin voimin! Venäjän politiikka on ollut harkitsematonta ja lyhytnäköistä, perustuen virheelliseen käsitykseen, että Dzhohar Dudajev olisi helposti kaadettavissa. "Georgian kokemusten luulisi opettaneen, että samanlainen sotilaallinen kumous ei johda demokratiaan ja Moskovalle lojaalimman hallinnon syntymiseen". Päinvastoin sota tuhoaisi maan yhteiskunnallisen elämän sekä yleisen järjestyksen. Tshetshenialta puuttui myös oma "Shevardnadzensa". Toisin sanoen, ei ollut todellista, Kremlille uskollista johtajaa. Oppositio ei myöskään ollut aikeissa, vastoin Moskovan laskelmia, poistamaan Dudajevia omin käsin.²³³

Tilanteen kiristyessä Tshetsheniassa alkoi kritiikki myös Jeltsinin hallintoa vastaan tiukentua. Presidentti ei ollut nauttinut järin suurta suosiota *Pravdassa* vuoden 1993 lokakuun korkeimman neuvoston vallankaappausyrityksen jälkeen, mutta nyt osakkeet laskivat entisestään. Jeltsinhän oli alunperin noussut valtaan demokraattisena vaihtoehtona, mutta hallinnon kovat otteet sekä kykenemättömyys Venäjän olojen kohentamisessa olivat antaneet pahan kolauksen tuolle imagolle. Tieteellis-teknisen intelligentsijapuolueen puheenjohtaja Aleksandr Krasnov rinnasti Tshetshenian kriisin suoraan Valkoisen talon piiritykseen.

---

²³² Pravda 1.12.1994, 1.

²³³ NV 48/1994, 4.

"Korkeimmalla neuvostolla ja Dudajevin hallinnolla ovat omat epäkohtansa, mutta ne kalpenevat Jeltsinin hallinnon menetelmien rinnalla: valtava valheidenlevityskampanja sanomalehdissä ja televisiossa, turvallisuuspalvelun provokaatio, kieltäytyminen kiistan sivistyneestä ratkaisusta, lopputuloksena sotilaallinen operaatio."²³⁴

Krasnovin mielestä Jeltsinin brutaalien otteiden takana oli valta. Hallinnolle oli välttämätöntä romuttaa tulevat parlamenttivaalit keinolla millä hyvänsä. Turvataksaan voittonsa Jeltsin tarvitsi machiavellistiseen henkeen pienen sodan jollain konfliktialueella tukahduttaakseen opposition voimistuvan äänen. Krasnov oli "varma, että Dudajev olisi valmis luovuttamaan FSK työntekijät ja sotilaat" sekä aloittamaan neuvottelut Jeltsinin kanssa Tshetshenian rauhanomaisesta irrottautumisesta Venäjän federaatiosta.²³⁵

Vaikka Krasnov on epäsuorasti oikeassa siinä, että Jeltsinin oli aloitettava sotilasoperaation Tshetsheniassa turvataksaan asemansa ja välttyäkseen poliittiselta häpäisyltä, ei sille väitteelle näytä olevan tukea, että Venäjän vuoden 1995 parlamenttivaaleilla olisi ollut mitään tekemistä päätöksen kanssa. Krasnovin (ja monien muiden) kritiikki kertoo kuitenkin siitä, että Jeltsinin päätöstä koventaa peliä pidettiin yleisesti ottaen virheenä ja monikaan ei ollut valmis hyväksymään armeijan väliintuloa tshetshenien taivuttamiseksi Kremlin tahtoon. Krasnov jatkaa: "on välttämätöntä käynnistää pikainen tutkinta Venäjän joukkojen toimista Tshetsheniassa ja lopettaa sotilaallinen toiminta tasavallassa." *Pravdan* toimittaja Ivan Voltovskii oli samoilla linjoilla. Hän kysyi, että minkä puolesta venäläisiä nuoria kaatuu Tshetsheniassa, jos sota alkaa? "Suuren ja jakamattoman Venäjän puolesta? Tuskin. Presidentille ja hänen lähipiirilleen suurta Venäjää ei ole enää olemassa, hän itse päästi sen hunningolle." Jeltsinin ei pitänyt myöskään käyttää Venäjän jakamattomuutta argumenttina sen jälkeen kun hän oli itse "jakanut suvereniteettia oikealle ja vasemmalle".²³⁶

Neuvottelut Dudajevin kanssa olivat järkevin vaihtoehto myös *Novoe Vremjan* toimittajan, Aleksandr Iskandarjanin mielestä, vaikka ne joulukuun alussa olivatkin jo jokseenkin mahdoton vaihtoehto. Tshetshenia oli jo kolme vuoden ajan ollut käytännössä vapaa-alue, jolla eivät toimineet minkäänlaiset kehittyneen valtion instituutiot. Rajoja ei valvottu, minkä

---

²³⁴ Pravda 2.12.1994, 1.

²³⁵ Sama.

²³⁶ Pravda 2.12.1994, 1; 3.12.1994, 1.

seurauksena tasavaltaa virtasi aseita ja rikollisuus kukoisti. Dudajevin poistaminen tuskin ratkaisi mitään. Samoin Ruslan Hasbulatovin tai Umar Avturhanovin nousu valtaan tuskin laajentaisi keskusvaltaa presidentinpalatsia pidemmälle. Nimellinen sopimus Venäjän kanssa Tatarstanin malliin ei lieventäisi antivenäläistä ilmapiiriä. Venäjällä oli tässä tilanteessa kaksi vaihtoehtoa. Yksi keino oli maan miehittäminen, johon sillä oli täysi oikeus. Olihan Tshetshenia *de jure* osa Venäjää. Näin rajat saataisiin suljettua. Iskandarjan arveli tähän riittävän jopa vain muutama sisäministeriön joukko-osasto. Tosin sitä hän ei käsittele, että miksi tämä onnistuisi nyt, kun se ei onnistunut vuonna 1991? Oletettavasti hän katsoi Dudajevin kyvyn vastata aseelliseen iskuun oleellisesti heikentyneen. "Tshetsheniassa ei ole joukko-osastoja, jotka kykenisivät kohtaamaan jalkaväkeä".²³⁷

Tässä suunnitelmassa oli kuitenkin puutteena se, että se tulisi olemaan hyvin kallis, vaatien Venäjän pysyvän läsnäolon tasavallassa. Tilanne saattaisi synnyttää myös terrorismia Pohjois-Irlannin tapaan. Voimakeinot eivät myöskään, ilman taloudellista ja poliittista toimintaa, kykenisi vakauttamaan oloja. Iskandarjan on osittain oikeassa, mutta hän jätti yhden syyn mainitsematta, jonka vuoksi tämän tyyppinen ratkaisu ei toimisi ja tätä oli kuitenkin korostettu jo lähes kyllästymiseen saakka: ulkopuolinen puuttuminen vain pahentaisi väkivallan kierrettä ja kaiken lisäksi yhdistäisivät tshetsheenit taisteluun ulkoista vihollista vastaan. Iskandarjanin väite, että tasavallassa ei ollut joukkoja, jotka kykenisivät kohtaamaan Venäjän jalkaväkeä, on melkein yhtä naivin optimistinen, kuin Venäjän puolustusministeri Pavel Gratshevin arvio, jonka mukaan kriisi päättyy lopulta "erikoisjoukkojen hyökkäykseen, joka ei kestä kauempaa kuin kaksi tuntia".²³⁸

Iskandarjanin kannattama vaihtoehto oli hänen mielestään kyseisessä tilanteessa "valitettavasti täysin teoreettinen". Tuki elinkelvottomalle oppositiolle oli lopetettava ja neuvottelut Dudajevin kanssa asioiden kuntoon saattamiseksi oli aloitettava. Venäjä nostaisi esille oletettavasti Dudajevin aseman laillisuuden sekä tasavallan rahankäytön kun taas Dudajev nostaisi esille Tshetshenian itsenäisyyden pikaisen tunnustamisen. Tshetshenian ja Venäjän välisten suhteiden normalisointi veisi Dudajevilta sisäpoliittisen valttikortin, joka oli perustunut pitkälti taistelulle Venäjää vastaan. Rutiinineuvottelut vaatisivat poliitikolta aivan toisenlaisia ominaisuuksia kuin ylipäällikön tehtävät vähentäen Dudajevin auktoriteettia entisestään. Tämä puolestaan mahdollistaisi aidon demokraattisen opposition elpymisen,

²³⁷ NV 49/1994, 7.

²³⁸ NV 49/1994, 7; Pravda 30.11.1994, 1.

joka "kaventaisi sellaisten roistojen kuten [Ruslan] Labazanovin joukkion uskottavuutta." Tässäkin suunnitelmassa oli puutteita sen lisäksi tietysti, että se oli täysin mahdoton joulukuun alkupuolen äärimmilleen jännittyneessä tilanteessa. Onnistuneet neuvottelut vaatisivat yksityiskohtaista koordinaatiota, tarkkaa Tshetshenian olojen tuntemusta sekä diplomaattista uurastusta.²³⁹

Neuvotteluihin ryhtyminen lienee ollut tässä vaiheessa lähes mahdotonta reaalipoliittisista syistä, mutta mikään ei edelleenkään teorian tasolla estänyt näitä. Päinvastoin kuin Venäjän viranomaiset ovat väittäneet, Dudajev ei missään vaiheessa kieltäytynyt neuvotteluista. Ongelmaksi nousivat lähinnä Dudajevin järkähtämättömyys itsenäisyys-asiassa ja toisaalta Venäjän johdon haluttomuus tunnustaa Dudajevin asema Tshetshenian johtajana. Ajan mittaan neuvottelut olivat entistä vaikeampia toteuttaa. Kesällä 1992 Tshetshenia oli ollut valmis solmimaan tasavallan parlamentin ehdotuksen pohjalta konfederaatio-sopimuksen Venäjän kanssa, jättäen tietyt puolustukseen ja turvallisuuteen liittyvät kysymykset Venäjän harkittavaksi. Myös Dudajev oli ollut valmis hyväksymään tämän sopimuksen. Dudajev suunnitteli myös Tshetshenian liittymistä Ivy:ön. Venäläiset kuitenkin kieltäytyivät neuvottelemasta suoraan Dudajevin kanssa. Dudajevin hajotettua tasavallan parlamentin kesällä 1993 venäläiset totesivat, että ei ollut enää ketään, jonka kanssa neuvotella. Keväällä 1994 Venäjä yritti avata vielä suoria neuvotteluita Dudajevin kanssa Tatarstanin sopimuksen pohjalta ja ehdolla, että kummatkin osapuolet järjestäisivät ennenaikaiset vaalit, mutta Dudajev kieltäytyi. Tämän jälkeen Venäjä lopetti dialogin Groznyn kanssa ja siirtyi tukemaan täysipainoisesti Väliaikaisneuvostoa.²⁴⁰

Kaukasuksen vuoristokansojen konfederaation parlamentin entinen puheenjohtaja, Jusup Soslambekov oli myös sitä mieltä, että neuvottelut olivat epärealistinen vaihtoehto, mutta toisaalta hänellä oli esittää hyvin vähän konkreettisia vaihtoehtoja. Tilanteen vaikeus perustui hänen mukaansa osittain tshetsheenien epäluulolle Venäjää kohtaan, joka juonti juurensa aina Kaukasuksen sotaan saakka. Tätä epäluuloa pahensi bolshevikkien toiminta, joka huipentui Stalinin ajan karkotuksiin. Soslambekov uskoi, että Tshetshenia oli pakotettavissa erilaisin taloudellisin ja poliittisin voimakeinoin Venäjän yhteyteen, mutta tshetsheenejä tuskin sai enää uskomaan federaatioon "monen vuosisadan 'yhteistyön' jälkeen". Tälle samalle epäluulolle perustui myös Dudajevin kannatus, joka oli tehnyt

---

²³⁹ NV 49/1994, 7.

²⁴⁰ Magnusson.

presidentistä "vapauttajasankarin" peittäen alleen kaikki hallinnon tekemät virheet. Dudajevin hallinnon populistisuus oli myös sen tuhon siemen: se ei voinut suostua minkäänlaisiin kompromisseihin menettämättä kannatustaan. Soslambekov arvioi, että tilanteen kärjistymisen taustalla oli Venäjän hallituksen taantumuksellisten kykenemättömyys sietää sitä, että Tshetshenia ei ollut allekirjoittanut federaatiosopimusta. Jäämättä odottamaan tilanteen ratkeamista Tshetshenian valtavan sosiaalisen paineen kautta, Venäjä siirtyi "Afganistanilaiseen varianttiin" ongelman ratkaisemiseksi. Venäjä ilmoitti Väliaikaisneuvoston olevan ainoa legitiimi hallinto Tshetsheniassa ryhtyen tukemaan ja aseistamaan tätä ymmärtämättä ollenkaan tasavallan monimutkaista poliittista tilannetta. Soslambekov ei keksinyt tilanteeseen ratkaisua, mutta varoitti tshetsheenien keskinäisen veren vuodatuksen johtavan verikoston kierteeseen ja kansalliseen itsetuhoon. Oli myös pidettävä huolta, että sodan syttyessä vallankumouksen saavutuksia ei menetetä - valtiollisuutta ja itsenäisyyttä.²⁴¹

Novoe Vremja ei säästellyt sanoja suomiessaan Venäjän hallinnon toimintaa Tshetsheniassa. Toimittaja Kronid Ljubarskii ilmoitti teatraalisesti, että "nyt se vihdoin tapahtui: täysimittainen sota Venäjän alueella. Olemme hävinneet sen, ennen kuin se on alkanutkaan ja jos yritämme saada revanssia tulemme, kärsimään murskatappion." Tällä pyrittiin ilmeisesti korostamaan sitä, että kelvottoman Tshetshenian-politiikan vuoksi oli päädytty tilanteeseen, jossa ei ole kuin huonoja vaihtoehtoja. Tai pikemminkin, umpikujaan oli jouduttu koska ei ollut poliittista linjaa ollenkaan. Marraskuun 26. päivän tappion Ljubarskii rinnasti vuoden 1905 tappioon Japania vastaan käydyssä sodassa. "Kolme vuotta Venäjän politiikan johto odotti, että Tshetshenia hajoaisi itsestään niin kuin Bangladesh. Venäjän toiminta on ollut Tshetsheniassa käsittämättömän typerää. Kolmeen vuoteen ei tehty yhtään mitään ja nyt yhtäkkiä menetetään maltti ja annetaan 48 tuntia miettimisaikaa."²⁴²

Kun määräaika oli kulunut umpeen, aloittivat venäläiset koneet "venäläisen kaupungin" ja sen "venäläisten asukkaiden" pommittamisen. Näin katosivat viimeisetkin toiveet siitä, että tshetsheenit laskisivat aseensa. Puolustusministeri Gratshevista Ljubarskiilla oli yhtä vähän kaunista sanottavaa, joka oli kiistänyt, että hänellä olisi mitään tekemistä pommitusten kanssa. "Jos näin on, niin kenen koneita ne oikein ovat?" Gratshev oli myös väitteen mukaan kommentoinut, että häntä ei kiinnostanut mitä Tshetsheniassa tapahtuu ja että hänen

---

²⁴¹ NV 49/1994, 9.

²⁴² Sama, 12.

tehtävänsä ei ollut huolehtia siitä kuolevatko sotilaat isänmaansa puolesta, vaan että toiset äpärrät kuolevat oman maansa puolesta". Ljubarskii syytti puolustusministeriä irtisanoutumisesta vangittujen venäläissotilaiden kohtalosta ja arveli Gratshevin olevan vain tyytyväinen jos vangit ammuttaisiin, sillä "samalla katoaisivat hänen rikoksensa päätodistajat - Venäjän armeijan käyttö sen omaa kansaa vastaan."²⁴³

Tylyä, mutta ei kovin harkittua tekstiä. Jos edellä pommitettiin vielä venäläistä kaupunkia ja sen venäläisiä asukkaita, niin seuraavalla sivulla Ljubarskii väitti, että toiminta Tshetsheniassa ei ollut Venäjän sisäinen asia vaan "aggressiota toista valtiota vastaan, yritys asettaa Venäjälle ystävällismielinen hallitus, mini-Afganistan." Venäjän oli aika tunnustaa virallisesti se mikä oli ollut todellisuus jo kolmen vuoden ajan: Tshetshenia oli itsenäinen valtio. Jokainen yritys pitkittää "alkanutta sotaa" johtaisi vain kasvaviin uhrilukuihin ja koko Kaukasuksen alueen epävakauteen. Kaiken lisäksi konflikti oli uhka Venäjän demokratialle. Viimeinen huomautus on sangen mielenkiintoinen sillä Dunlop on samaa mieltä. Venäjän sisäpoliittinen ja taloudellinen tilanne oli niin sekaisin, että vihonviimeinen asia mitä maa kaipasi, oli sota - ja vieläpä sen rajojen sisäpuolella.²⁴⁴

Teorioita Tshetshenian kampanjan syistä riitti. Kun Krasnov arveli synnä olleen vallan tavoittelu, piti Voltovskii synnä öljyä ja sen jakeluverkoston hallintaa. Voltovskii syytti myös länttä ja YK:ta välinpitämättömyydestä. Hän varoitti myös, että Venäjä ei tulisi antamaan anteeksi "tshetsheeniveljiensä murhaa". Myös venäläisvankien vapauttamisesta neuvottellessa delegaation jäsen sekä duuman federaatio- ja aluepolitiikasta vastaavan alikomitean puheenjohtaja Vladimir Lysenko tuomitsi voimankäytön Tshetsheniassa. Venäjän sotilaallinen puuttuminen tasavallan tilanteeseen ainoastaan kansainvälistäisi kriisin ja pahentaisi sitä entisestään. Pahimmassa tapauksessa seuraisi Afganistanin kaltainen sissisota.. Lysenko vaati neuvotteluiden aloittamista niin tshetsheeniopposition kuin Dudajevinkin kanssa. Samaa vaati myös kommunistisen puolueen puheenjohtaja Gennadi Zjuganov. Hän arvosteli myös Jeltsinin aikeita julistaa poikkeustila tasavallassa, jonka voi tehdä ainoastaan "federaation kokous". *Pravda* mainitsi jopa Moskovan patriarkka Aleksii II:n rauhanvetoomuksesta.²⁴⁵

---

²⁴³ NV 49/1994, 13.

²⁴⁴ NV 49/1994, 13; Dunlop, 184.

²⁴⁵ Pravda 3.12.1994, 1; 6.12.1994, 1; 7.12.1994, 1.

Pravdan toimittaja Nikolai Kozhanov uskoi Aleksandr Krasnovin tapaan Tshetshenian tapahtumien taustalla olevan kyse valtataistelusta, jossa osittain oli kyse tulevista parlamenttivaaleista, joskin Kozhanovin näkemys oli hieman vähemmän värikäs. Venäjän Tshetshenian politiikan "siksak" selittyi hänen mukaansa sillä, että vallan huipulla kilpaili kaksi "puoluetta" presidentin huomiosta. Toinen oli "sotapuolue", joka pyrki kääntämään huomion pois uudistuksia seuranneesta surkeasta tilanteesta sekä niiden alkuunpanijoista. Tavoitteena oli myös oman arvon kohottaminen "menestyksekkäällä sodalla". Toinen oli "rauhanpuolue", joka kiiruhti tulevien vaalien kynnyksellä keräämään poliittisia pisteitä mukautuvalla asenteellaan, pyrkien ratkaisemaan konfliktin kaikkia tyydyttävällä tavalla.²⁴⁶ Kozhanov ei mainitse nimiä, joihin yhdistää nämä kaksi puoluetta ja toisaalta on vaikea todentaa väitteiden paikkansapitävyyttä. Kumpi tulkinta on sitten oikea? Oliko Tshetshenian kampanjassa kyse Kremlin valtapelistä, kuten *Pravda* ehdotti? Vai oliko kyse enemmän reagoinnista poskelleen menneeseen tilanteeseen tasavallassa sekä Jeltsinin henkilökohtaisesta suhtautumisesta Dudajeviin, kuten Dunlop esittää? Vai oliko taustalla kenties kyse lukuisten toimijoiden lukuisista motiiveista, jotka yhdessä johtivat ikävää lopputulokseen?

Oli vaikea sanoa kumpi "puolue" oli niskan päällä. Tapahtumien lopputuloshan on nyt tiedossa, mutta kuinka hilkulla oli rauhanomainen ratkaisu? Ilmapommitusten lopettaminen, kieltäytyminen poikkeustilan pikaisesta käyttöönnotosta, "rauhanpuheet" duumassa ja federaation neuvostossa, parlamentaarikkojen tihentyneet matkat Groznyihin, aloitetut neuvottelut Tshetshenian johdon kanssa (*Pravda* uutisoi 7.12. Ordzhonikidzevskissä, Pohjois-Ossetiassa tapahtuneesta Venäjän puolustusministeri Gratshevin ja sisäministeri Erinin sekä Dzhohar Dudajevin välisestä tapaamisesta) - kaikki tämä kertoi väkivallattoman linjan kannatuksesta. Toisaalta taas joukkojen keskitys jatkui edelleen Tshetshenian vastaisella rajalla. Sitä paitsi myös Tshetsheniällä olivat omat "sodan" ja "rauhan" puolueet. Jos Väliaikaisneuvosto oli valmis laskemaan aseensa, niin Dudajev jatkoi täydellä teholla sotavalmisteluita. Tosin seuraavana päivänä Väliaikaisneuvostokin ilmoitti aloittavansa sotatoimet uudestaan 12. joulukuuta. Kozhanovkin totesi, ettei uskonut tshetshenien kahakoinnin loppumiseen.²⁴⁷

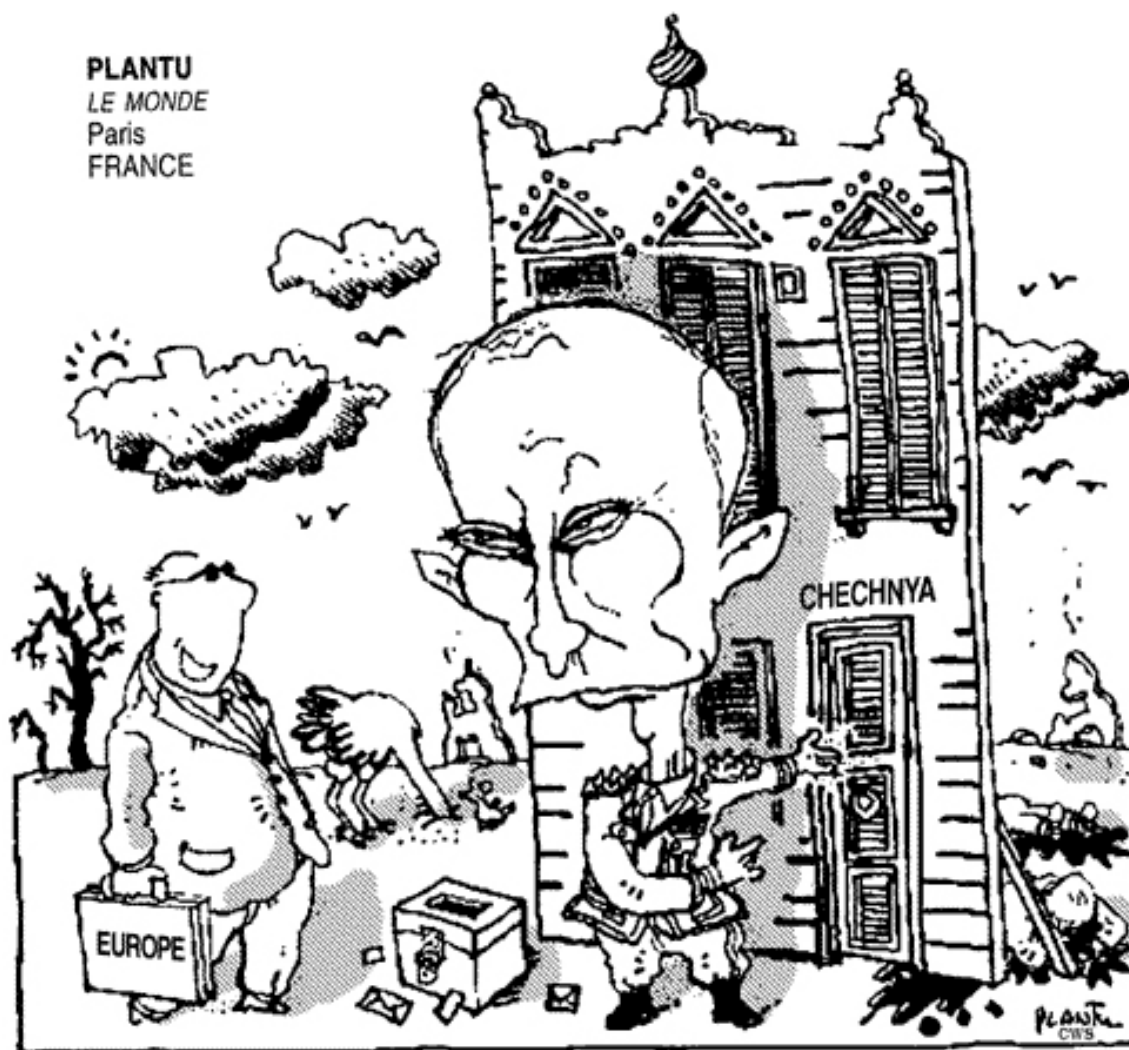
---

²⁴⁶ *Pravda* 9.12.1994, 1.

²⁴⁷ *Pravda* 9.12.1994, 1; 10.12.1994, 1.

Perjantaiamuna 11.12. puolustusministeriön ja sisäministeriön joukot tunkeutuivat Tshetsheniaan. Armeija koostui 23 700 miehestä, joita tuki 80 tankkia ja 208 panssaroitua ajoneuvoa. Seuraava *Pravda* ilmestyi 14. joulukuuta otsikolla: Kreml antoi käskyn Groznyin saarrosta. Sota oli alkanut.²⁴⁸

²⁴⁸ Dunlop, 209.

IV VENÄLÄINEN IMPERIUMI VAI MODERNI DEMOKRATIA?

4.1. Rauhaa rajalle

Tshetshenian konfliktin kirjoittelun luonteen koskevan analyysin selkein löytö on se, että yksikään kirjoittaja ei kannattanut sotaa tai voimakeinoja. Päinvastoin, valtaosa mielipiteistä oli Venäjän Tshetshenian tilanteeseen sekaantumista vastaan. Riippumatta siitä, oliko Tshetshenian täyden itsenäisyyden vai federaatiossa pysyttämisen kannalla, alueellisen demokratian vai demokraattisen Neuvostoliiton puolesta puhuja, yhteinen nimittäjä oli se, että sota ei saanut missään nimessä syttyä Venäjän ja Tshetshenian välille. Osittain tämä tosin selittyy Kremlin hiljaisuudella. Jeltsin lähipiireineen oli lopulta se taho, joka päätti sotaan ryhtymisestä. Lehdistössä puheenvuoroja käyttivät toimittajien ja kirjeenvaihtajien lisäksi Dudajev, Hasbulatov, Avturhanov, Mamodajev, Gratshev, Shahrail ja monet muut. Boris Jeltsin oli hiljaa, lukuun ottamatta muutamia kertoja, jolloin hän esiintyi tiukkasanaisena, autoritaarisena hahmona. Tämä asetelma oli myös kuvaavaa koko konfliktille. Venäjä ei aikonut asettaa johtajaansa neuvottelemaan separatistien kanssa vaan federaation subjektit neuvottelivat federaation toimielinten edustajien kanssa, eivät kuten valtionpäämiehet.

Työnimikkeenä olisi voinut periaatteessa olla Tshetshenian uutisointia koskevan materiaalin analysointi, sillä suurin osa alkuperäislähteistöstä oli selkeää uutismateriaalia. Venäläinen lehdistö eroaa kuitenkin jonkin verran länsimaisesta lehdistöstä. Venäjällä ei tehdä selkeää eroa uutismateriaalin ja uutistapahtumia kommentoivan journalismin - siis selkeän mielipidemateriaalin välillä. Esimerkiksi lehtijuttu, joka alkaa selkeänä uutisjuttuna, kertoen mitä on tapahtunut, missä, kenen toimesta ja millä vaikutuksella, saattaa saada jatkokseen toimittajan oman näkemyksen siitä, mitä tilanteessa olisi tehtävä. Toinen eroavaisuus on kirjoitustyyliä. Venäläinen journalisti voi yltyä hyvinkin värikkäisiin kuvauksiin asiaa "uutisoidessaan", kun taas länsimaiseen tapaan kuuluu tietty neutraalius. Nämä piirteet olivat hyvin tyypillisiä 1990-luvun sanomalehdissä. Siksi on turvallisinta käyttää termiä "kirjoittelu" niistäkin jutuista, jotka venäläisen mittapuun mukaan olisivat "uutisointia".

Vuoden 1991 lopulla irtautuminen Venäjästä ei ollut vielä Tshetshenian asialistan kärkipäässä. Itse asiassa koko Neuvostoliiton alue oli käymistilassa ja oli varsin epäselvää

jatkaisiko Neuvostoliitto jossain toisessa muodossa vai hajoaisiko se kokonaan ja mihin hajoaminen pysähtyisi. Kuitenkin jo tässä vaiheessa Venäjää varoitettiin puuttumasta voimatoimin Tshetshenian kehitykseen. Nämä varoitukset eivät kuitenkaan yltäneet Venäjän presidentin ja hallituksen korviin saakka. Ensimmäinen yhteenotto tapahtui poikkeustilajulistuksen saattamana marraskuussa 1991 Venäjän sisäministeriön ja Dudajevin joukkojen välillä. Tilanne ratkesi kuitenkin verrattain rauhanomaisesti Venäjän lopulta peräännyttyä. Hallituksen toiminta sai kovaa kritiikkiä osakseen, mutta Jeltsin onnistui johtamaan arvostelun sivuun erottamalla neuvonantajansa Tshetshenian asioissa. Päinvastoin kuin syksyllä 1994, oli Jeltsinillä vielä tässä vaiheessa demokraattisen johtajan sädekehänsä.

Huolestuneisuutta aiheutti pikemminkin Dudajevin epäilyttävä valinta presidentiksi, jota muun muassa federaation varapresidentti Aleksandr Rutskoi kritisoi lehdistössä. Tämä merkille pantu laittomuuden tendenssi vaihtui myöhemmin teräväksi kritiikiksi Dudajevin hallintoa kohtaan tasavallan olojen yhä kurjistuessa ja rikollisuuden rehottaessa. Vuonna 1991 Dudajev uskoi vielä Jeltsinin pyyteettömyyteen, mutta puhui samalla epäluuloisesti Venäjän kiihotustoimista Tshetsheniassa, jotka saattaisivat johtaa aseelliseen selkkaukseen. Nämä tunnusmerkit säilyivät Dudajevin retoriikassa aina sodan syttymiseen saakka: tasavallassa ei ole merkittävää oppositiota, ainoastaan Venäjän kiihotustoimintaa, Tshetshenia on valmis milloin tahansa aloittamaan neuvottelut rauhanomaisen irtautumisen suorittamiseksi ja Tshetshenia ei tule tarttumaan aseisiin ellei Venäjä hyökkää ensin.

Tshetshenian separatistiset pyrkimykset löysivät myös paljon kaikupohjaa. Varsinkin konfliktin alkuvaiheessa, vuosina 1991 ja 1992 Tshetshenia samaistettiin koko muuhun Kaukasukseen. Kysyttiin, että jos Georgia oli itsenäinen niin mikä estäisi Tshetsheniaa saamasta suvereniteettia. Tähän asetettiin reunaehdoksi vain se, että Tshetshenian oli kyettävä huolehtimaan kansalaistensa hyvinvoinnista itsenäistyttyäänkin. Monet kirjoittajat ymmärsivät Tshetshenian säilyvän Venäjän yhteydessä, samoin kuin muutkin lähiulkomaat, vaikka se saisi itsenäisen valtion statuksen. Huoli Tshetshenian asukkaista nousi yhä näkyvämmiin esille vuosina 1993–1994, ensin taloudellisen rappion, rikollisuuden ja elinedellytysten yleisen romahtamisen myötä ja lopulta opposition ja hallituksen ryhtyessä sotimaan keskenään kansalaisten yleisen turvallisuuden heikentyessä.

Kaukasuksen levottomuudet herättivät paljon huolestuneisuutta jo ennen opposition aseistautumista. Kysyttiin, että tuleeko alueesta toinen Palestiina tai Balkan. Esitettiin myös huolenaiheena ääri-islamilaisuuden leviäminen aseellisten konfliktien ja kurjistumisen myötä. Uskonto säilyi kuitenkin kokonaiskuvassa taka-alalla. Varsinkin tilanteen kärjistyessä vuoden 1993 kesästä alkaen uskonto menetti merkityksensä lähes täysin. Paljon suurempaa päänvaivaa aiheuttivat sen sijaan tshetsheenien heimoperinteeseen valtansa perustavat sukuklaanit, jotka alkoivat yhä näkyvämmiin ohjata tasavallan poliittista taistelua opposition kasvattaessa voimaansa eritoten vuoden 1994 aikana. Monien mielestä konfliktin ratkaisu piili sukuklaanien ja hengellisten auktoriteettien ottamisessa mukaan neuvotteluihin. Tätä yritti muun muassa Ruslan Hasbulatov.

Vuoden 1994 alkuun ja Väliaikaisneuvoston perustamiseen saakka Venäjän vaihtoehdot olivat tunnustaa joko Tshetshenian itsenäisyys, eristää tai miehittää tasavalta asevoimin tai pitää sinnikkäästi kiinni siitä, että Tshetshenia oli osa Venäjää. Vasta Väliaikaisneuvoston myötä Tshetsheniassa oli voimatekijä, joka oli halukas pysyttymään Venäjän subjektina. Kevääseen 1993 Tshetshenian 1. varapääministerin virassa toiminut Jaragi Mamodajev kannatti neuvotteluja tasavallan itsenäisyyden pohjalta, samoin Dudajev. Venäjän hallituksen kanta taas vaihteli aseellisen väliintulon ja federaatiosopimuksen pohjalta käytävien neuvotteluiden välillä. Samalla kannalla oli Umar Avturhanov. Kaikki toimittajat ja kommentaattorit sekä *Pravdassa* että *Novoe Vremjassa* olivat neuvotteluiden kannalla - joko federaatiosopimuksen tai Tshetshenian itsenäisyyden tunnustamisen pohjalta.

Opposition voimistuessa presidentti Dudajev sai osakseen yhä kovempaa kritiikkiä. Tämä johtui osittain siitäkin, että Tshetshenian uutisointi moninkertaistui syksyllä 1994 konfliktin kärjistyessä ja toisaalta siitä, että kriittisiä ääniä oli enemmän kuin aiemmin, jolloin arvostelijoina olivat lähinnä Venäjän hallituksen edustajat. Toisaalta Dudajev sai kannatustakin. Väliaikaisneuvoston aikeet eivät olleet oikein selville ja toisaalta Georgian tapahtumat olivat saaneet monet epäluuloisiksi sen suhteen, että olisiko "demokraattinen" opposition sittenkään niin demokraattinen valtaan päästyään.

Aseelliseen ratkaisuun päätymiseen oli loppujen lopuksi varsin yksinkertaiset syyt. Jeltsin sekä taustalla vaikuttanut vähemmistöasioiden ministeri Shahrail sekä Tshetshenian entinen johtaja Zavgajev eivät hyväksyneet Dudajevin auktoriteettia. Tämä teki välttämättömäksi opposition tukemisen. Oli löydettävä vaihtoehto Tshetshenian johtoon, jonka kanssa saattoi

neuvotella. Sopiva kandidaatti löytyikin Väliaikaisneuvostosta ja federaatiosopimukseen myönteisesti suhtautuvasta Umar Avturhanovista. Vastaavasti Dudajev kieltäytyi luopumasta vallasta. Hän oli valmis radikaaleihin ratkaisuihin asemansa turvaamiseksi, kuten parlamentin hajottaminen kesällä 1993 sekä valmius sodankäyntiin jopa tshetsheeniveljien kanssa olivat osoittaneet. Tässä tilanteessa neuvotteluratkaisu oli mahdoton. Sotaan Jeltsinin puolestaan pakotti epäonnistunut Groznyin rynnäkkö ja vangiksi jääneet venäläissotilaat ja siitä seurannut äärimmäisen tukala tilanne. Oli reagoitava nopeasti. Nopean ja voittoisan sodan arveltiin ratkaisevan kaikki kasaantuneet ongelmat. Tämä reaktiivinen politiikka oli hyvä heijastuma Venäjän johdon suhteesta koko Tshetsshenian kriisiin. Alusta asti vallalla oli ollut omituinen linjattomuus, kykenemättömyys päästä jonkinlaiseen järkevään kompromissiin asiassa.

Sodan syistä on ollut paljon spekulatiota niin aikalaislehdissä kuin jälkeenpäin suoritetuissa analyyseissä. Tutkimus on onneksi kyennyt selventämään jonkin verran Venäjän johdon päätöksentekoon liittyvää mystiikkaa. Sotaan johtava kehitys oli yksityiskohtien selkiinnyttyä jokseenkin johdonmukaista. Tämän seurauksena monet teoreettisemmat analyysit, kuten esimerkiksi Christer Pursiaisen peliteoriaan perustuvat tutkimukset sodan syistä menettävät merkitystään. Ymmärtääkseen tapahtumien kulkua on perehdyttävä Tshetsshenian tilanteen yksityiskohtiin, kuten tshetsheeniopposition monenkirjavuuteen ja hajanaisuuteen, Jeltsinin taustalla vaikuttaneisiin poliitikkoihin ja esimerkiksi psykologisiin syihin, jotka estivät korkean tason tapaamiset. On ymmärrettävä, että tapahtumat eivät olleet riippuvaisia ainoastaan Dudajevista ja Jeltsinistä vaan tasavallan tilanne oli varsinkin vuoden 1994 loppua kohden riippuvaisempi yhä useammista toimijoista, kuten esimerkiksi Ruslan Hasbulatovista ja Umar Avturhanovista, joilla olisi ollut mahdollisuus ratkaista konflikti jo vuoden 1994 lokakuussa. Esimerkiksi Pursiainen analysoi ainoastaan Jeltsin ja Dudajevin ratkaisuihin perustuvia vaihtoehtoja ja niitäkin hyvin pinnallisesti paneutumatta yksityiskohtaisemmin Tshetssheniassa vallinneeseen tilanteeseen vuoden 1994 lopulla. On tosin todettava, että Pursiainen ymmärsi menetelmänsä heikkoudet, eikä siksi pitänyt analyysiään muuta kuin viitteellisenä.

Tärkeää on myös se, että Venäjä hyökkäsi Tshetssheniaan vastoin yleistä tahtoa. Venäläiset olivat ylivoimaisesti sotaa vastaan, duuma ja korkein neuvosto vaativat koko tilanteen arviointia ennen kuin minkäänlaisiin toimiin ryhdyttäisiin ja silloinkin voimatoimet olisivat vasta viimeinen keino. Lehdistö kannatti ainoastaan rauhanomaisia keinoja konfliktin

lopettamiseksi. Tshetsheniassa oltiin ehdottomasti sotaa vastaan, ainoastaan Väliaikaisneuvosto oli valmis voimatoimiin Dudajevin kaatamiseksi, mutta tässäkin ensisijaisesti tshetsheenien toimesta, ei Venäjän armeijan aloitteesta. Muut tahot varoittivat viimeiseen asti Venäjää puuttumasta aseellisesti Tshetshenian tilanteeseen.

4.2. Venäläisen identiteetin metsästys

Pravda ja *Novoe Vremja* heijastelivat 1990-luvun alun Venäjän yhteiskunnan demokraattista *zeitgeistia* hyvin uskollisesti. Ajanjaksoa 1990–1993 onkin pidetty Venäjän demokratisoitumisen kautena. Valkoisen talon piirityksestä alkoi taas vallan keskittämisen kausi. *Pravda* kommunistisen puolueen äänenkannattajana oli hyvin johdonmukaisesti rauhanomaisten ratkaisujen kannalla, joskin lehden kirjoituksiin on suhtauduttava varauksella. On vaikea sanoa, kuinka paljon kritiikki Jeltsinin hallinnon voimatoimia kohtaan kumpusi oppositiomentaliteetista ja kuinka paljon johtui aidoista tuesta Venäjän demokraattiselle kehitykselle. Vuoden 1993 lokakuun korkeimman neuvoston vallankaappausyritys ja Valkoisen talon piiritys olivat hyvin traumaattinen tapahtuma koko Venäjälle, mutta etenkin kommunisteille, jotka suhtautuivat tuosta lähtien entistä kriittisemmin Jeltsinin ja hallitukseen. *Pravda* pyrki tuomaan kaikkien osapuolten näkemykset esille Tshetshenian konfliktista Dudajevista Shahrainin vaikka hallituksen näkemykset olivatkin huomattavasti pienemmässä roolissa kuin muiden toimijoiden, johtuen epäilemättä Venäjän puoluepolitiikasta. Tässä mielessä vertaileva tutkimus hallituksen äänenkannattajan, *Izvestijan* kanssa voisi olla mielenkiintoinen.

Pravdan toimittaman ja tuottaman materiaalin vertaaminen *Novoe Vremjaan* on problemaattista. *Pravda* on päivälehti, jonka tuottama juttumateriaali on valtava. *Novoe Vremja* on taas puolestaan uutisviikkolehti tai aikakauslehti, joka käsitteli Tshetshenian tilannetta huomattavasti harvemmin, lähinnä silloin kun tasavallassa tapahtui jotain merkittävää. Toisin sanoen, *Novoe Vremjan* uutiskynnys oli huomattavasti korkeampi kuin *Pravdan*, joka kykeni julkaisemaan hyvin pieniäkin juttuja. *Novoe Vremjan* artikkelit olivat sävyllään neutraalimpia kuin selkeää ideologiaa tunnustavan *Pravdan*. Ne olivat myös johdonmukaisempia ja informatiivisempia. Julkisen mielipiteen tutkimuksessa *Pravdan* tyyppiset värikkäämmät ja juttujen määrältään sekä kirjoiltaan runsaammat julkaisut ovat eittävästi parempia kuin harvakseltaan ilmestyvä *Novoe Vremja*, mutta toisaalta

asiallisimmilla aikakausjulkaisuilla on tehtävänsä eräänlaisina objektiivisuuden kiintopisteinä ideologisesti painottuneiden julkaisujen rinnalla.

Mutta *Novoe Vremjakaan* ei ollut vapaa venäläisyydestä. Kaukasuksen kehitystä seurattiin huolestuneina ja Tshetshenian kurjia oloja ja rikollisuutta kauhisteltiin. Samalla pyrittiin muistuttamaan venäläisyyden eduista tshetsheenejä houkuttelevan "turkkilaisuuden" rinnalla. Kriisin kärjistyessä vuoden 1994 loppupuolella *Novoe Vremjakin* äityi arvostelemaan Jeltsinin hallinnon taitamattomuutta ja sortui lopulta jopa subjektiiviseen mielipidejournalismiin sodan uhan materialisoituessa. Minkälaista identiteettiä lehdet sitten tarjosivat? Eivät ainakaan neuvostoaikaista alistuneisuutta. Päinvastoin, *Pravda* ja *Novoe Vremja* olivat hyvin kärkkäitä arvostelemaan hallituksen toimia ja sallittaneen sanoa, aiheestakin. Lehdet vaativat laillisuutta, demokratiaa, läpinäkyvyyttä ja rauhanomaista kehitystä. Kyettiin ymmärtämään veljeskansojen erilaisuus, mutta silti rakentamaan yhtenäisyyttä. Kritiikki kohdistui tiettyihin johtajiin ja heidän henkilökohtaisiin ominaisuuksiinsa, ei kansoihin ja stereotyyppisiin viholliskuviin. Liekö tämä sitten neuvostoaajan "rajattomuuden" perintöä vai tuoreen demokratian täydellistä syleilyä, mutta lehtien välittämä identiteetti oli hyvin avoin ja suvaitsevainen.

Mielenkiintoista oli myös toinen, mahdollisesti neuvostoajoilta periytyvä seikka, nimittäin neutraali suhtautuminen uskontoon. Vaikka kyse oli periaatteessa kristittyjen ja muslimien välisestä konfliktista, ei uskonto näytellyt oikeastaan missään vaiheessa retorista pullistelua merkittävämpää osaa. Jos retoriikassa pyrittiin jollain tasolla mustamaalaamaan vihollista, käytettiin mieluummin käytännön tason moraalisia argumentteja kuten rikollisuus ja laittomuus (Venäjä Tshetsheniasta) tai imperialismi, kansojen alistaminen sekä poliittinen ja sotilaallinen juonittelu (Tshetshenia Venäjästä). Toisin sanoen, haluttiin pysyä itse asiassa, tarjota lukijalle käytännön argumentteja konfliktin käsittelyyn dogmaattisen demonisoinnin sijaan, jossa toinen pyritään luokittelemaan moraalisella tasolla pahaksi ja oma toiminta hyväksi.

Entäpä lopulta kysymys: rakensivatko *Novoe Vremja* ja *Pravda* venäläistä imperialistista identiteettiä vai uudentyypistä demokraattista identiteettiä? Ei ole liioittelua sanoa, että *Pravdan* tai *Novoe Vremjan* sivuilla imperiumi oli kuollut ja kuopattu. Huomio ei ollut enää rajojen laajentamisessa, vaan siinä, miten saada nykyisetkään pitämään. Kuvaavaa suuren ideologia romahtamiselle oli se, että asioita käsiteltiin nyt pragmaattisesta näkökulmasta.

Ketään ei kiinnostanut lähteä uhraamaan henkeään valtion puolesta, jonka johtajat olivat kelvottomia ja joka ei kyennyt huolehtimaan kansalaisistaan. Ei ollut suurta ismiä, jonka puolesta uhrata henkeään, ei ollut ruusuista tulevaisuutta, ei sosialistista utopiaa, joka oikeuttaisi tämän hetken kärsimykset. Tavallaan näkemys oli kaikessa ankeudessaan tervehdyttävää Neuvostoliiton megalomaanisuuden jälkeen. Talousuudistusten kangerrellessa kansa alkoi kyseenalaistaa johtajiensa kyvykkyyttä. Sama ilmeni myös Tshetshenian kriisin hoidossa. Jeltsinin hallinnon kyvyttömyys ratkaista tilanne muutoin kuin aseellisesti nakersi pahasti kansan luottamusta johtajiinsa. Voidaankin kysyä: oliko sodanvastaisuus ja kriittisyys lopultakaan seurausta seitsemänkymmentä vuotta tukahdutettuna olleen demokratian aatteen palosta vai oliko kyse kyynisestä käytännöllisyydestä ja hyväksi koetusta maalaisjärjestä? Ymmärrettiinkö vaistomaisesti sotaretkien vaarallisuus ja turhuus? Etenkin tilanteessa, jossa koko valtio natisi liitoksistaan?

Varsinkin *Pravdan* kohdalla, joka oli sentään neuvostoperinnön uskollisin vaaliija kommunistisen puolueen äänitorvena, havainto on merkittävä. Suvaitsevainen suhtautuminen tshetsheenien pyrkimyksiin kuvasti uudenlaista ajattelua venäläisessä kommunismissa, jossa sosialistinen valtio ja kansa eivät olleetkaan enää ylin intressi vaan pyrittiin rakentamaan uudenlaista demokraattisempaa sosialismia, jossa kansojen välistä dialogia ei käyty tykein ja tankein vaan neuvotellen rauhanomaisesti. Näin *Pravda* ainakin ilmaisi asian opposition äänenkannattajana. On siis päädyttävä johtopäätökseen, että *Novoe Vremja* ja *Pravda* eivät tarjonneet ainakaan neuvostoimperialismia eivätkä vaatineet eilispäivän suuruuden palauttamista. Jääkö jäljelle sitten uusi demokraattinen identiteetti? Vai oliko se "uusi" ensinkään? Eivätkö *perestroika* ja *glasnost* olleet opettaneet venäläisiä jo melkein vuosikymmenen ajan kritisoimaan ja kyseenalaistamaan? Ehkei kyse sittenkään ole pelkästä kyynisestä käytännöllisyydestä ja epäuskosta ismien kaikennoikeuttavaan valtaan vaan lehtien sivuilta paljastui myös aito demokraattisuus, suvaitsevaisuus ja rauha ihmisten kesken. Seuraava suuri kysymys onkin: kuinka tuo usko kannatteli läpi seuranneen sodan, terrorin ja sodan uudelleen syttymisen?

LÄHTEET

Alkuperäislähteet

Novoje Vremja 1992-1994.

Pravda lokakuusta 1991 joulukuuhun 1994.

Kirjallisuus

Chechnya requests independence. *Economist*, vuosikerta 333, numero 7894, 1994.

COHEN, Stephen F., *What's really happening in Russia?* *Nation*, vuosikerta 254, numero 8, 1992.

CORNELL, Svante E., *International Reactions to Massive Human Rights Violations: The Case of Chechnya*. *Europe-Asia Studies*, vuosikerta 51, numero 1, 1999. (EBSCOhost 22.1.2003)

DAWISHA, Karen & PARROTT, Bruce (toim.), *Russia and the New States of Eurasia*. Cambridge University Press 1994.

DUNLOP, John B., *Russia Confronts Chechnya*. Cambridge University Press 1998.

HOSKING, Geoffrey & SERVICE, Robert (toim.), *Russian Nationalism, Past and Present*. Macmillan Press 1998.

JELTSIN, Boris, *Presidentin päiväkirja*. Otava 1994.

KELLY, Catriona & SHEPHERD, David (toim.), *Russian Cultural Studies*. Oxford University Press 1998.

KOTZ, David & WEIR, Fred, *Revolution from Above – The Demise of the Soviet System*. Routledge 1997.

LEITZINGER, Antero (toim.), *Tshetsheenit. Pohjois-Kaukasuksen historiaa ja Groznyin taistelu 24.1.1995 saakka*. Kirja-Leitzinger 1995.

MALINKINA, Olga & MCLEOD, Douglas, *From Afghanistan to Chechnya: News coverage by Izvestia and the New York Times*. Journalism and Mass Communication Quarterly, Columbia, Kevät 2000. (EBSCOhost 22.1.2003)

Mass Media and Public Opinion. Report of the fifth Soviet-Finnish seminar. Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksen julkaisuja, sarja B 24, 1988.

PAASILINNA, Reino, *Glasnost. Julkisuuspolitiikka ja sen ilmeneminen Neuvostoliiton joukkotiedotusjärjestelmässä*. Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksen julkaisuja, sarja A 67, 1990.

PIETILÄINEN, Jukka, *Leninistä liberalismiin. Lehdistöteoreettisten käsitysten muuttuminen Neuvostoliitossa ja Venäjällä 1988-1994*. Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksen julkaisuja, sarja B 39, 1994.

PURSIAINEN, Christer, *Venäjän päätöksenteko ja Euroopan unionin vaikutusmahdollisuudet: Tshetshenian tapaus*. Ulkopoliittikan haasteita, numero 12, 1996.

RIASANOVSKY, Nicholas V., *A History of Russia* (6th edition). Oxford University Press, 2000.

SAIKAL, Amin & MALEY, William, *Russia in search of its Future*. Cambridge University Press 1995.

SAILAS, Anne, SUSILUOTO, Ilmari & VALKONEN, Martti, *Venäjä-jättiläinen tuulijolla*. Edita 1996.

TRIMBLE, Jeff, *Danger on the Far Right*. U.S. News & World Report, vuosikerta 114, numero 24, 1993. (EBSCOhost 17.1.2003)

TOMMILA, Päiviö ja KERÄNEN, Kaija, *Lehtihistoria ja sen tutkimus*. Turun yliopiston suomen historian laitoksen julkaisuja, osa 1, 1974.

Why Chechnya matters? Economist, vuosikerta 333, numero 7894, 1994.

Internetlähteet

AHMADOV, Javus (et. al), *Islam in the North Caucasus: A People Divided*. (www-osoitteesta <http://www.jmu.edu/orgs/wrni/islam5.htm>, 31.7.2004)

MAGNUSSON, Märta-Lisa, *The Failure of Conflict Prevention and Management: The Case of Chechnya Part I: Conflict Assessment and Pre-War Escalation*. Kirjasta TRIER, Tom & HANSEN Lars Funch (toim.), *Conflict and Forced Displacement in the Caucasus. Perspectives, Challenges and Responses*. Copenhagen: Danish Refugee Council, 1999, pp. 62-71. (www-osoitteesta <http://www.caucasus.dk/publication3.htm>, 18.3.2004)

McCORMACK, Gillian (toim.), *Media in the CIS*. European Institute for Media, 1999. (www-osoitteesta <http://www.internews.ru/books/media1999/pdf/media1999.pdf>, 19.3.2003)

PAIN, Emil & POPOV, Arkadii, *Chechnya*. RAND Center for Russia and Eurasia Conference Report, 1996 (www-osoitteesta http://www.rand.org/publications/CF/CF129/CF-129.chapter2.html#fn*, 9.7.2004)

VORKUNOVA, Olga, *Chechnya '91- '97*. CEWS database. (www-osoitteesta <http://www.usc.edu/dept/LAS/ir/cis/cews/database/Chechnya/index.html>, 9.7.2004)

Kuvat

Kuva 1. Kuvamanipulaatio, SAVOILA, Petja, 27.8.2004.

Kuva 2. Osoitteesta www.amina.com/maps, 19.3.2003.

Kuva 2. Kaukasuksen tilkkutäkki on strategisesti merkittävää aluetta.